

dr. ibrahim etem GÜRSEL

KÜRTÇÜLÜK GERÇEĞİ

YAYINLARI

KÜRTÇÜLÜK GERÇEĞİ

Dr. İbrahim Etem Gürsel

KÖMEN YAYINLARI. 2 KÜRTÇÜLÜK GERÇEĞİ, Dr. İbrahim Etem Gürsel, Birinci Baskı: 1977, Yayınlayan: Kömen Yayın ve Dağıtım Limited Şirketi, Posta kutusu 201, Yenişehir/Ankara, Dizgi, Tertip, Baskı: Çağ Matbaası.

**“... HAKİKATLERİ
SÖYLEMEKTEN
KORKMAYINIZ ....”**

ATATÜRK

RYNH

Faruq53

“KÜRTÇÜLÜK GERÇEĞİ” ÜZERİNE...

Faik TÜRÜN
(E. Orgeneral)

On, oniki yıl öncesinde, bazı Batı Avrupa Ülkeleri ile birlikte yurdumuzda da başlatılan şiddet hareketleri sürüp gitmektedir. Yeraltı örgütleri, kuruluş maksadını aşan bazı dernekler, bir kısım sendikalar tarafından yürütülen ve bazıkurum ve kuruluşlarca da desteklenen, dış ile de irtibatlı olduğu anlaşılan anarşik olayların maksadı ve hedefi nedir? Bunu, şehir ve kasabalarımızın yazboz tahtasına döndürülen duvarlarındaki yazılarda, tertiplenen kitle hareketlerinde kullandıkları sloganlardan kolayca anlamak mümkündür. Evet; ülkemiz parçalanmak, bölünmek, devletimiz yıkılmak istenmektedir.

Kaleleri içerden düşürmek, parçalayarak, bölerek hükmetmek, hedef memleketlere karşı yüz yıllarca uygulana gelmiş stratejilerdir. Türkiyemiz; coğrafyası, Türk aleminin ve İslâm Dünyasının lideri durumunda oluşu nedeniyle, yayılmak ve sömürmek isteyen başka devletlerin baş hedefi olagelmıştır.

Sıcak bir savaş için şartların müsait olmayışı, Türkiyemizi bu defa sinsi bir savaşın baş hedefi yapmıştır. Yur-

dumuzda bir defa daha, her toplumda ve ülkede şu veya bu ölçüde mevcut inanç ayrılıkları, dil ve şive farklılıkları Türkiyemizde de istismar ve propaganda konusu yapılmaktadır. Bir arada beraberce yaşama iradesinin bir araya getirdiği millet bütünlüğümüzü halklar olarak mezhep yönünden aleviler, sünniler, diyerek; sömürenler, sömürülenler adıyla sınıflar ihda ederek parçalamak isteyen; dünün bir tarım ülkesi olan, toprak ve iklim şartlarının farklılaştırdığı ülkemizi gelişmiş, kasten geri bırakılmış diyerek bölen bir hareket oluşturulmaktadır. Devletimizi hedef alanların ajanları ve işbirlikçisi durumuna düşmüş veya düşürülmüş kimselerin bilinçli veya bilinçsiz yürüttükleri bir savaş ortamında yaşıyoruz şimdi. Geçmişte açılıp kabuk bağlamış yaralar, tırmalanarak kanatılmak istenilmektedir... Evet bir savaş. Kim, ne kazanacak? Yıkıntıların altından nasıl kalkılacak?... Bu bâdire de atlatılacaktır. Yüce Türk Milleti bunun da hakkından gelecektir. Bunda şüphemiz olmamaktadır.

Bölücü akımın başlıca tezi "KÜRTÇÜLÜK" konusunda bir inceleme elimizde önümüzde bulunmaktadır... Mevzu şimdiye kadar, önemi nisbetince didiklenmiş değildir. Bu bakımdan "KÜRTÇÜLÜK GERÇEĞİ" adlı eser bir ihtiyaca cevap vermekte, bir boşluğu bir yönü ile doldurmaktadır.

Genç araştırmacı Dr. İbrahim Etem GÜRSEL'i bu değerli eseri nedeni ile tebrik ederim. Faydalı, hayırlı bir iş yapmıştır, himmeti var olsun. İlerdeki araştırmaları için de başarılar dilerim.

GİRİŞ

Son yıllarda, Türkiye üzerine birtakım sonu karanlık olayların tezgâhlandığı ve "Doğu Meselesi" adı altında, gerek yurt içi ve gerekse yurt dışı merkez, teşkilât ve kişilerin özellikle mesele yaratmaya çalıştıkları görülür. Bir bakıma; batı emperyalizminin ve Çarlık Rusyasının Osmanlı İmparatorluğunun son devirlerinde yaratmış oldukları "Şark Meselesi" ve hemen onun akabinde yine özellikle aynı merkezler tarafından yaratılan "Doğu Meselesi" aynı gayelere yönelik davranışlar olarak görülmektedir. Türkiye'nin bütünlüğü yönünden fevkalade ehemmiyet arzeden bu konuda, doğulu birtakım vatandaşlarımızın sonu karanlık çabalar içerisinde günlerini geçirdikleri, zaman zaman delilleri ile ortaya çıkmaktadır. Özellikle, son senelerde bazı çevrelerin teşkilatlandığı ve "Doğu Meselesi" adı altında "Kürtçülük İdeolojisinin", tehlikeli bir şekilde büyük boyutlara erişerek yapıldığı dikkatli bütün vatandaşların gözünden kaçmamaktadır. Adı geçen Kürt ideolojisinin tezgâhlanması ve Anadolu üzerinde birtakım gizli planlar üzerine inşaa edildiği yeni değildir. Ve oldukça eski tarihlere kadar iner. Biz bu çabaların geçmişini tetkik etmeden; Kürtler hakkında bazı yönleri ile kısa bilgiyi okuyucuya sunmak istiyoruz.

KÜRT SÖZÜNÜN ASLI

Tarih sahnesinde Kürt adı ile urugların görülmesi, M. Ö. VII ci yüzyıldan itibaren başlar. Bu tarihlerden sonradır ki, Güney İran'da Zağros dağları civarında, Doğu Anadolu ve Aras boylarında "Kürt" adı ile anılan topluluklara rastlanılmaktadır. M. Ö. VII ci yüzyılda Kafkaslar'ın kuzeyinden gelen İskitler'in (ki bunlar atlı göçebe idi) Azerbaycan, Anadolu'nun doğusu, İran, Mezopotomya ve daha berilerde Suriye ve Filistin'e kadar yayılmalarından sonra adı geçen yerlerde Kürt adı ile bilinen topluluklar görülmektedir. Menşeleri birçok tartışmalara yol açan bu toplulukların, neden dolayı "Kürt" adı ile tanımlandıkları da tam bir açıklıkla belirtilememiştir. Kelime anlamı itibarı ile "Kürt" sözünün neyi ifade ettiği üzerinde çok çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bu konuda araştırmalar yapan yetkili araştırmacının ifadesi ile Kürt adı, "yatkın kar sertleşmiş kar", "yazları dağ başlarında bulunan ve geç eriyen kar" anlamına gelmektedir. Yine aynı kişiye göre, "tipi veya boranın çukur yerlere doldurduğu ve sertleşerek uzun zaman kalan kar yığını anlamına gelmek üzere kullanılan kurtuk/kürtük sözü de" vardır." Ayrıca, Orta Asya ve Kuzey Türk dillerindeki "kar" demek olan "kürt" sözü ise, yatkın kar ve sertleşmiş karın üzerinde yürünürken çıkan "kürt, kürt" gibi sestem gelmektedir".

Bu konudaki diğer bir araştırmacıya göre ise "Kürt" adı, "Lu-Hurdu" sözünden gelmekte ve "cesur-yiğit" anlamını ifade etmektedir. İlk Kürt tarihi diyebileceğimiz "Şerefname"yi yazan Şeref Han ise (1), "Kürt" kelimesinin anlamını şöyle izah etmektedir:

"Kürtlerin bu adla adlandırılmalarının tek nedeni, aşı-

---

(1) — Şeref Han: XVI ci yüzyılın sonlarında Bitlis de yaşamış ve hüküm sürmüş ve "Şerefname" isimli Farsça bir eser yazarak bunu 1597 yılında tamamlamıştır. Bugün, Kürt ideologları bu eseri Kürtler hakkında bilgi veren ilk tarihi kürt kitabı olarak kabul etmektedirler.

rı cesaret ve savaşçılıklarıdır. O kadar ki, kavga alanlarında, savaş meydanlarında ve diğer çetin durumlarda, tehevür ve pervasızlıkla nitelendirilmişlerdir.”

Bunların yanısıra bir diğer görüşe göre ise “Kürt” sözü, ‘dağlı çapulcu’ anlamında kullanılmaktadır. Nitekim; Yavuz Sultan Selim’in bir kafilesini baskın yaparak soyan bir Kürt aşiret reisi;

Gül ruhsâre-i hûban, men bîçâre âzerdem;

Mera mâzû mîfermâ ki, âdem nistem, kürdem.. (1)
şeklindeki beyiti söyleyerek bağışlanmasını istemiştir. Bu beyit oldukça meşhurdur.

Manası üzerinde birçok iddianın oluştuğu “Kürt” kelimesinin herhalde en uygun olanı, bu kelime ile anılan urugların devamlı yüksek yerlerde yaşamalarına bağlı olarak, kar ile alâkalı olarak değerlendirilmeleridir.

(1) — Beyitin manası şöyledir .

Ey Güzel, iyi yüzlü; çaresiz olan beni azaçlet
Beni mazur gör, çünkü ben adem değilim ben Kürdüm..

KÜRTLERİN MENŞEİ HAKKINDA YAZILANLAR

Kürtler'in menşei hakkında araştırmalara dayanan birtakım görüşler olduğu gibi, efsanelere dayanan bazı bilgiler de vardır. Kürt'ler hakkında hemen hemen geniş olarak ilk bilgileri veren ve bir bakıma ilk Kürt tarihi olarak kabul edilen "Şerefname" de, bu konu ile ilgili bazı bölümlere rastlarız. Esasen, adı geçen eserde Kürtlerin menşei izah edilirken yine tamamen efsaneye dayanan bilgiler verilmiş ve Kürtlerin tarih sahnesinde kalışları şöyle izah edilmiştir:

"..Bişdadî'lerin beşinci hükümdarı olan Dahhak (1) çok zalim bir kişiydi. Zamanın birinde onun iki omuzu arasında bir çıban meydana geldi. İyileşmeyen ve günden güne azan yara Dahhak'a fevkalade acı veriyordu. Bir gün; şeytan tabip kılığında girerek Dahhak'a geldi ve yarasının iyileşmesi için, çıban üzerine genç insanlardan alınan bevin parçalarının ilaç olarak sürülmesini tavsiye etti. Bunun üzerine günde iki kişi öldürülüyor ve çıkarılan beyinleri yara üzerine konuyordu. Dahhak bu tedaviden fayda görmeye başlayınca işe devam edildi. Lâkin, genç insanları öldürmekle vazifeli kişi, bu adamların öldürülmelerine acıyarak, hergün bir kişi öldürdü ve diğerinin yerine koyun beyini koydu. Sağ kalan diğer kişiye ise o şehirden kaçmasını öğütledi. Böylece, hergün canını kurtaran ve kaçan birer kişi kentlerden ve insanlardan uzak, yüksek dağ yamaçlarında yaşamaya başladılar ve zamanla çoğaldılar. Bu şekil-

(1) Dahhâk -- Fars mitolojisine göre insan üstü başarılar gösteren bir savaş kahramanıdır. İslâm mitolojisine göre ise zalimlik örneğidir. Fakat, Dahhâk efsanesinin Hint mitolojisinden geldiği söylenir.

Dahhâk, Nuh tufanından 1000 yıl sonra yaşamıştır ve Nuh'un oğlu Yasef'in soyundandır. Saltanatı 1000 yıl sürmüş ve bunun 800 yılı zu'ümle geçmiştir. Son 200 yılında ise omuzlarının başında efsaneye göre iki yılan başı belirmiş ve bu yılanlara her gün iki insan beyni verilmiştir. Dikkat edilirse, Şerefname ile efsanenin aslı burada birbirine uymamaktadır.

de çeşitli diller konuşan, ayrı ayrı topluluklar meydana geldi ki, bunlara Kürt adı verildi.'

Yukarıdaki efsanenin behsedildiği yerde, bu şekilde türeyen kişilere Kürt adının verilmesinin sebebinin, aşırı cesaret ve savaşçılıklarından dolayı olduğu da ifade edilmektedir.

Kürtlerin menşeyini izah eden diğer bazı efsaneler de vardır. Bunlara göre; "cinler, Havva'nın kızları ile evlence Kürtler doğmuştur." Diğer bir söylentiye göre ise; Kürtler, "Allah'ın üzerlerinden perdeyi kaldırdığı bir cin topluluğudur". Şu kısaca izahlar gösteriyor ki, bütün bunlar ilmi esastan uzak, hayal kaynaklı masalımsı inanışlardır.

Kürtlerin menşeyini efsanelerden öte, tamamen kaynaklara inerek izaha yönelen araştırmacıları son senelerde daha ziyade görmekteyiz. M. Ö. 2000 yıllarında Van gölü, İran ve Irak sınır bölgelerinde yaşayan Kussiler'in, bugün Kürt olarak bilinen toplulukların ataları olduğunu iddia eder araştırmacılar da vardır. Bu konu ile ilgilenen bir İngiliz araştırmacısına göre; Kürt'ler, M. Ö. 600 yıllarında Süleymaniye civarında LULU Hükümetini kurmuşlar ve zamanla kuvvetlenerek, Ararat'tan İran körfezine kadar yayılmışlardır.

Kürtlerin tarihi kaynakları üzerinde duran ve menşeylerini bu yönden arayan araştırmacılar içerisinde Rus'ları daha ziyade görmekteyiz. Fakat hemen belirtelim ki, Kürt meselesi üzerinde ziyadesi ile duran Rus araştırmacılarının, bu konuyu tamamen bir istismar vasıtası yaptıkları ve Rus Orta Doğu politikasına uygun şekilde izaha çalıştıkları görülür. Bu tür araştırmalara dayanarak, Kürtlerin, Lâz ve Gürcüler ile akraba oldukları dahi ileri sürülmüştür. Diğer bazı iddialar ise, Kürtlerin Ermeniler ile bir kan bağıının varlığı üzerinde oluşmaktadır.

Kürtler ile Ermeni'ler arasındaki ilişki ve soy bağı

üzerinde de özellikle Ermeni misyonerlerinin çalışmalarına rastlıyoruz. Osmanlı Devletinin son sıralarında "Şark Meselesi" adı altında yaratılan bir hareketin, Doğu Anadolu'daki Ermenileri hedef aldığı ve özellikle Çarlık Rusyasının bu mesele üzerinde daha ziyade durduğu malûmdur. Bu çabadan esas amaç; Doğuda bir Ermeni devleti kurmak ve bu şekilde Osmanlı toprakları üzerinde kendi menfaatlerine bazı çıkarlar sağlamaktı. Bu çaba ve propogandanın sonucudur ki, Birinci Cihan harbinden çok önce Anadolu'daki Ermeniler Türkiye toprakları üzerinde ayrı bir devlet kurma gayretine girmişlerdi. Özellikle Amerika'da hususi eğitim görmüş Ermeni misyonerleri Anadolu'ya gelerek faaliyetlerini sürdürmüşlerdi. Doğu ve Güney Doğu Anadolu'daki Kürt adı ile bilinen topluluklar arasında dolaşp, onlara Ermeniler ile Kürtler'in aynı soydan geldiklerini ve kendilerinin zorla müslüman edildiklerini propoganda etmişlerdir. Burada önemli olan nokta; Ermeni misyonerlerinin bu çabalarında bilhassa Alevi topluluklarını hedef olarak almalarıdır. "Aleviler'in, Allah, Muhammed, Ali'den çıkan bir Allah felsefesini" kendilerini için fevkalâde bir istismar ve propoganda vesilesi haline getirdikleri görülür. Alevi'lerin bu inanışlarını, "Hristiyanların ruh, ibin, Kudüs şeklindeki üçlemelerine benzetirler» ve onlara hitaben «sizin ile bizim aramızda yalnız bir sünnet farkı vardır. O da size zorla kabul ettirilmiştir.» diyerek propogandalarını yürütürlerdi. Bu çabalar Kürt toplulukları arasında birara fevkalade tesirli olmuş, şahıs isimleri olarak Ermeni kaynaklı adların Kürtler arasında oldukça yayıldığı da görülmüştür.

Esasen çok önceleri Rus Çarı'nın ortaya attığı "Şark Meselesi"nin ardında, Rusya ile birlikte Avrupanın diğer büyük devletleri de bulunuyor ve hepsi de Ermeni meselesini körüklüyerek, kendi milli çıkarları için hesaplar içerisinde bulunuyorlardı. Kırım Harbi'nin akabinde ortaya

atılan ve deyimi ile şöhret bulan "Hasta Adam" sözü de yine aynı kaynağa aitti. Rusyanın yanısıra, diğer devletlerin de iştiraki ile bir menfaat pazarı haline getirilmeye çalışılan Doğu ve Güney Doğu Anadolu'da, az zaman içerisinde Ermeni meselesinin yanısıra bir Kürt davası da yaratılmaya çalışılmıştır. Ve, hemen çoğu yerde, bu merkezlerce Ermeni meselesi bir Kürt meselesi ile birlikte müतालâ edilmeye çalışılmıştır.

Kürt'lerin menşei hakkındaki efsanevi, mitolojik ve moral karakterli izahlardan ayrı olarak, bilimsel esaslara uygun araştırmalar ile bu topluluğun tarihini ve menşei bulma çabalarından ve Kürt adı ile belirlenen bir urugun varlığı üzerinde yürütülen iddialardan bahsetmiştik. Yine yeri gelmişken belirtmeliyiz ki, dış merkezlerin son yıllarda Kürt meselesi ile yakından ilgilendikleri ve bu konuyu emperyalist amaçlarına alet etmeye çalıştıkları bütün açıklığı ile görülmektedir. Orta-doğu gibi Doğu ve Güney Doğu Anadolu'da, petrolün yanısıra fevkalade yeraltı cevherine sahip bölge olarak çok seneler evvelden başta Rusya ve İngiltere olmak üzere emperyalist devletlerin iştahını çekmiştir. Esasen, "Şark Meselesi" olarak yaratılan Ermeni hamiliğinin hakiki gayesi de tamamen bu çizgide idi. Yine belirtelim ki; dünün emperyalist çabaları bugün yine aynı şekilde ve hattâ daha fazlası ile sürdürülmekte, emperyalist devletler biryandan Orta-doğu'da Arap meselesini sürdürürken, buna diğer yandan Kürt meselesini de eklemektedirler.

Kürt'lerin kaynağını ilmi esaslara göre izah etmeye çalışan görüşlere göre:

- a. Kürt'ler; Kardu, Haldi ve Gürcü'ler ile irtibatlı ve buldukları yere çok evvelden gelmiş bir urugdur,
- b. Kürt'ler; İran aslından gelmektedirler,
- c. Arab ırkı ile ilişkilidirler,

- d. Ermeniler ile aynı kaynağa mensupturlar,
e. Kürt'ler; Orta Asya'dan gelmiş Turanî urugdurlar.

Bu iddialar üzerinde duranlar çoğu yerde, KSENOPHON'un (1) Anabas isimli eserini kaynak olarak ele alırlar. Bu esere göre; M. Ö. 401-400 yıllarında Helenler Anadolu'da geri çekilirlerken, yüksek ve vahşi dağ yamaçlarında "Karduk" (2) isimli kabilelere rastlamışlardır. Bu kabilelerin oturdukları yer, Dicle'nin bir kolu olan Botsansuyu'nun kuzeyindeki dağlık bölgedir ki, buraya, oturan kabilelerin adından ötürü "Karduk'lar Memleketi" deniyordu. Bu bölgede oturan Karduk'lar uzun süre Urartu'ların, Asurlu'ların ve Ahamminis'lerin hakimiyetinde kalmışlardır. Bugün Kürt olarak bilinen toplulukları Karduklar ile irtibatlayan ve burada Kürtlerin menseini arayan araştırmacılar, Karduk-Kürdo şeklindeki isim benzerliği üzerinde durarak teorilerini isbata çalışmışlardır. Fakat hemen belirtelim ki yine aynı konu üzerinde araştırmalar yapan Weisbach, M. Harmann ve Th. Nöldeke gibi isimler, böyle bir benzetmenin uygun olamayacağını belirterek, Kürt-Karduk sözlerinin aynı kökten gelmediklerini öne sürmüşlerdir. Adı geçen araştırmacıların yanısıra; "Karduk" kelimesinden giderek Kürtlerin atalarının Karduk'lar olduğunu iddia edenlere karşı, Bazil Nikitin (3) adındaki araştırmacı "Kürtler" adındaki kitabında yine Karduk keli-

- (1) Ksenophon — Atinalı bir Yunan filozofu olup; M.Ö. 430 yılları civarında doğmuş ve M.Ö. 355 yılları civarında ölmüştür. Asker değildir. Fakat, Anadolu'ya yapılan bir sefere katılmış ve hatta bu seferde komutanlığa kadar yükselmiştir. Birçok eserler yazan Ksenophon'un Anabasis (sefer) isimli olan askeri hatıralarını ve özellikle Anadolu'ya yapmış olduğu seferi anlatır.
- (2) Karduk'lar — Eski Anadolu'da, Ermenistan ve Asur sınırlarında yaşayan savaşçı bir topluluktur.
- (3) Bazil NİKİTİN — Rus diplomatı ve ajanıdır. Bulunduğu yerlerde Rus politikasına uygun çabalarda ayrı bir gayret göstermiştir. İran konsolosluğu vazifesinde bulunmuş ve bu sıralarda bölge halkından olan Kürt'ler ile yakın irtibatlar kurarak bu toplulukları Rus çıkarlarına göre kullanmaya çalışmıştır.

mesi üzerinde durarak, bunun Gürcüler ile alakalı olabileceğini ileri sürmekte ve böylece Kürt'lerin menşeiini izaha çalışmaktadır.

Kürt'leri İranî kavimlerden sayanlar, daha ziyade dil ve müşterek geçmişlerine bakarak bu görüşlerinde ısrar etmektedirler. Bunlara göre, Kürt'ler İran'ın güneybatısındaki "Katyum" bölgesinin halkından olup, M. Ö. 3000 yıllarında ortaya çıkmaktadırlar. Kürtleri İran kaynaklı gösterme çabasında bilhassa Rus politikacısı ve araştırmacı Minorski (1) görülmektedir. Adı geçen araştırmacıya göre Kürt'ler, İran kaynaklı olup Arî ırktan gelmektedirler. İslam Ansiklopedisi'nin Kürtler ile ilgili bölümünde yazan bu Rus araştırmacısının, Orta-doğu üzerine uygulanacak Rus politikasını çizen kişilerden birisi olduğunu da unutmamak gerekir. Özellikle bu husus konumuz içerisinde önem arzeder. Zira, adı geçen kişinin fikirleri ve savunduğu değerlerin arkasında, Rus çıkar ve menfaatlerinin bulunduğunu anlamak zor olmasa gerektir.

Minorski, önceleri Kürt'lerin menşeiini İranî bir kavime bağlarken, 1938 yılında Brüksel'de toplanan milletlerarası kongrede bu kez yeni bir tez ile ortaya çıkmıştır. Yeni iddiasına göre Kürt'ler İskit-Saka göçleri ile Önasya'ya gelmişlerdir. Ve bunlar, Karduk'lardan ziyade, Bohtan bölgesinde yaşayan kavimlerdir. Bu görüşe göre; Kürt'lerin ataları, Saka-İskit'ler ile İran'lı Medya'lıların melezi-dirler. İddiasında, Minorski'nin esas aldığı husus Kürt'

(1) Minorski — 1877 yılında doğmuş ve Hukuk tahsili ile birlikte doğu dilleri öğrenimi görmüştür. Daha sonra Rusya'nın Tahran ve Tebriz Elçiliklerinde müsteşar olarak vezife görmüştür. Bu arada özellikle Kürt dili Kürt tarihi ve Kürt'lerin Sosyal hayatları üzerine araştırmalar yapmıştır. Bilinçli ve iyi yetiştirilmiş bir Rus ajan ve politikacıdır. Özellikle Rusların Ortadoğu politikasının oluşmasında büyük çabalar sarfetmiştir. 1919 yılından sonra görevini bırakarak Avrupa'ya geçmiş, önce İngiltere'de ve sonra da Fransa'da yerleşmiştir.

Avrupa'da bulunduğu sıralarda bilhassa Kürtler üzerine çalışmalarına devam etmiştir. İslam Ansiklopedisi'nin Kürtler maddesini de yazan Minorski, 1966 yılında Londra'da ölmüştür.

lerin kullandıkları dil ile İran dili arasındaki benzerliktir. Fakat; milletlerin menşeyini ararken sadece dile bağlı kalarak ve dili esas alarak bazı neticeler çıkarmanın yanlış sonuçlar doğurduğu bugün için bilinmektedir. Meselâ; Chârlés Seignobos'a göre dili tek başına ayırıcı bir teşhis vasıtası olarak görmek yalıdır. Zira, ona göre, tarihte "ecdatlarının dilinden başka bir dil ile konuşan kavimlerin örneği pek çoktur."

Diğer bir iddiaya göre ise; Kürt'lerin aslı Haldi'lerden gelmektedir. Bu iddiayı ileri sürenlere göre, Haldi-Kaldi kaviminin adı ile Karduk-Kardu kelimesi çok büyük bir benzerlik göstermektedir. Uzun süre aynı bölgelerde hükûmet eden Asur Krallığının dağılması sonucu, burarlarda ayrı ayrı kavimlere dayanan birçok küçük devletler ortaya çıkmıştır. Bunlardan birisi de Haldi-Kaldi'lerdir. M. Ö. VII ci yüzyıla doğru bu bölgeye gelen Ermeniler, Haldi'leri dağlara doğru sürmüşlerdir. İşte; bu görüşü savunan araştırmacılara göre, Ermeniler'in önünden kaçan ve yüksek dağ yamaçlarında yerleşen Haldi'ler, bugün aynı bölgelerde yaşayan Kürt'lerin atalarıdır. Fakat hemen belirtelim ki, bu iddia pek fazla taraftar bulamamıştır. Ayrıca; Ermeniler'in önünden kaçarak dağlık bölgelere yerleşen Haldi'lerin de Orta Asya dan geldikleri bugün için ortaya konmuştur.

Kürt'lerin menşeyi ile yakından alakalanan ve araştırmalar yapan Rus bilginlerinden Marr ise, özellikle Gürcüler ile Kürt'ler arasında bir bağıntı aramıştır. Bu kişiye göre, Kürt'ler ile Gürcü'ler-Kart'lar aynı kaynağa mensuplardır. Ve bugünkü Kürt dili ise, Kafkas dillerinden olup sadece köklü bir değişime uğrayarak ve Farsça'nın da tesiri altında kalarak şu andaki şekline girmiştir.

Bütün bu çabaların içerisinde bazı Arab tarihçilerine de rastlıyoruz. Kürt'ler ile ilgili araştırmalar yapan bu kişiler ise, Kürt'leri bazı defalar Arab nesline bağlama gay-

reti içerisinde dirler. Şunu belirtmek gerekir ki, Kürt'lerin menşei ni Arab nesline bağlama gayretleri hiç bir zaman geçerli olamamıştır. Fakat yeri gelmişken belirtelim; Şerefhan yazmış olduğu Şerefname'de Kürt'lerin tarihini Abbasiler'e kadar götürmekte ve böylece izaha çalışmaktadır. Kasıtlı veya kasıtsız, diğer milletlere mensup bilim adamlarının yapmış oldukları bu tür araştırmalar ve ileri sürdükleri fikirlerin yanısıra, kendilerini Kürt adı altında tamamen ayrı bir urug olarak görenlerin de, tarihleri ve menşeleri hakkında birtakım görüşleri vardır. Lâkin onlar dahi çoğu defa bir noktada birleşemezler. Bazı Kürt tarihçilerine göre (ki bizzat kendileri Kürt'tür) atalarının Med'ler ile ilgisi vardır. Doğu'dan gelen ve uzun süre Kuzeybatı İran ve Doğu Anadolu'ya hâkim olan Med'ler, epeyi bir zaman Asurlu'lar, Kimmer'ler ve İskit'ler ile savaşmışlardı. Sonraları Kuzey Mezopotomya ve batıda Kızılırmak'a kadar ilerleyen Med'ler, burada Lidya'lılarla savaşmışlardı. İşte, bu şekilde bir yayılma gösteren Med'ler, Kürt'lerin bazalarına göre kendi atalarıdır.

Diğer bir kısım Kürt'ler ise, tarihte bilinmeyen bir zamanda Kuzey'den İran'a giren Arî bir topluluğun kendi ataları olduğuna inanmaktadırlar. Bu topluluk M. Ö. VII ci yüzyılda pek ziyade kuvvetlenmiş ve daha sonraları Kurus'un (Kiros) (1) büyük Ahaimenid (Akamanuş) İmparatorluğuna karışmışlardır. Fakat kendileri İran'ın batısında ve dağlık bölgelerde yaşadıkları için irkî özelliklerinden birşey kaybetmeden zamanımıza kadar gelmişlerdir, denilmektedir. Yakın zamanlarda gördüğümüz Ağrı ayaklanmasının ileri gelenlerinden yüzbaşı Nuri ise, sığındığı İran'da Farsça yazmış olduğu kitapta Kürt'lerin so-

(1) Kurus (Kiros) — Akamanuş (Ahaimenid) devletinin büyük hükümdarlarından birisidir. Hükümdar olduktan sonra, M.Ö.546 da Küçük Asya'yı, 530 da Babil Krallığını alarak devletinin sınırlarını hayli genişletmiş ve bu bölgede ilk birliği sağlama yo'una doğru ciddi hareketlere yönelmiştir. Akamanuş devletini yöneten sülalenin ilk kurucusudur.

yunu "Güti-Gütü" adındaki bir kavime bağlamaktadır. Şerefname'ye göre ise Kürt'ler, Boht ve Baçan adındaki iki kardeşin soyundan gelmektedirler. Bu noktada bir husus ortaya çıkmaktadır; Heredotos'a göre ise Ermeniler ile Boht-an'lılar Pers imparatorluğunun 13. bölge (il) yöneticiliğini müştereken oluşturuyorlardı. Mesele burada ayrı bir yorum gerektirmektedir ki bizim konumuz bu olmadığından meselenin derinine inmeyeceğiz. Yukarıdaki belirttiğimiz görüşlere ilave edilebilecek bir teori de yine Kürt menşei olan ve 1933 yılında Paris'te basılmış olan eserinde meseleye değinen Dr. Şükrü Mehmed Sekban'a aittir. Adı geçen kişiye göre ise Kürt'ler ile Türk'ler tamamen aynı ırktan kaynaklanmaktadırlar.

Yukarıya aldığımız kısa bahiste görüldüğü gibi, kendilerini Kürt adı altında ayrı bir urug olarak mütelâa edenlerin dahi, geçmişleri hakkında aynı görüşe sahip olmadıkları anlaşılmaktadır.

Kürt'ler ile ilgili çalışmalar yapan diğer bazı araştırmacıların ise bunların, Orta-Asya menşei ve Turanî ırka mensup bir urug oldukları üzerinde ısrar ettikleri görülür. Bu iddialara göre; Türkiye, Irak ve İranda bulunan ve kendilerine "Kurmanç" adı verilen toplulukların Dicle bölgesinde görülmeleri ancak M. Ö. VII ci yüzyıldan sonradır. Bu tarihlerde bu yöne gelen topluluklar İran, Azerbaycan, Irak ve Suriye ile Anadolu'nun Doğusu ve Güney Doğusunda yerleşmişlerdir. Ancak bu akınlardan sanradır ki, İskit-Saka'ların yerleşmiş oldukları bölgelerde "Kürt" adı ile isimlendirilen uruglara rastlanmaktadır.

Yine; Kürt'lerin Turanî esaslı oldukları üzerinde ısrar edenler, teorilerini bazı esaslar üzerine oturtmaya çalışırlar. Bunlara göre; Sibiry'a'nın Yenisey havalisinde, Yenisey nehrinin kollarından Uluken ırmağına dökülen Elegeş suyunun civarında, Altı Oğuz'lar ile beraber Kürt adı verilen küçük bir topluluğun yaşadığından bahsedilir. Bugün,

Baykal Gölü ve Moğolistan'ın Kuzey Batısında bulunan bu topraklar Sovyet Rusya ideresinde bulunmaktadır. İşte; Kürt ismi ile bilinen bir Türk topluluğunun buralarda yaşadıkları 650 yıllarından önceye rastlar. Bu küçük, Kürt isimli urugun yaşamış olduğu Elegeş suyu kenarlarında, o zamandan kalma bir anıt bulunmuştur. Bu anıt 12 satırlı olup, Göktürk yazılarına benzer bir yazı ile yazılmıştır. "Elegeş Yazıtı" adı verilen bu anıt bura halkından olan ve Kürt adı ile bilinen topluluk tarafından dikilmiştir. Kürt'lerin, Orta-Asya kökenli ve Turanî kaynağa mensup topluluklar olduklarını savunanlar için sözü edilen Elegeş yazıtı bir belge olarak öne sürülmektedir. Macar Profesörü Nèmeth'de aynı görüşte olup, Elegeş yazıtının 8 ci satırındaki;

"..ben Kürt İlhanı Alp uruguyum. Altın okluğumu bağladım bele.."

şeklindeki bir cümlenin varlığını bildirmektedir. Bu yazıtın dikildiği sıralarda, oralarda bulunan toplulukların Türk'lerden başka kimselerin olmadıkları bilindiği ve bu husus birçok ilim adamı tarafından kabul edildiğinden, yazıtta adı geçen "Kürt" isimli topluluğun Türkler içerisinde ayrı bir grubu oluşturdukları kabul edilmektedir.

Diğer yandan; ele geçirilen belgelere dayanarak, Kürt'lerin Orta Asya'dan kopup gelen Turanî ırka mensup bir urug olduğunu savunan bazıları ise, Sümer'ler ve Kaspî'ler ile komşu olarak Hindistan' ve İran'a yayılmış bulunan "Gur'ların, bugünkü Kürt'lerin ataları olduğu üzerinde de durmaktadırlar. Bu iddiaya göre "Gur"lar 24 oymaktan meydana gelmekte idiler. Önceleri Doğu Türkistan ve Çin sınırlarında oturmuşlar, daha sonraları oralardan hicret etmişlerdi. Yine bu iddiaya göre, önceleri "Türk" adının yerine kavim ismi olarak "Gur" adı söyleniyordu. Bu noktada bir hususa yer vermek uygun düşecektir; Şerefname'de ise Kürt'lerin dört ana bo-

yundan ikisine "Guran" ve "Gurman" adı verilmektedir. Bu görünüş ile, eski kavimlerden olan ve Turanî menşeli "Gur"lar ile, "Guran" ve Gurmanlar arasında bir ilişki aranabilir.

Kürt'lerin Türk'lüğü üzerinde hassasiyetle duran araştırmacıların, iddialarını isbat için ortaya koydukları belgeler arasında "Tirişin" adıyla bilinen kaya resimlerini de burada belirtmek gerekir. Kürt'lerin öteden beri oturdukları Doğu ve Güney Doğu Anadolu'daki kaya resimleri olan bunlar, Van-Hakkari sınırında bulunmaktadır. Cunnî mağarasında bulunan Orhon tipi yazıların ise yine önemli belgeler olarak ileri sürüldüğünü görmekteyiz. Bu iddiayı yapanlar, Tirişin kaya resimlerinin bilhassa Yenisey bölgesindeki resim ve işaretlere benzediklerini ifade ile görüşleri üzerinde ısrar ederler.

Bu bölüm içerisinde şunları da söyleyebiliriz; Kürt adı ile bilinen toplulukların tarih sahnesinde etkin rol oynayarak görülmeleri, Arapların 646 yıllarında İran ve Türkistan'a yaptıkları istilâ hareketleri sırasında, 637 yılında Saad b. Vakkas'ın Musul seferi sırasında, Musul şehri yakınlarında, 639-649 yıllarında ise İyaz b. Ganm'ın Bitlis'e kadar süren bir istilâ hareketinde Kürt adı ile anılan uruglara rastladıkları ve onlar ile savaştıkları bilinir. Daha sonraki yıllarda, Hz. Ömer zamanında İran'a yapılan seferlerde Arap orduları yine çok defa karşılarında Kürt'leri bulmuşlardır. İşte; aşağı yukarı bu tarihlerden itibaren olaylar içerisinde etkin biçimde, Kürt adı verilen uruglara sık sık rastlanır,

KÜRT DİLİ

Kürt'lerin menşei ve ırkî bağlarını arayan araştırmacıların bazıları meseleye yönelişte Kürt dilini esas almışlardır. Meselâ; Rus propogandacısı ve Orta-doğu strateji uzmanı Minorski, Kürt'lerin menşei izah ederken Kürt dilinden yürümüş ve buna bağlı olarak Kürt'lerin İran asıllı oldukları üzerinde karar kılmıştı.

Dikkat edilirse Kürtler; Arapça, Farsça ve Türkçenin hakim olduğu karışık bir dil konuşurlar. İskit-Saka'ların Önasya'yaya doğru yapmış oldukları istilâ hareketinde, önce Zağros bölgesine gelen ve aşağı-yukarı 300 yıl kadar burada oturan bugünkü Kürt'lerin ataları bu süre içerisinde İran kültürünün tesiri altında kalmışlardı. Böylece bugün kullandıkları; Farsça, Arapça ve Türkçe karışımı olan dil ortaya çıkmıştır. "Kurmanç"ca adı verilen bu dil dahi bir bölgeden diğer bölgeye olmak üzere kat-i lehçeler tarzında ayrılır ki, çoğu kez ayrı ayrı bölgelerde oturan Kürt'ler birbirini anlayamazlar Evliya Çelebi, Seyahatnamesinde, Kürt'ler arasında konuşulan 15 lehçe farkı tesbit ettiğini belirtir ki, bunların içerisinde en meşhurları olarak Kırmanç, Kelhur, Lûr Guran lehçelerini bildirir. Bu lehçelerin bazılarında Farsça bazılarında Arapça ve bazılarında da Türkçe kelimeler daha fazla yer tutar.

Saint Petersburg Akademisinin yayınlarından olan Kürtçe - Rusça - Almanca olarak hazırlanmış lügattaki «8308 kelimedenden; 3080 tanesi Türk, 1200 tanesi Zent, 370 tanesi Pehlevi, 1030 tanesi yeni Fars ve 2000 tanesi de Arap menşei olup, arta kalanları olarak da 300 asıl Kürt, 60 eski Çerkez, 220 Ermeni, 108 Kâldanî ve 20 eski Gürcü "menşei kelimeye restlanmaktadır.

Kürt dili üzerinde çalışmalar ve kasıtlı bir şekilde dil yaratma geyretleri özellikle bazı batılı devletlerin teşvik ve himayesinde oluşturulmaktadır. Meselâ; 1879 gibi eski

bir tarihte Petersburg Akademisi'nin bu mevzuuda bir lügat hazırlaması konuya güzel bir örnektir. Türkiye'de de Kürt dili üzerinde fazlası ile duran ve Kürtçe üzerine lügat hazırlama çalışmaları yapan kişilere rastlıyoruz. 1877 Meclisi-i Mebusanın'da Kudüs Milletvekili olarak bulunan Ziya Paşa; "Lihediye-ül-Hamidiye Füllügat-ül-Kürdiye" adı ile Arapça-Kürtçe bir lügat hazırlayarak Sultan II. Abdülhamid'e hediye ve ithaf etmiştir. Fakat şunu önemli belirtelim ki, Doğu ve Güney Doğu Anadolu'dan getirtilen Kürt'ler ve Kürt Beyleri ile kurulan "Hamidiye Alayları"nın kurucusu ve himayecisi Sultan II. Abdülhamit'e böyle bir eserin ithaf edilmesi pek ayrı bir yorum ister.

Yakın zamanlar da ise, tamamen ideolojik ve siyasi amaçlar ile hazırlanan aynı mahiyette kitaplara rastlıyoruz. 1956 yılında neşredilen ve Urfa Milletvekili Kemal Badilli tarafından hazırlanan "Türkçe İzahlı Kürtçe Grameri" isimli kitap ile, 1967 yılında İstanbul'da basılan ve Musa Anter tarafından yazılmış olan "Ferhanga Khurdi-Türki" adlı Kürtçe-Türkçe sözlükleri de belirtmek gerekir. (1)

---

(1) — Son günlerde Kava Yayınları adı altında piyasada görülen «ZMANÊ KURD» (Kürt Dili) isimli kitabı da hatırlatalım.
K. BEDİRKAN—S. ŞIVAN imzaları ile yayımlanan bu kitap, yetkililerce toplatılmıştır.

KÜRTÇÜLÜK - KÜRT İDEOLOJİSİ

Türkiye; stratejik ve jeopolitik yeri dolayısı ile, başta Rus'ya olmak üzere İngiltere, Fransa ve Amerika gibi devletlerin dikkatlerini sürekli olarak üzerinde toplamıştır. Çok çeşitli yollar ve amaçlar ile Anadolu'ya sızmaya çalışan şer kuvvetler, hedefe ulaşmak için en uygun yolu seçmekte derhal birleşmişlerdir. Anadolu'nun birlik ve beraberlik içerisinde saygı ve sevgi bağı ile müşterek hayat süren halkını birtakım etnik gruplara ayırma isteği ve çabası ötedenberi görülen ve batılı emperyalistlere has olan bir politikadır. Şurası gerçektir ki; dün, Osmanlı İmparatorluğunda yapılan, bugün Türkiye Cumhuriyeti'nde yapılmaktadır. 1850 yıllarına doğru Rus Çarı'nın ortaya attığı "hasta adam" tabirinin ardından, Orta - doğu'da menfaat arayan İngilizler ve Fransız'lar ve daha sonraları da Amerika; önce Ermeni'ler olmak üzere, bazı konuları istismara yönelmişler, nihayet Anadolu'da yerleşik Kürt adı altında bilinen topluluklar ile yakın temaslar kurarak gizli emellerine yürümeye çalışmışlardır. Dikkat edilirse görülür ki, Orta - doğu üzerinde Rusya ile İngiltere başlangıcından beri devamlı bir çıkar mücadelesi içerisinde bulunmuşlardır. Zaman zaman bu çekişmeye diğer emperyalist devletlerinde katıldığı olur. Fakat hepsinde de aynı hedef vardır: Ermeniler, Kürt'ler ve Arap'lar... Gizli emeller ve menfaatlerin pazarlanması için bu üç unsur son derece müsait ve fevkalade propagandaya gelen topluluklardır.

Türkiye üzerinde hesaplanan menfaat çekişmesinde, birinci büyük savaş öncesi bilhassa Ermeniler kışkırtılırken ve bunlara birçok vaadler yapılırken; birinci büyük savaş sonrası buna bir de Kürt meselesi aynı merkezlerce eklenmiştir. Bilhassa 1914 sonrası Doğu Anadolu ve Türkiye üzerinde oluşturulan tehlikeli oyunlar içerisinde

bu iki unsura elatan emperyalist devletlerin kendi aralarındaki çekişmeleri de ayrı bir manzaradır. Fakat biraz gerilere doğru gidilip te bakılacak olursa, 1914 sonrası bu konular ile hemen bütün güçlü devletler ilgilenir görünürken, bu tarihlerden evvel Ermeni ve Kürt meselesi ile ilgilenen özellikle iki devlet gözümüze çarpar. Bunlar da, Rusya ve İngiltere'dir.. Fransa ve Amerika'nın bu tarihlerde ve aynı konu ile ilgili girişimleri olmuşsa da, diğerleri kadar etkili değildir.

İLK KÜRT HAREKETLERİNİN GÖRÜLMESİ

Anadolu'da Kürt Hareketi bilinçli bir şekilde 1908 tarihlerinden sonra görülürse de, biz daha evvelki yıllarda ve hattâ bir asır öncesinde Doğu ve Güney Doğu Anadolu'da bazı Kürt hareketlerinin ortaya çıktığını görüyoruz. Fakat özellikle belirtelim ki çok önceleri başlayan bu şekildeki Kürt hareketleri, bilinçli bir şekilde ayrı bir Kürt devleti oluşturma isteğinden ziyade, devrin devlet idarecilerine arşı duyulan memnuniyetsizliğin ifadesi olarak ortaya çıkan hareketlerdir. Bununla birlikte, görülen her Kürt hareketinin yanbaşı, yine bilinen emperyalist dış merkezlerin boy göstermesi bu konuda önem arzeder.

Kürt'lerin Orta - Asya menşei olduklarını ve Anadolu'ya Saka - İskitlerinin akınları ile geldiklerini iddia eden araştırmacılara göre; bu uruglar, Osmanlı İmparatorluğunun kuruluş yıllarından itibaren Anadolu'nun Doğu ve Güney Doğu bölgelerinde yerleşmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin kurulması ve az zamanda Anadolu'da birliğin sağlanmasından sonra, Kürt adı ile bilinen topluluklar birçok özel imtiyazlar ile Osmanlı Devletine tabi unsurlar olarak yaşamaya devam etmişlerdir. Yavuz Sultan Selim zamanında İran'dan gelen Şii - Alevi tesirinin kırılması düşüncesi ile İç Anadolu'dan birçok Türkmen Kabilesi Doğu ve Güney Doğu Anadolu'ya gönderilerek belli yörelere yerleştirilmişlerdir. Esasen bugün, Doğu ve Güney Doğu Anadolu'da yaşayan ve kendilerini Kürt adı altında ayrı bir urug gibi gören toplulukların çoğu bunlardan başka değildir. Hattâ, Yavuz Sultan Selim'in İran seferi sırasında, (Kurt - Baba) Babakürt'lerin aşiret reisleri gelerek bağlılıklarını belirtmişler ve bunun sonucu olarak geniş imtiyazlar elde etmişlerdi. Öyleki; Yavuz Sultan Selim, bundan sonra vilâyetlerin bir kısmına "Kürdistan" ve burada oturanlara bizzat "Kürt" adını vererek onları taltif etmişti.

Irak, Suriye ve Türkiye sınırları içerisinde yaşayan Kürt'ler, başlangıcından beri Osmanlı idaresine bağlı beylikler halinde ve yarı otonom bir şekilde hayatlarını sürdürmüşler ve sadece icabeden vazifelerde bağlı oldukları idareye yardımcı olmuşlardır. Bu beylikler içinde, Osmanlı-İran sınırında bulunan "Serdar-ı Mekri" beyliği gibi zamanı içerisinde oldukça büyük ve kudretli olanları da vardı. Bunun gibi; Revanduz'da, Hakkari'de, Badinan'da ve Botan'da yerleşik ve çok rahat hayat süren yarı bağımsız beylikleri de sayabiliriz. Bu yüzden; belirtilen zamanlar içerisinde Osmanlı Devlet'in herhangi bir kasıt ve ayırım ile Kürt adı verilen bu topluluklara baskı yaptıkları söylemez.

Bu şekilde geniş imtiyazlar alarak bölgelerinde derebeylikler kuran bu topluluklar, uzun seneler tâbi oldukları devlete vergilerini muntazam veren ve savaşlarda göndermiş oldukları savaşçı erleri ile yardımcı olan topluluklar halinde yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Zaman zaman Doğu Anadolu halkının idareye isyan ettikleri görülmüştür, fakat dikkat edilirse çoğu defa bu tür hareketlerin ilk sebebi, idarenin bura halkına uyguladığı gereksiz vergi uygulamalarından dolayıdır. Bu sebeptendir ki; adı geçen topluluklarda bu ilk hareketlerin önce şahsi istekler ile başlayıp daha sonra ideolojik mahiyet aldığı görülür. Osmanlı Devleti'nin en kuvvetli olduğu sıralarda dahi görülen bu tür hareketlerin çok sonralar gerçek anlamda ideolojik mahiyet kazandığı ve özellikle dış merkezlerin hadiselerle müdahaleleri ile siyasi havaya dönüştüğü görülmektedir. Diyebiliriz ki; ancak, 1800 yıllarının başlarında kendini gösteren bu hareketlerin, 1850'den sonra devam eden şekillerinde bilinçli ve çoğu yerde dış kaynaklı müdahalelere istinad eden Kürtçülük ideolojisine yönelik çabalar vardır.

Büyük devletlerin tahrikleri ve propağandaları sonucu ortaya çıkan Kürt hareketlerinin kısa bir kronolojisini

yapacak olursak şöyle bir görünüm ortaya çıkar:

- 1806 Yılında Babanzade Abdurrahman Paşa isyanı,**
- 1812 yılında Babanzade Ahmet Paşa isyanı,**
- 1830 yılında Garzan Kürtleri'nin isyanı,**
- 1830-1833 yılında Yezidî'lerin isyanı,**
- 1830 yılında Zararların isyanı,**
- 1831 - 1845 yılların arasında Bedirhan isyanı,**
- 1834 yılında Şerif Ahmet Han isyanı,**
- 1877 yılında Bedirhan Osman Paşa ve Kardeşi Hüseyin Kenan Paşa isyanı,**
- 1881 yılında Abdullah isyanı,**
- 1889 yılında Bedirhan Emin Alp isyanı...**

1800 yıllarının başlarından itibaren başlayan ve Osmanlı Devleti için uğraştırıcı bir sebep olan bu Kürt hareketlerinin tarihleri bu şekilde verilebilirse de bu hareketler o kadar birbirinin içerisinde ve o kadar birbirini takip eden olaylar halinde ortaya çıkmıştır ki; her birini kesin olarak birbirinden ayırmak hayli güçtür. Ayrıca; sayılan büyük Kürt hareketlerinin içerisinde daha birçok mahalli ve küçük hareketlerin varlığını da unutmamak gerekir. Biten bir hareket, diğer bir hareketin davetçisi olmuş, böylece az zaman sonra yeni bir hareket başlamıştır. Bunlar içerisinde bazıları vardır ki; Osmanlı Devleti için pek büyük tehlikeler doğurmuş, uzun ve pek büyük masraflara patlayan askeri hareketlerden sonra ancak bastırılabilmiştir.

1806 yıllarında Doğu'da Babanzade Abdurrahman Paşa'nın başlatmış olduğu Kürt isyanı (1), Osmanlı Dev-

---

(1) — 1806 yıllarında ilk ciddi Kürt isyanının görülmesi ile birlikte devam eden Kürt hareketlerinin ortaya çıkış yılları Osmanlı Devleti için oldukça kritik zamanlara rastlar. Zira bu sıralarda, Osmanlı Devletinin dış siyaseti iyi değildi. Nitekim: Osmanlı Devleti Sırp isyanını bahane ederek harekete geçen Çarlık Rusya'sı ile yeni bir savaşa başlamıştı. Bu savaşın başlangıç tarihine bakılırsa, 23 Aralık 1806 olduğu görülür ki; Doğu'da ortaya çıkan Babanzade Abdurrahman Paşa isyanı ile paralellik gösterir. Ayrıca; bu sıralarda 1807 tarihinde ortaya çıkan Kabakçı Mustafa isyanını da hatırlamak gerekir.

leti'nin en kritik devrelerine rastlar. Diyebiliriz ki; böylece başlayan şuurlu Kürt hareketlerinin en geniş ve organizeli şekli ile 1815 yıllarında tezgahlanması yine dış merkezler yolu ile olmuştur. Bu harekette, Van ve Beyazıt merkez olmak üzere, bu bölge civarının yerleşik ve gezginci Kürt'leri birleşerek bir kuvvet oluşturmuşlardı. Silahlı bu Kürt topluluğuna, İran'ın Nahçıvan bölgesindeki Kürtler de ve hattâ Ermeniler de katılmışlar ve böylece isyancı topluluk az zamanda büyümüştü. Ancak, isyanın büyümesi ve zaten dış siyasası yönünden hayli sıkıntılı durumda olan Osmanlı Devleti'nin durumunu bir anda sarsıcı özellik göstermesi üzerine, isyancılar şiddetli bir takip ile, hareket devlet tarafından kontrol altına alınabilmişti.

Osmanlı Devleti'nin, Doğu ve Güney Doğu'da zaman zaman ortaya çıkan tehlikeli Kürt hareketlerini önlemek için almış olduğu etkin ve sert tedbirler az zamanda tesirini göstermiş, lâkin bu defa da, alınan bu tedbirlere karşı tepkiler halinde Kürt hareketleri ortaya çıkmıştır. 1826 yılları sonlarında Cizre Beyi olan Botan'lı Bedirhan bu kez hükümetin sıkı uygulamasına karşı ayaklanmıştı. Emrindeki kuvvetler ile önceleri sadece Botan bölgesini ele geçiren Bedirhan, bir müddet sonra hareketine hız vererek daha geniş bölgeler elde edip, Osmanlılardan ayrı müstakil bir Kürdistan'ın kuruluşu için mücadele vermeye başladı. Bu arada eline geçirdiği ve isyanını sürdürdüğü yerler Mukriyan'a kadar genişlemişti. Fakat burada bir hususa yer vermek gerekir; Bedirhan Osmanlı idaresine karşı girişmiş olduğu bu harekette Hıristiyan Kürtleri de hedef almış, onlara da pek çok zarar vermiştir. Bedirhan'ın bu tutumu, yapmış olduğu Kürt hareketinin mahiyetini izah yönünden oldukça enteresandır. Buradan görülüyor ki: Kürt dâvası peşinde giden Bedirhan,

henüz o sıralarda geniş anlamı ile bir Kürt ideolojisinin bilincine varamamıştı.

Cizre Beyi Bedirhan'ın müstakil bir Kürt devleti kurmak için giriştiği bu hareketin sürdüğü sıralarda, ikinci bir Kürt hareketine daha şahit olmaktayız. Ve böylece bir bakıma, Kürt hareketinin merkezi yeni başlayan isyan bölgesine kaymış gibidir. İran sınırına komşu olan Revanduz bölgesinde ve bu bölgenin hâkimi olan Kör Mehmet Paşa'nın liderliğinde başlayan bu yeni harekette isyancılar ilk elde Revanduz ve Erbil'i, az zaman sonra da Musul'u ele geçirerek Osmanlı İmparatorluğundan ayrı bir Kürt devleti oluşturmaya çalışmışlardı. Esasen, Kör Mehmet Paşa'nın bu gayeler ile harekete geçtiği tarih daha ötelere, 1810 yıllarına kadar gider. Gizliden başladığı bu çabalarında, çevredeki Kürt aşiret ve beyliklerini de ele geçirerek (Şirvan ve Bıradost Beylikleri gibi) hareketi oluşturmaya çalışmıştı. Açıkça Kürt isyanının ortaya çıkışı ise 1830 yıllarının az öncesine rastlar ki; Kör Mehmet Paşa'nın bağımsızlığını ilân etmesi bu tarihlere aittir. Osmanlı Devleti'nin Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Paşa ile meşgul olması, doğuda başlayan Kürt hareketine gerekli şekilde eyilmesine mani olmuştu. (1) Bu yüzden, Revanduz Beyi olan Kör Mehmet Paşa'nın hareketi az zamanda büyük boyutlara ulaşmıştı. Öyleki; Kör Mehmet Paşa, beyliğini Aşağı Zap Irmağına kadar genişletmiş ve hattâ bu durumda Bağdat Valisi dahi onun yönetimini resmen tanımak zorunda kalmıştı. Daha sonraları Kör Mehmet Paşa'nın; Akra, İmadiye, ve Musul'a kadar olan toprakları eline geçirerek çok tehlikeli olmaya başladığını görüyoruz. Durum bu hale gelince, Osman-

---

(1) — 1830 Kürt hareketinin doğu'da ortaya çıktığı sıralarda Osmanlı Devletinin daha önemli meselesi olan Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa olayı devam ediyordu. Niteki; 1831 yılında Mehmet Ali Paşa'nın büyük oğlu Vezir İbrahim Paşa 40.000 kişiye yakın bir kuvvet ile isyan etmiş ve Mısırın üzerine devlet Kürt hareketleri ile ilgilenebilmiştir.

lı Hükümeti Mehmet Paşa'nın üzerine Sivas Valisi Reşit Paşa ile Musul ve Bağdat Valilerini de büyük kuvvetler ile göndermiş nihayet Kör Mehmet Paşa kendine bağlı isyancılar ile birlikte dağlara doğru çekilmeye mecbur olmuştu. Bu defa İran üzerine saldırıya geçen Kör Mehmet Paşa, onlar için de bir mesele olmuştu. Bunun üzerine Osmanlı ve İran kuvvetlerinin müsterek bir hareketi ile Kör Mehmet Paşa isyanı bastırılmış ve esir edilen Mehmet Paşa İstanbula getirilmiş, burada ölmüştür.

1836 - 1837 yıllarında bastırılan Kör Mehmet Paşa'nın Kürt isyanının ardından, bazı Kürt beylerinin hâkim oldukları bölgelerde yine aynı gayeler ile bir takım küçük isyanların ortaya çıktığını görüyoruz. Daha küçük bölgeleri ilgilendiren ve daha küçük boyutlarda olan bu gibi hareketler içerisinde; Sason civarındaki Hayn ve Hezo Kürt beylikleri ile, Basur bölgesindeki Bekrean ve Reşgotan aşiretlerinin isyanlarını belirtmek gerekir.

Ciddi bir organizeden uzak, tamamen bölgesel, beyliklerin menfaatine dayanan Kürt isyanları sık sık görülmüştür. Yukarıda gördüğümüz 1830 Kör Mehmet Paşa hareketi de diğerleri gibi oldukça dağınık ve teşkilâttan uzak bir şekilde meydana gelmişti. Bununla birlikte, küçük dahi olsa her isyanın, uzun seneler Osmanlı Devletini ciddi bir şekilde meşgul ettiğini belirtmek lâzımdır. Birbirinin ardından patlak veren ve çoğu yerde içiçe görülen bu hareketlerin bazıları senelerce sürmüştür. Meselâ; Kör Mehmet Paşa isyanının aynı yıllarında ortaya çıkan Cizre Beyi Bedirhan isyanı böyle bir harekettir. Harekete geçişi ile birlikte, Hakkâri bölgesine hakim olan Kürt Nurullah Bey Mahmut Han'da, Bedirhan'a iştirak edince isyan birdenbire büyümüştü. Nihayet, 1840 yıllarına doğru Bedirhan Bey'in hâkim olduğu toprakların sınırı Van, Diyarbakır, Musul, ve İran'a kadar genişlemişti. Böylece büyüyen Bedirhan hareketi, üzerlerine gönde-

rilen Osman Paşa yönetimindeki hükümet kuvvetlerine karşı koyamamış ve 1847 yılında Bedirhan'ın teslim olması ile bastırılmıştı. Teslim olan Bedirhan daha sonra Girit'e sürülmüş, sonraları ise isteği üzerine Şam'a gönderilerek orada yerleşmesine izin verilmişti. İleriki yıllarda ortaya çıkan Kürt hareketleri içinde Bedirhan'ın çocukları ve torunları başta olmak üzere bu ailenin bir çok fertlerine rastlıyacağız.

Anadolu'da ve Osmanlı Devleti'nin toprakları üzerinde ortaya çıkan Kürt isyanları ile dış merkezlerin yakından ilgilenmeleri ve hareketi götüren aşiret başkanlarına gerekli yardımları yapmaları bu hareketlerin en önemli cephesidir. Bu noktada, emperyalizmin menfaatleri açısından Osmanlı ve Türkiye Devletleri üzerindeki çirkin istekleri ortaya çıkar. 1880 yıllarında ortaya çıkan Şeyh Ubeydullah hareketi de büyük Kürt isyanlarından birisidir. Bir bakıma; 1879 yıllarında başlayan Botan ve Badiyan Aşiretlerinin Hüseyin Bey idaresindeki ayaklanması ile aynı sıralarda görülen Dersim'deki Dervişoğlu Hüseyin'in halkı ayaklandırma çabaları, daha sonraki yıllarda ortaya çıkacak olan Ubeydullah isyanının provası şeklinde görülür.

1880 yılında ortaya çıkan Kürt hareketinin sürükleyicisi olan Şeyh Ubeydullah, Hakkâri ve civarında çok hürmet gören bir kişiydi. Ayrıca kendisi, Kürt'ler üzerinde büyük saygı kazanmış olan Şeyh Taha'nın da yeğeni oluyordu. Esasen; Şeyh Taha'nın ölümünden sonra Kürt'lerin liderliğini Şeyh Ubeydullah üstlenmişti. Bu şartlarda Şeyh Ubeydullah'ın isyana yöneldiğine şahit oluyuz. Bölge halkının fakirliğini ve ihtiyaçlarının karşılanmamasını sebep göstererek harekete geçen Ubeydullah'ın üzerinde Rus tahrikleri ve Amerikan misyonerlerinin de büyük tesiri vardı. Yine o sıralarda Osmanlı Dev-

leti'nin dış işleri hayli karıştı. (1) 1877 - 1878 Osmanlı - Rus savaşından sonra, memleketteki durum Şeyh Ubeydullah hareketi için çok güzel bir vasat hazırlamıştı. Bu bölgede bulunan Rus Konsoloslarının Şeyh Ubeydullah ile yakın irtibatları ve teşvikleri de bu büyük Kürt hareketinin ortaya çıkmasını hızlandırmıştı. Diğer yandan Mısır Hidivi ve Mekke Şerifi ile de sıkı münasebetlerde bulunan Şeyh Ubeydullah nihayet Hakkâri ve Naçe'de harekete başlamıştı. Bir kısım kuvvetlerine küçük oğlu Abdülkadir komutanlık ediyordu. Önce, İran'a yapmış olduğu bir saldırı ile harekete geçen Ubeydullah'ın daha sonraları Osmanlı Devletine karşı hareketini yürüttüğünü görüyoruz. Bu hareketin entresan olayın yanı; başlangıçta İran üzerine yapılan bu hareketi önceleri Osmanlı Devleti'nin el altından desteklemesidir. Fakat; durum böyle olduğu halde, fırsatını bulduğunda aynı hareketi Osmanlı Devleti'ne karşı da yürütmeyi plânlayan Ubeydullah'ın bu düşüncelerini, İngiltere'nin o sıralardaki Tahran Sefiri olan Tomson'un kendi Dışişleri Bakanı'na yazdığı bir mektuptan anlamaktayız. 30 Ekim 1880 tarihli bu mektupta, Şeyh Ubeydullah hareketinden bahisle, şöyle bilgi vermektedir:

«... Şeyh, Urmiye hâkimi İkbali Devle'ye ve Amerikan misyonerlerine gönderdiği mektupta, yakında silâhlı kuvvetlerin başında oğullarını göndereceğini, gerek İran ve Osmanlı'lar tarafından özellikle son zamanlarda

(1) — Bu sıralarda Osmanlı Devleti bir yandan Sırbistan ve Karadağ isyanları ile, diğer yandan hâlâ devam eden Bosna-Hersek isyanı ile meşgul halde idi. Bir de bunların üzerine 1877-1878 Rus savaşı ortaya çıkınca Osmanlı Hükümeti pek sıkışık duruma düşmüştü. İşte bu sıralarda, yâni 1880 yıllarında Şeyh Ubeydullah isyanı başgöstermiş ve az zamanda genişlemişti. Heleki, isyanın hemen bir sene gibi sonrasında Osmanlı Devletini meşgul eden yeni hadise'ler ortaya çıkmıştı. 12 Mayıs 1881 yılında Fransa Tunus'u işgal ediyor, 2 Temmuz 1881 tarihinde ise Teselya Yunanistan'a bırakılıyordu. Bir yıl sonra ise; 15 Eylül 1882 tarihinde İngiltere'nin Mısır'ı işgal ettiğini görmekteyiz. Bütün bu şartların içerisinde Doğu'da ortaya çıkan Şeyh Ubeydullah Kürt isyanının ehemiyeti ise açıkca anlaşılabilir herhalde?..

Kürtlere verilen zararlar karşısında gereken tazminatı isteyeceğini, gerçek amacının da bağımsız bir Kürt devleti kurmak niyeti olduğunu...»

Burada açıkça; önce İran'a karşı olan bu hareketin bir zaman sonra Osmanlı Devletine' karşı döneceğini ve esas amacın bağımsız bir Kürt Devleti'nin kurulması olduğunu, Şeyh Ubeydullah'a atfen öğrenmekteyiz. Nitekim büyüyecek bir Kürt tehlikesini kısa zamanda gören Sultan Abdülhamid gerekli tedbirleri alma yoluna gitmişti. Esasen bir neticeye ulaşamayan bu hareketin lideri Şeyh Ubeydullah, Sultan Abdülhamid tarafından 1883 yılında mekkeye sürülmüş ve orada ölmüştür.

KÜRTÇÜLÜĞE KARŞI «HAMİDİYE ALAYLARI

Ondokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru Anadolu'daki Kürt hareketlerinin daha ziyade şuurlu ve organizeli bir şekilde kanalize edildiği görülür. Bu arada, Osmanlı toprakları üzerinde çeşitli menfaatler arayan dış merkezlerin de, Anadolu Kürt hareketlerini kontrol altına alma gayretleri ve bu yöndeki propogandaları fevkalâde artış gösterir. Kürt hareketlerinin ve Kürt ideolojisinin tehlikesini ve dış merkezlerin bu hâdiselere müdehale isteklerinin sebeplerini gayet iyi görerek, bu hususta tedbir yoluna giden Sultan Abdülhamid'in uygulaması gayet enteresandır. Abdülhamid'in yapmış olduğu bu uygulamadan burada bir parça bahsetmek uygun olacaktır..

Osmanlı İmparatorluğu tarihinde Kürt'lere ve Kürt Beylerine bir takım imtiyazlar ve geniş haklar tanıyan Yavuz Sultan Selim'in yanısıra, Sultan II. Abdülhamid'i de unutmamak gerekir. Bir takım imtiyazlar ile Kürt beylerinin Osmanlı Devleti'ne bağlı kalmalarını temine çalışan Sultan II. Abdülhamid'in uygulaması ise bir başka zekâ örneğidir. Sultan Abdülhamid, bu şekilde bir davranış ile, Osmanlı Devleti'nin geleceğine kasteden ve pek kirli komitacılık çabaları içerisine giren Ermeni'ler ile Kürt'lerin, dış merkezlerin propogandalarına kanarak müşterek harekete yönelmelerini önlemek istemiştir. Ve şurası bir gerçektir ki; bu noktada da muvaffak olmuş görünmektedir. Bu düşünceler ile harekete geçen Abdülhamid'in, «Hamidiye Alayları» ve «Hamidiye Mektepleri»ni kurdurarak şark politikasını yürüttüğünü görüyoruz. Nitekim; Anadolu'da Ermeni'ler ile Kürt'ler böylece birbirlerinden uzak tutulurken, Osmanlı Hükümeti bir çok defa Anadolu'da ortaya çıkan Ermeni isyanlarının önlenmesinde adı geçen «Hamidiye Alayları»ndan yararlanmıştı. Meselâ, 1894 yılındaki büyük Ermeni ayaklanması olan

SASON olaylarında inzibatı temin için, Abdülhamidin kurduğunu olduğu Kürt birliklerinden istifade edilmiştir. Bunun akabinde ise, Berlin antlaşmasına imza koyan devletler 1895 yılında Osmanlı Devleti'ne bir muhtıra vererek Berlin antlaşmasının icabı olarak harekete geçilmesini ve Kürt alaylarının ilgasını istemişlerdir. Onlara göre, Ermeniler'e karşı Osmanlı Hükümeti Kürt birliklerini kullanmıştı. Ve bu noktada ise esas rolü «Hamidiye» alayları oynuyordu.

Hamidiye alaylarının kuruluşunda önemli vazifeler yüklenmiş kişi olarak 4. cü Ordu Komutanı Mehmet Zeki Paşa'yı görürüz. Hattâ, adı geçen alayların kurulması fikrinin dahi, Sultan Hamid'e Zeki Paşa tarafından verildiği söylenir.

Sultan Hamid'in emri ile 1891 yılında bu kuruluşun oluşturulmasına gidilmişti. Adı geçen alaylara; Doğu Anadolu'daki kuvvetli ve büyük Kürt beyliklerinden asker alınıyordu. İki Aşiret Tugayı halinde kurulan bu alayların yapısına birçok Kürt beylikleri, çeşitli miktarlarda verdikleri askerler ile katılmışlardı. Meselâ; Cibranlı, Varto, Karlıova ve Bulanık aşireti 4, Hasananlı aşireti 6, Hınıs çevresindeki aşiretler 3, Milân aşireti 5, Suruç bölgesinden 3, Van - Patnos ve Muradiye Kürt aşiretleri 3 alay ile katılmışlardı. Ayrıca; Ağrı, Zilan, Celali ve Haydaran aşiretleri de ikişer - üçer alay ile iştirak ediyorlardı.

Tugay komutanları Tuğgeneral ve Alay Komutanları da Yarbay rütbesinde olan bu teşkilâtlanmada, 36 adet alay kurulmuştu ki; her bir alayın mevcudu 700 ile 1200 kişi arasında değişiyordu. Bu alayları kurmakla, Sultan Abdülhamid'in kendi emniyetini düşündüğünü ve istibdatını daha ziyade artırmak için bu taraftan kuvvet temin ettiğini ileri süren yazarlar da vardır. Fakat meselenin gerçek yanı, yazarların izah ettikleri gibi değildir. Os-

manlı Devleti'nin son zamanlarında merkezi otoritenin daha ziyade zaafa uğraması ve aynı zamanda Abdülhamid idaresine karşı «hürriyet» sloganı ile gizlice teşkilâtlanan Türk komitacıların, kendi emellerine yardımcı olmak üzere Ermeni ve diğer etnik unsurlara fevkalâde yandaşmaları, bütün bunların sonunda yurt içinde başta Ermeni mihraklardan olmak üzere doğup gelen anarşizmin korkunç bir hal alması ve Ermeni devleti hülyası ile ayaklanan Anadolu'daki Ermenilerin her fırsatta kanlı hâdiseler ortaya koymaları Sultan Abdülhamid'i çok mâkul ve iyi düşünölmüş bir davranışa itmıştır. Esasen bu sıralarda Doğulu aşiretler arasında da, yine dış kaynakların teşvik ve organizeleri ile ortaya çıkan sürtüşmeler en kötü şekilleri ile devam etmektedir. Öteden beri zaten dış propagandalara açık olan ve çoğu yerde onlara ayak uyduran Kürt unsurların, ayrıca Osmanlı Hükümetine karşı diğer unsurlar ile başlangıçta birleşmelerini önlemek için adı geçen alayların kuruluşu ile, buradaki Kürt'leri şer kuvvetlerin ellerine bırakmadan kontrol altına alma fikri fevkalâde bir davranışın ve devlet idareciliğinin örneğidir. Bilindiği gibi; 1839 yılında ilân edilen «Gülhane Hattı Hümayun»u ile yeni bir devir açılmış ve böylece ilk kez Osmanlı Devleti batılı emperyalistlerin arzularına teslim olmuştu. Özellikle dikkat edilirse, bundan sonradır ki; batıdan bir takım yeni fikirlerin Türkiye içerisine girdiği ve propogandasının rahatlıkla yapıldığı görülür. Bu sıralarda, milliyetçilik ve bağımsızlık kavramları azınlıkların en iltifat ettikleri müesseseler olmuşlardır. Türk'ten gayrı bütün Osmanlı unsurlarının alabilirdiğine milliyetçilik yaptığı ve fakat sadece Türk'ün hâlâ Osmanlılık fikri ardından koştuğu yıllardır, bu sıralar. Büyük devletlerin teşvik ve müdahaleleri de söz konusu olunca, Osmanlı çatısı altındaki etnik unsurların başta Ermeniler olmak üzere süratle teşkilâtlandıkları görülür.

İşte bu sırada; Osmanlı unsurları içerisinde, Ermeni'ler gibi dış kuvvetlerce istismarı kolaylıkla yapılabilecek ve kendi emperyalist emellerine alet edilebilecek ikinci bir güç ise Kürt'lerdi. Kürt'ler üzerindeki propoganda ve teşkilatlanmayı önlemek için ayrı bir dikkat ve ilgi icabetmiştir. İşte; Hamidiye Alayları'nın ve Hamidiye Mektepleri'nin kuruluşundaki esas gaye burada yatmaktadır.

Sultan Abdülhamid'in «Hamidiye Mektepleri» uygulaması da bu bahis içerisinde yer alır. Bir yandan adı geçen askeri teşkilâtlar meydana getirilip, bunların komutanlıklarına yüksek rütbeler verilerek Kürt Aşiret beyleri veya ileri gelenleri tayin edilirken; hemen aynı yıllarda yukarıda bahsettiğimiz «Hamidiye Mektepleri»nin kuruluşuna gidilmiştir. Bu mekteplerde, Kürt beylerinin çocuklarına özel tahsil yaptırılarak, yaşadığı toplumun kültürünü alması sağlanmıştır. Ayrıca; Kürt beylerinin çocuklarının bu vesile ile İstanbul'da el altında bulundurulması, onların mensup oldukları aşiret ve beyliklerin merkezi otoriteye karşı herhangi bir teşvik ve tahrik ile isyanlarını önlemek için güzel bir tedbirdi.

MEŞRUTİYET İLE BİRLİKTE KÜRT HAREKETLERİ

1900'lere doğru, Doğu Anadolu'da Ermeni'ler ve Kürt'ler üzerine yapılan propagandalar daha ziyade tesirli olmaya başlamıştı. Yine bu teşvik ve tahriklerin plânlanyıcıları olarak Rus'lar, İngiliz'ler ve Amerika ile diğer batılı devletlerin bazıları ön sıraları tutarlar ve çok defa bu bölgedeki çıkarları için birbirleri ile fevkalâde çekişirler. Nitekim; İngiliz ajanlarının, Rus politikacılarının ve Amerikan misyonerlerinin faaliyetleri ile kanalize edilen yeni bir hareketin 1906 yıllarında bütün şiddeti ile başladığına tanık oluyoruz. Güney Doğu'daki Kürt topluluklarının, Baban aşiretinden Abdurrahman Paşa'nın önderliğinde birleşerek, Süleymaniye'de isyana başlamaları emperyalist devletlerin çabaları sonucu ortaya çıkmıştır. Üç yıl kadar süren bu Kürt isyanının ardından, bu kez Revanduz merkez olmak üzere ikinci bir Kürt hareketi takip etmiştir ki; bu isyanlar oldukça zor bastırılmıştır.

1908 Meşrutiyet hareketi, Osmanlı toprakları üzerinde yaşayan bütün azınlıklar için milliyetçi çabaların serbestçe ve bağlı buldukları devleti yıkma bahasına yapıldığı bir ortam yaratmıştı. Diğer azınlıklar gibi Kürt'lerin de bu tarihlerden itibaren bilinçli bir şekilde teşkilâtlandıkları ve organizesiz Kürt halk hareketi şeklinden ziyade politik sahada Kürt ideolojisinin propagandasını sürdürme gayretleri içerisine girdikleri görülür. Gerçek anlamda, siyasi teşekkül ve yayım organları etrafında toplanmaları bu tarihlerden sonradır. Gerçi yine bu tarihlerde, Doğu ve Güneydoğu Anadolu ve çevresinde Kürt'lerin merkezi otoriteye karşı silâhlı başkaldırma hareketlerine rastlarsak da, özel olarak eğitilen ve Kürt ideolojisinin temsilcisi durumunda olan kişilerin daha ziyade politik çabalar içerisinde buldukları görülür. Bir

bakma, siyasi kuruluşlar ve yayım organları yolu ile Kürt ideolojisi propoganda edilirken, buna paralel olarak Anadolu veya diğer Osmanlı sınırları içerisinde, ortaya çıkan silâhli Kürt isyanlarını da rahatlıkla tesbit edebiliriz. Nitekim; 1908 hareketi ile birlikte İstanbul'da Kürtçülerin siyasi mahiyette teşkilâtlanma yoluna gitmelerinin yanısıra, aynı tarihlerde Şeyh Abdüsselâm Barzani'nin silâhli yeni bir harekete yöneldiğini görüyoruz. Şeyh Abdüsselâm Barzani, Rus'ların teşvik ve yardımları ile 1908 yılında Barzan bölgesinde başlatmış bulunduğu bu silâhli hareketi uzun süre sürdürmüştü. Osmanlı Hükümeti ancak 1914 yılında Şeyh Abdüsselâm'ı yakalayarak hareketi bastırabilmiştir. Böylece bir an için bastırılabilen bu hareket, daha sonra Abdüsselâm'ın yerine geçen Şeyh Ahmet Barzani tarafından sürdürülmüştür. (1).

Bir taraftan, silâhli halk hareketleri şeklinde organize edilen Kürt isyanlarının yanısıra, 1908 sonrası, İstanbul merkez olmak üzere kurulan siyasi cemiyetler ve yeni yeni çıkarılmaya başlayan basın organları yolu ile Kürt ideolojisinin gerçekleşmesi ve dağılmakta olan Osmanlı Devleti'nin toprakları üzerinde müstakil bir Kürt Devleti'nin kurulması için mücadele ediliyordu. Gayri, teşkilâtli çalışmalar içine giren Kürt'lerin, 1908 yılı ile birlikte «Hèvi» (Umut) adı verilen kuruluşlar ile resmen muhtar bir Kürt Devleti'nin kuruluşu için mücadele ettiklerini ve bu mücadeleyi milletlerarası politika sahnesi üzerine oturtmaya çalıştıklarını görmekteyiz. Nitekim; 1913 yılından itibaren İstanbul'da «Roja Kurd» adı ile bir

---

(1) — Bu isyanların hemen ardından Kuzey Irak'ta daha ciddi temeller üzerine oturtulmuş gizli bir teşkilâtlanma daha görüyoruz. 1910 yılından itibaren Kuzey Irak'ta faaliyete geçirilen ve yine müstakil bir Kürdistan amacına yönelik çaba gösteren Héviya Kurd isimli gizli siyasi cemiyet burada unutulmamalıdır. "Héviya Kurd", Kürdistan Ümidi anlamına gelmektedir.

dergi de çıkarmaya başlamışlardı. (1) Her ne kadar Kürt'lerin geleceği üzerinde faaliyet gösteren guruplar, bütün noktalarda birbirleri ile tam anlamında birlik içerisinde bulunmuyorlar ve stratejide yer yer ayrılıyorlarsa da, Hèvi mensupları hemen bütün hususlar da müştereklik gösterebiliyorlardı. Bu hız ile çalışmalarını sürdüren teşkilât mensupları, İstanbul dışındaki vilâyetlerde de teşkilâtlar kurup, yeni üyeler bulma gayretleri içerisinde idiler. Meselâ; Mondros mütarekesinin ardından İstanbul'da kurulan «Kürt Teali Cemiyeti»nin bir benzeri ve aynı isimle olmak üzere Diyarbakır'da 1918 yılında Hèvi teşkilâtına mensup gençler tarafından kurulmuştu.

Siyasî Kürtçülüğün yürütülmesi için kuruluşu yapılan Hèvi teşkilâları, resmen 1912 yılında Dr. Mehmet Şükürü Sekban'ın gayretleri ve maddî yardımları ile oluşturulmuştu. Kurulan bu teşkilâtın ilk sorumlu sekreterliğini ise Ömer Cemil Paşa yapmıştır. Bu teşkilâtlar az zamanda gelişmiş İstanbul dışında da teşkilâtlar meydana getirmeye başlamıştı. İlk şubesi Erzurum'da Darahini'li Tayyip Ali tarafından kurulmuştur. Erzurum şubesinin kurucusu Tayyip Ali daha sonraları Şeyh Said isyanında mühim roller oynadığı gibi, İngilizleri teşvik ve yardımları ile meydana getirilen «Hoybun» cemiyetinde de faal görevler almıştır.

Evvelce isminden bahsettiğimiz «Roja Kurd» adındaki mecmua, Hèvi teşkilâtlarının bir yayım organı olarak çıkarılmış ve ilk kez 1913 yılında yayım hayatına atılmıştı. Müstakil bir Kürdistan dâvasını savunan bu mecmuanın sorumlu müdürlüğünü Süleymaniye'li Abdülke-

---

(1) — Aynı yıllarda ise; devletin kurucusu ve aslı unsuru Türk'ler halâ Osmanlılık-İslamcılık-Türkçülük düşüncelerinden doğru olanını aramakla meşgul düler. Nitekim; daha sonraki yılların ileri Türkçü siması Yusuf Akçura'nın "Üç tarzı Siyaset" ismiyle yayımladığı makalesinin yayım tarihine bakılırsa; etnik gurupların milliyetçi davranış ve çabalarının yanında Türkçüük görüşünün hâlâ nerelerde olduğu rahatlıkla anlaşılır.

rim Bey yapmakta idi. Türkçe ve Kürtçe yayımlanan bu mecmuanın Türkçe bölümünü Darülfünun Hukuk-u Esasiye Profesörü Babanzade İsmail Hakkı, İçtihat Mecmuası sahibi Dr. Abdullah Cevdet, Van'lı Memduh Selim, Bitlis'li Yusuf Ziya ve Kemal Fevzi hazırlıyorlardı. Kürtçe bölümü ise; Kerkük'lü Necmettin Hüseyin, Süleymaniye'li Abdülkerim ve Mikis'li Hamdi tarafından düzenleniyordu. (1) Kürt hareketinin tehlikeli bir hal almaya başladığını gören hükümet bir müddet sonra adı geçen mecmuayı kapatmıştı. Fakat, bu kapatmanın ardından Kürt siyasileri yeni bir takım mecmuaları yayım hayatına sokmuşlardır. «Hetawe Kurd», «Jin», «Kürdistan», «Pejdeki», «Bağe Kürdistan», «Roje» ve «Zare Kurmançi» adındaki gazete ve mecmualar butür yayımların en meşhurlarıdır.

1908 sonrası başlayan teşkilâtli ve siyasî Kürt hareketi içerisinde Hêvi kuruluşlarının yanısıra diğer bir teşkilâtı da görmekteyiz. 2 Ekim 1908 tarihinde ve merkezi İstanbul'da olmak üzere kurulan «Kürt Teavün Cemiyeti» bir müddet için Kürt ideolojisine hizmet etmiş, fakat bu da zararlı faaliyetlerinden ötürü hükümet tarafından kapatılmıştı. Kuruluşundan sonra ancak dört yıl kadar faaliyet gösterebilmişti. Bu cemiyetin bir de aynı adı taşıyan yayın organı vardı. Her ne kadar, 1912 yılında bu cemiyetin kapatıldığını görüyorsak da, mensupları tekrar teşkilâtlanma yoluna gitmişler ve yeni bazı neşir organları etrafında toplanarak faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.

Yine bu sıralarda bazı Kürt kulüplerinin kurulması ve bu kulüplerin kısa zaman içerisinde, Diyarbakır ve Bağdat gibi bölgelerde de şubeler açması, zamanı içerisinde Kürt hareketinin hızını rahatlıkla bizlere belirtmektedir.

(1) — 1913 yıllarında yayımlanan Kürtçe-Türkçe mecmua ve gazetelere örnek olarak isimlerden bazılarını vermiş bulunuyoruz. Daha sonraki senelerde ve hattâ yakın zamanlarda yine Türkçe-Kürtçe yayımlanmış dergilere rastlamaktayız. Meselâ; Doğan Kılıç tarafından çıkarılan Roje-Newe isimli dergi ve Deng isimli dergi buna verilebilecek örneklerdir.

Özellikle bu kulüplerin organizesi sonunda; zengin Kürt çocukları İsviçre ve Fransa gibi Avrupa devletlerine gönderilerek yüksek tahsil yapmaları sağlanmış ve bu yolla da Avrupa'da Kürt hareketinin mânası izah edilmiye çalışılmıştır. Kürt'lerin ne istedikleri ve ne için bir takım siyasi ve silâhlı hareketler içerisinde oldukları, bu şekilde Avrupa'ya gönderilen talebeler vasıtası ile batılılara izah ediliyordu. Böyle girişimlerde oldukça başarılı olan bu teşkilâtlar en güzel sonucu 1919 yılında yapılan Paris görüşmelerinde elde etmişlerdi. Adı geçen görüşmelerde; Osmanlı Devleti'nin geleceğini alâkadar eden bir çok ağır hükümlerin yanı sıra bazı etnik meselelere yer verilmişti. Ermeni ve Kürt teşkilâtlarının özellikle oraya göndermiş oldukları temsilcilerinin çabaları ile, her iki unsur da kendilerini alâkadar eden hususlarda bir takım kararların alınmasını sağlamışlardı. Paris görüşmelerinde Ermenileri Aboronyan ve Bogos Nobar Paşa; Kürtleri ise Kürt Şerif Paşa temsil etmişlerdi. (1) Yabancı delegeler içerisinde bilhassa Loyd Corc'un Kürt istekleri için gayret gösterdiği ve onlara bazı imtiyazlar elde etmek için çalıştığı görülür. Ermeni'lerin ve Siyonist'lerin yanısıra, Kürt'ler adına toplantıya katılan Şerif Paşa bir konuşma yaptığı gibi ayrıca bir muhtıra da hazırlayarak toplantı başkanlığına sunmuştu. Bu muhtıraya göre; Diyarbakır, Harput, Bitlis, Musul ve Urfa sancakları birleştiriliyor ve bu topraklar üzerinde bağımsız bir Kürt Devleti'nin kurulması isteniyordu. Nitekim; daha sonra imzalanan ve fakat uygulanmayan Sevr Antlaşmasınının 62 ve 63 cü maddeleri Kürtler lehine bazı yeni imkânlar getiriyordu. Kürtler lehine

(1) — Paris Barış görüşmelerine katılan ve Kürtler üzerine bazı tavizler alabilmek için çok çalışan Kürt Şerif Paşa'nın; 1919 yılının Ocak ayında Cenevre'de toplanan bir kongrede entresan görevler yüklendiğini de görüyoruz. Türk milliyet perverlerinin yapmış oldukları adı geçen toplantıda Kürt Şerif Paşa, Türk haklarının savunulması için Paris'e gönderilmişti. Fakat Paris'te; Ermeniler ile anlaşarak birlikte çalışmış ve Kürtler için bazı imtiyazlar elde etme gayreti içersine düşmüştür.

bir takım maddeleri Sevr Antlaşması içerisinde dahil eden batılıların bu davranışları tipik bir emperyalist düşünce mahsulüdür. Özellikle; Ortadoğu'da menfaat arayan ve bütün çabalarını bunun üzerinde oturtan İngiltere'nin baskısı sonunda yaratılan Sevr antlaşmasınının 64 cü maddesi ise Kürtler ilgili olarak şöyle diyordu :

«...Antlaşma başkanlığının tesbit ettiği tarihten itibaren geçen bir yıllık müddet içerisinde, şayet 62. ci maddenin kapsamı içinde bulunan Kürt halkı, yani bu bölgede bulunan halk çoğunluğu, Türkiye'den ayrılarak, tamamen bağımsız olmak arzusunu izhar ederse ve milletler topluluğu konseyinde müracaat ederse ve şayet konsey de bu halkın bağımsızlık arzusunu gerçekleştirebilecek kapasitede bulunduğuna kanaat getirir ve bunun yerine getirilmesini tavsiye ederse, Türkiye bu tavsiyeye aynen uymaya ve bölgelerdeki bütün hakları ile ünvanlarından vazgeçmeyi ve kendisini buna göre ayarlamayı şimdiden taahhüt eder.»

Bu şekildeki bir hükmü içine alan Sevr Antlaşmasının imzacıları arasında, o sıralarda İngilizler tarafından finanse ve teşkil edilen «Kürt Teali Cemiyeti»nin Reisi Seyyid Abdülkadir'in de bulunduğunu belirtmekte fayda vardır. Fakat hemen belirtelim ki; bu gayrı ciddi ve tuhaf madde, Lozan da ortadan kaldırılmış, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki yerleşik bulunan bütün herkes Türkiye'nin bütünlüğü içerisinde kabul edilmiştir.

1908 yılında kurulan «Kürt Teavün Cemiyeti»nin yapmış olduğu zararlı faaliyetlerinden dolayı 1912 yılında hükümet tarafından kapatılmasından sonra yeni bir teşkilâtın aynı gayeler ile çalışmaya başladığını görüyoruz. Bir evvelki teşkilâtın kapatılmasından sonra Kürt hareketinin liderleri yeni bir teşkilâtın ihtiyacını duymuşlar, hazırlıklarını yaptıktan sonra ancak, 1918 yılında ve merkezi İstanbul olmak üzere «Kürt Teali ve Terakki» Cemiyetini kur-

muşlardır. Kısa zaman içerisinde teşkilâtlanan bu cemiyet; Elâzığ, Malatya, Diyarbakır ve Muş'ta şubeler açmıştı. Başkanlığını, Şemdinan'lı Seyid Ubeydullah Efendi'nin oğlu Seyid Abdülkadir yapıyordu. Bu kişi, daha sonraları Sevr Antlaşmasının imzacıları arasında bulunmuş, çok sonraları ise Şeyh Said isyanında faaliyetleri görülerek Diyarbakır'da idam edilmiştir.

«Kürt Teali ve Terakki» cemiyetinin kurucuları arasında; Molla Said (Said-i Kürdî - Said-î Nursî), Mikisli Hamza, Motki'li Halil gibi isimleri de görürüz. Cemiyet Başkanı olan Seyid Abdülkadir bu sıralarda, Şûrayı Devlet Reisliğini de yürütüyordu. Cemiyetin ilk genel kurul toplantısında görev yüklenerek, iş bölümüne ortak olan isimler şunlardı:

Reis	: Seyid Abdülkadir
Reis vekili	: Emin Ali Bedirhan
Reis Vekili	: Ferik Fuat Paşa
Umumi Kâtip	: Ferik Hamdi Paşa
Muhasebeci	: Seyid Abdullah
Azalar	: Mehmet Ali Bedirhan

Süleymaniye'li Mehmet Emin Bey
Hoca Ali Efendi

Arvas'lı Şefik

Tercüman Gazetesi Başyazarı Babanzade Şükrü

Babanzade Fuat

Tüccar Fetullah Efendi

Mehmet Şükrü Sekban (1)

---

(1) — 1918 Mondros Mütarekesinin ardından kurulan bu Kürtçü cemiyetin kurucuları arasında bulunan Mehmet Şükrü Sekban'ı daha evvelki senelerde yine aynı gayeler ile meydana getirilen "Hêvi" adı verilen Kürt teşkilatlarının oluşturulmasında mühim rol oynarken görmüştük.

Henüz Anadolu Millî Hareketi'nin başlangıç yıllarında oluşturulan ve «Kürdistan» özerkliği için mücadele veren bu cemiyetin, Anadolu'daki faaliyetleri ve az zaman içerisinde tehlikeli biçim alması millî mücadelecilerle dikkatini çekmişti. Esasen; Cemiyet mensupları da bir takım cesurane istekler ile ortaya çıkmışlar ve yine bazı taleplerde bulunmuşlardı. Bütün bu çabaların gelişmesinden endişe eden ve Anadolu'nun birliği için bu cemiyetin fikir ve çabalarını tehlikeli gören Diyarbakır'daki 13. Kolordu Kumandanı Vekili Ahmet Cevdet, 17.10.1919 tarihinde Amasya'da Heyet-i Temsiliye'ye gönderdiği bir yazıda konu ile ilgili olarak endişelerini ortaya koyarak;

«...Memleket dahilinde ve hassaten İstanbul'da Kürt Teali Cemiyeti gibi Camiay'î Osmanîye'nin parçalanmasına hizmet eden...»

şeklindeki sözleri ile meselenin ehemmiyetine dikkati çekiyordu.

Kürt Teali Cemiyeti'nin az zamanda bir takım şubeler açtığını daha evvelki bahislerde belirtmiştik. Bu şubelerden olan ve Diyarbakır'da kurulmuş olan, halk arasında «Kürt Klübü» adı ile bilinmekte idi. Bu şubenin yöneticileri olarak ise; Ekrem Cemil Paşa, Cerçişzade Kerim, Çerhizade Fikri, Ganizade Reşat, Cemil Paşa ve Ömer Beyleri görmekteyiz. Burada, Ekrem Cemil Paşa teşkilâtın başkanlığını yürütmekteydi.

Kürt Teali Cemiyeti'nin kuruluşundan az sonra, takip edilecek stratejinin tayininde cemiyet mensupları arasında ikilik çıkmıştı.. Gençlerden oluşan bir grup, Mondros Mütarekesi'nin ardından Anadolu'da oluşan havadan istifade ile Kürdistan'ın istiklâlinin ilân edilmesini isteyince, cemiyet reisi Seyid Abdülkadir, bu iş için zamanın uygun olmadığını belirterek muhalefet etmişti. Bunun üzerine bir bölünme ortaya çıkmış ve Seyid Abdülkadir'in görüşlerine katılmayan bir grup gençlerden oluşan

Kürtçü'ler Kürt Teali Cemiyetinden ayrılarak «Teşkilât-ı İçtimaiyye» adı altında yeni bir teşkilât meydana getirmişlerdi. Yeni kurulan bu teşkilât içinde; Emin Ali Bedirhan, Babanzade Şükrü, Dr. Abdullah Cevdet ve Ekrem Cemil Paşa da bulunuyorlardı. Bu grup fikirlerinin propogandası için «Jin» adı altında bir de mecmua çıkarmışlardı. (1)

Bu sıralarda daha birtakım ayrı kuruluşların da Kürtçü çabalar içinde bulduklarını görüyoruz. Bunlar içerisinde; Kürt Milliyet Fırkası, Kürt Teşkilat-ı İçtimaiye Cemiyeti, Kürt Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti, Kürt Talebe Hèvi Cemiyeti ve Kürt Kadınları Taali Cemiyeti bunlar arasında en faal olanlarıydı. Adı geçen kuruluşlar içinde görev alan birçok kişi, daha sonraki yıllarda ve Cumhuriyet Türkiye'sinde ortaya çıkan Kürt hareketlerinin içinde yine görülmüşlerdir. Nitekim, Cumhuriyet'in ilanından 1940 yılına kadar geçen süre içerisinde küçükbü büyüklü 25 kadar Kürt isyanı olmuştur.

Anadolu Millî Hareketi'nin sürdüğü sıralarda istilacı devletler tarafından organize edilen çeşitli gruplar, Kürt'ler için müstakil bir devlet yaratma çabalarına devam ederlerken; Kürt davasının ideologları bazı neşriyatlar ile ideolojik savaş verme gayreti içerisinde bulunuyorlardı. Cibranlı aşiretinden olan ve Sultan Hamid tarafından albay rütbesi verilen Halit'in "Nubara-Bücükân" isimli kitabı ile, Cizre'li Molla Ahmet'in Kürtçe yazmış olduğu divan bu tür faaliyetlerin içerisinde sayılabilir. Nitekim; adı geçen kitapların hemen bütün Kürt köylerine kadar dağıtılması zamanı içerisinde, Kürt hareketinin ne derecede organizeli olduğunu göstermektedir. Yeri gelmişken belir-

---

(1) — Çeşitli mecmualarda yazıları çıkan ve dengeli bir siyasi hayatı olmayan Dr. Abdullah Cevdet'in Anadolu Türkleri için pek garip fikirler ileri sürdüğü görülür. Meselâ ona ait olan "Anadolu Türkleri'ne Avrupa kanını aşılama" fikri anlaşılmasız bir düşünce örneğidir. Ayrıca: neden Türk'ü de, Kürt değildir? Bir güzel soru da burada yatar...

telim; Kürt'lerin Nemrut soyundan geldiğini iddia eden Cibran'lı Halit, Kürt hareketleri içinde sık sık boy göstermiştir. Onun bu Şekildeki faaliyetlerini önlemek amacı ile, Kzım Karabekir Paşa kendi karargâhında vazife dahi vermişti. Fakat, Halit'in daha sonraları Şeyh Sait isyanına da karıştığını görüyoruz. Neticede, isyanın bastırılmasından sonra Bitlis'te asılmıştır.

MILLÎ MÜCADELE İÇERİSİNDE KÜRT HAREKETLERİ

Anadolu Millî Hareketi içerisinde en etkin olarak Kürtçülük yapan teşkilat, İngiliz'ler tarafından kurulan ve özellikle Millî Hareketçilere karşı kullanılan "Kürt Teali Cemiyeti" idi. Cemiyetten, daha evvelki bahislerde bir parça bahsetmiştik. Bağımsız bir Kürt devletinin oluşturulması için yapılan faaliyetlerde önemli siyasi atılımlar içerisinde bulduklarını da görürüz. Cemiyet başkanı olan Abdülkadir'in, Cibran'lı Halit Hakkârî'li Abdulrahim ve Bitlis'li Mebus Yusuf Ziya ile anlaşarak Kürt meselesini ve isteklerini "Cemiyet-i Akvam"a götürdüklerine şahit olmaktadır. Faaliyetleri sırasında cemiyetin en büyük dayanağı, İngiliz İdare Âmiri Yüzbaşı Edward Noel ile İngiltere Yüksek Komiserliği Baştercümanı Sir Andrew Ryan adındaki ajanlardı. Bu tür kuruluşlar ve gizli faaliyetler ile emperyalist emellerine adım adım yaklaşan İngiltere; yine el altından uzanımlar yaparak Anadolu'da birtakım silahlı hareketleri de organize etme yolunda idi. Henüz, daha 1919 yılının Mayıs ayında, Anadolu'da ortaya çıkan bir Ali Batı ayaklanması yine İngiliz tahrikleri ve teşviklerine dayanıyordu. Bu ayaklanma çoğu yerde din esaslı bir hareket olarak görülürse de, yine arkasında İngiliz oyunu ve yine Kürt istekleri yatmaktadır. 11 Mayıs 1919 yılında ortaya çıkan bu hareket özellikle, Midyat, Nusaybin ve Ömerkân civarında meydana gelmiştir. Kendisi Midyat civarında bir aşiret reisi olan Ali Batı, kısa zamanda Nusaybin ve Savur ilçelerindeki bazı aşiretleri de yanına alarak oldukça kuvvetlenmiş ve bu arada İngiliz'lerin desteğini de görünce hareket hızla büyümüştü. Ancak; üzerine gönderilen kuvvetlerce 18 Haziran 1919 tarihinde öldürülmesi sonucu, hareket bastırılabilmişti. Fakat Ali Batı ayaklanmasının bu şekilde bastırılmasından sonra İngiliz'lerin tek-

rar bir takım işlere yöneldikleri görülür. Nitekim bu hareketin üzerinden çok geçmeden, daha bilinçli yeni bir Kürt hareketinin ortaya çıkması entresandır. 1920 yılında başlayan Koçkiri Kürt hareketinin yanısıra, aynı tarihlerde daha güneyde, yine İngiliz'lerin tezgâhladığı Şeyh Mahmut Barzanci hareketi ise alabildiğine devam ediyordu. (1)

Koçkiri silahlı Kürt hareketi, denilebilir ki; Anadolu Millî Hareketi içerisinde görülen en etkin ve en önemli iç olaylardan birisidir. Özellikle Alevi Kürtlerin meydana getirdiği bu hareket; biryanda Dersim Kürtleri tarafından desteklenerek daha kuvvet kazanmış, diğer yandan Sivas çevresindeki kazalardan Zara, Kangal, Divriği ve Ümraniye çevresini tutmuştur. Henüz, Ankara'da Heyet-i Temsiliye'nin oluşturulmasına çalışıldığı sıralarda, bu Kürt hareketinin yavaş yavaş plânlarının yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu konuda kayda değer bir husus ta, İstanbul'daki Ferit Paşa hükümetine bağlı olan Seyid Abdülkadir'in gizliden gizliye bu isyanı plânladığı ve bu çabasında kendisine, buraya gizlice gönderilen İngiliz Binbaşı Noel'in yardımcı

(1) — Türkiye'de, 1919 yılında Ali Batı olayı ile başlayıp, bunun ardından 1920 yılında ortaya çıkıp az zamanda gelişen ve ancak 1921 yılında bastırılan Koçkiri Kürt İsyanının sürdüğü sıralarda, dünya emperyalizminin oyuncu çağı durumuna gelen Irak Kürtlerinde de kuvvetli bir isyan sürdürülüyordu. Aynı sıralarda biryandan Millî Mücadele Anadolu'sunun ve diğer yandan Kuzey Irak'ın böylece aynı gayelere yönelik hareketlere sahne olması, devrin İngiliz politikasını gözlerimiz önüne sermektedir. Daha henüz 1918 yılında Irak'ta başlayan ve Şeyh Mahmut Barzanci önderliğinde sürdürülen bu hareket uzun süre el altından İngilizler tarafından destek görmüş ve teşvik edilmiştir. Fakat; Şeyh Mahmut'un, 22 Mayıs 1919 tarihinde Süleymaniye'ye girmesi, burada krallığını ilân etmesi ve İngiliz temsilcisi olan binbaşı Greenhouse'ı tutuklaması üzerine İngilizler Kürt hareketine Irak'ta bir süre için cephe almışlar ve onlara karşı Arapları destekleme yoluna gitmişlerdir.

Şeyh Mahmut nihayetinde yenilmiş ve Hindistan'a sürgüne gönderilmiştir. Ancak; yine aynı kişiyi, yani Şeyh Mahmut'u 1922 yılının Eylül ayında tekrar Irak'ta görüyoruz. Böylece yeniden Irak'a dönen Seyh Mahmut faaliyetlerine yöneliyor ve ekim ayında ise bir defa daha Kürdistan hükümdarı olduğunu ilân ediyor.

Burada bir husus oldukça önemlidir; Şeyh Mahmut ikinci kez hükümdarlığını ilân edişi ile birlikte, kendisini temsil etmek üzere adına para ve posta pulu dahi bastırmıştı.

olduğu hakikatidir. Bazı kaynaklar İngiliz Binbaşı Noel buraya geldikten sonra bölgenin kuvvetli ailelerinden olan Bedirhan ve Cemal Paşa aileleri ile gizliden bazı anlaşmalar yaptıklarını belirtirler.

Ankara hükümeti çeşitli bölgelerden temsilciler isteme yoluna gittiğinde, Koçkiri bölgesinin bu isteğe uymadığını ve temsilci göndermediğini görüyoruz. Esasen; bu sıralarda, yavaş yavaş Kürt hareketi oluşturulma havası içerisinde çabalar sarfediliyordu. Nitekim; çok geçmeden 1920 yılının Temmuz ayında Zara bölgesinde ilk isyan hareketi başlamıştır. Silahlı bu Kürt hareketi hızla yayılırken; Dersim'de, 1920 yılının sonlarına doğru biraraya gelen bu bölgenin ileri gelen aşiret reisleri kendileri ve Kürdistan için bazı istekleri kapsayan bir muhtırayı 14 Kasım 1920 (1336) tarihi ile Ankara Hükümeti'ne vermişlerdi. Bu muhtıradaki şunlar isteniyordu :

1. Kürdistan Muhtariyet idaresine muvafakat eden İstanbul Saltanat Hükümetinin bu bâbtaki kararını Mustafa Kemal Hükümetinin'de kabul edip etmediğinin açıklanması (1)
2. Kürdistan Muhtariyet idaresi hakkında Mustafa Kemal Hükümeti'nin görüş noktasının ne olduğu hususunda aşair rüyesasına acele cevap verilmesi,
3. Elâzığ, Malatya, Sivas ve Erzincan mıntıkaları hapishanelerinde tutuldu bulunan bütün Kürtlerin derhal serbest bırakılması,
4. Kürt çoğunluğu bulunan mıntıklardan Türk memurların çekilmesi,
5. Koçkiri mıntıkasına gönderildiği haber alınan müfrezelerin derhal geri çekilmesi.

Yukarıda esaslarını verdiğimiz muhtıranın ardından

(1) -- O sıralarda hükümet etmekte olan İstanbul Saltanat idaresinin, Sevr'de imzalamış olduğu anlaşmaya göre; Diyarbakır, Elazığ, Van ve Bitlis vilâyetlerini içine alan müstakil bir Kürdistan kurulması kabul ediliyordu.

Ankara Hükümetinin kesin tedbirler alma yoluna gitmesi üzerine; bu kez 25 Aralık 1920 tarihi ile daha tehditkâr bir telgrafın Ankara Hükümetine gönderildiğine şahit olma-
tayız. Bu telgraf ise aynen şöyledir:

“Elâzığ Vilayeti vasıtasıyla

Ankara Büyük Millet Meclisi Riyasetine,

**Sevr Muahedesi mucibince Diyarbakır, Elazığ,
Van ve Bitlis vilâyetlerinde müstakil bir Kürdistan
teşekkül etmesi lâzım geliyor. Binazmaleyh bu teşkil
edilmelidir. Aksi takdirde bu hakta silâh kuvvetiyle
almaya mecbur kalacağımıza beyan ederiz.**

Garbi Dersim Aşair Rüesası”

Böylece başlayan ve hızla gelişen Koçkiri Kürt ha-
reketi; mevsimin kış olması yüzünden, üzerlerine gönderi-
len hükümet kuvvetleri etkisiz kalmıştır. Hattâ bu arada
asker menşei bazı subayların bizzat isyancı Kürt kuvvet-
lerine katılarak onları eğittikleri de söz konusudur. Bu şe-
kilde hareket yoğunlaşarak 1921 yılına gelinmiş ve bazı
bölgeler tamamen Kürt isyancıların kontrolüne geçmiştir.
Nitekim bu durumdan cesaretlenen isyancıların liderleri
11 Mart 1921 tarihinde tekrar bir telgraf ile Ankara Hükü-
metinden yeniden taleplerde bulunmuşlardır. Belirtilen ta-
rihte Ankara Hükümetine çekilen telgrafta ise şöyle de-
nilmektedir:

“Ankara Büyük Millet Meclisi Riyasetine,

**Nefsi Zara hariç olmak üzere ekseriyet azimesi Kürtlerle
meskûn olan Koçkiri kazası ile Divriği, Refahiye, Kuru-
çay ve Kemalî kazalarının mümtaz bir vilâyet haline if-
rağı ve teşkili ile yerli Kürtlerden bir valinin tayinini; me-
muru adliye ve mülkiyenin gene vazifesi başında kalmasını
arz ederiz.**

**Dersim Aşiretleri Reislerinden;
Mustafa, Seyithan, Muhammet,
Munzur.”**

**Koçkiri Aşiret Reisi,
Muhammet ve Taki;
Sadattan, Alişer;**

Ancak bu telgrafın akabinde; doğudaki Koçkiri Kürt hareketinin izahı güç bir şekilde büyüdüğünü gören Bakanlar kurulu kesin tedbirlere yönelerek; 13 Mart 1921 tarihinde Sivas, Erzincan, ve Elâzığ'da sıkı yönetim ilân ediyor ve mühim miktarda askeri kuvveti de bu bölgeye kaydırıyordu. Ancak böylece zorlu bir mücadeleden sonra Koçkiri hareketi bastırılabilirdi. Fakat burada bir hususa yer vermek gerekmektedir; Koçkiri Kürt isyanının bastırılmasında, bu isyana katılmayan ve bu bölgeden olan bazı Kürt aşiretleri de Hükümet kuvvetlerine yardımcı olmuşlardır. Bu durum ise; emperyalist çaba ve propagan-daların bir yerde sınırlı kaldığını göstermektedir. Veya, bazı grupların daha bilinçli davrandıklarını ortaya koymaktadır. Nitekim; birçok Kürt bölgesinin, kendi aşiret reisleri yolu ile Ankara Hükümetinde temsil edildikleri ve ayrı bir itibar gördükleri gerçektir.

Milli Mücadele yıllarında Anadolu'da Kürt meselesini yürütmeye çalışan İngiltere'nin, bu tür faaliyetlerini yurt dışında başka şekillerde organize yoluna gittiğine de şahit olmaktayız. Yine; aynı amaca yönelik faaliyet gösteren yurt dışı grupların, yurt içindeki hareket ve stratejiye uygun bir faaliyet içerisinde buldukları görülür. Daha evvelki bahislerde temas ettiğimiz, Paris görüşmeleri sırasındaki Ermeni ve Kürt faaliyetleri hatırlanmalıdır. Hatta burada, Ermeni ve Kürt'leri temsilen, Bogos Paşa ile Kürt Şerif Paşa'nın müşterek bir bildiri yayınladıklarına da şahit oluyoruz. Bu iki unsurun birbirleri ile iyi münasebetler kurmaları ve istikbâle ait çabalarında müşterek hareket etmeleri İngilizlerin öteden beri arzuladıkları bir husustu. İngilizler uzun seneler; Ermeni ve Kürt'lerin aynı soydan geldiklerini ve akraba bir millet olduklarını dahi propa-ganda etmişlerdi. Ermeni-Kürt yakınlaşması, İngiliz menfaatları için fevkalâde bir netice sağlayacaktı. Bunu resmi bir teşekkürle aktarma gayretine giren İngiltere, ilk plân-

da isteginde başarı sağlamış ve Ermeniler ile Kürtlere müşterek bir cemiyet kurduymuştu.

1920 yılında Paris'te kurulan bu cemiyete "Hoybon" adı verilmişti. "Hoybon" kelimesi, aslı Ermenice olan "Hoybun"un, bu şekilde ortak bir mana verilmesi ile ortaya çıkmıştır. Kurucuları arasında; Bedirhanlılardan Celâdet, Kâmuran, Diyarbakır'lı Cemil Paşa Oğullarından Kadri gibi tanınmış Kürtçü'lerin bulunduğu bu cemiyetin başkanlığını da, eski büyük elçilerden Şerif Paşa yapıyordu. Cemiyet faaliyetlerini sürdürebilmek için; gerek Avrupa ve gerekse bazı Arap devletlerinin merkezlerinde toplantılar yapıyor, konferanslar tertip ediyor, kitap ve gazete çıkarıyordu. Özellikle Sevr antlaşmasının yapıldığı sırada etkin olan bu cemiyet, antlaşma hükümleri içerisinde Kürt'ler ile ilgili maddenin konulmasını da sağlamıştı.

Hoybon Cemiyeti kuruluşundan sonra ilk toplantıyı Irak'ta yapmıştı. Toplantıya; Leon Paşa, Emirizyan, Sul-tanyan, Muş'lu Aris gibi Ermeniler ile Şeyh Sait'in kardeşi Ali Rıza, Dr. Şükrü Mehmet, Subay Hurşit, İhsan Nuri, Hınıs'lı Mehmet Emin (Broski), Lice'li Fehmi, topçu yüzbaşısı Süleymaniye'li Abdülkerim Şalul adındaki Kürt ileri gelenleri katılmışlardı. Bu toplantıdan bir müddet sonra Paris'te yine müşterek bir toplantı yapmışlar ve toplantıda "Erivan ve Kilikya bölgelerinde iki ayrı Ermenistan ve bunlar arasında ise bir Kürdistan Devleti kurmak" için karar almışlardı. Yurt içinde de bazı olayların plânlayıcısı olan bu cemiyetin en mühim faaliyeti olarak, meşhur Ağrı isyanını görmekteyiz. Şiddetle bastırılan bu isyan sonunda, cemiyet ileri gelenlerinden birçoğu İran'a kaçarak hayatlarını kurtarmışlardı.

CUMHURİYET DEVRİ KÜRT İSYANLARI

Anadolu Millî Hareketinin sonuçlanmasından sonra, Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerinin atılması sırasında yine birtakım Kürt isyanlarını ortaya çıktığını ve bu yeni oluşma safhasında, Ankara Hükümetini hayli uğraştırdığını görmekteyiz. Birbiri peşi sıra ortaya çıkan bu Kürt isyanlarının bazıları oldukça mevzi kalırken, bazıları ise hakikaten hükümeti uğraştırıcı olmuştur. Ayrıca, Cumhuriyet devrinin Kürt isyanları, özellikle Türkiye'nin dış siyasasına uygun bir biçimlenme göstermiş ve Türk dışişlerinin en buhranlı günlerinde ortaya çıkmıştır.

Cumhuriyet dönemi Kürt isyanlarının kısa bir kronolojisini verecek olursak şöyle bir sıra takip edecektir; 1924 yılında Nasturi ve Kürt isyanı, 1925'de Reman ve Raçko hareketi, yine 1925 yılında Şeyh Sait isyanı, 1926 yılında Koçuşağı hareketi, 1926 dan 1932 yılına kadar süren ve hükümeti hayli uğraştıran Ağrı isyanı, 1927'deki Bicar hareketi, 1928 yılında Sason, 1930'da Zeylan Deresi ve Şemdinli hareketi ve 1937 yılında ise Dersim isyanları millî mücadele sonrasının kısa zaman içerisinde ortaya çıkan Kürt hareketleridir.

1924 yılının Eylül ayında başlayan Nasturi ve Kürt isyanı önemli bir devreye rastlar. Bu sıralarda Türkiye ile İngiltere arasında mevcut bulunan Musul konusu yeniden önem kazanmıştır. Lozan'da askıya alınan Musul meselesine tekrar dönen ve Musul'u İngiliz'lerden isteyen Türk hükümetine karşı İngilizler bir iç mesele çıkarma yolunu düşünmüşler ve 1924 yılında Nasturi-Kürt isyanını oluşturmuşlardı. Çal, Oramar, Çölemerik, ve Habur Suyu çevresinde görülen bu isyan az zaman içerisinde bastırılmıştır. Fakat bunun üzerinden çok geçmeden, 1925 yılında tekrar mevzi bir Kürt kıpırdanmasını görüyoruz. Raçkoyan ve Reman olayları olarak bilinen bu küçük hareket ise da-

ha ziyade; Dicle, Siirt, Sason ve Silvan civarlarında ortaya çıkmıştır. Bu kıpırdanışlarda da Kürt isyancılarının elebaşları sıkı bir takipten sonra yakalanarak hareket bastırılmıştır.

Kısaca izah edilen bu küçük kürt hareketlerinin ardından ise daha büyük bir kürt hareketini görmekteyiz. Musul'un geleceğini tayin etmek için plebisit yapılması kararı üzerine İngilizler tarafından organize edilen bu isyan Şeyh Sait'in liderliğinde yürütülüyordu. İngiltere, buraya önce Niçlen adında bir ajan yollamış ve bu kişi başlangıçta bu bölgenin ileri gelenlerinden Seyid Abdülkadir ile görüşerek isyanı organize etmiştir. İsyanın bütün yanları ile organize edilmesinden sonra, Hınıs'ta bulunan Şeyh Sait Palo'ya gelmiş ve burada isyanı başlatmıştır. 1925 yılının Şubat ayında başlayan isyan bilhassa, Diyarbakır, Kulp, Maden, Çapakçur, Varto ve Bingöl çevrelerini tutmuştur. Varto bölgesindeki isyanı Şeyh Abdullah, Palo bölgesini Şeyh Şerif ve Çapakçur bölgesini ise Şeyh Hasan yönetiyordu. Bütün bu bölgesel isyancılar tek lider olarak Şeyh Sait'e bağlı bulunmaktaydılar. İsyan süresince adam toplama ve ihtiyaçların temini yönünden ise vazifeli olarak Şeyh İbrahim görev almıştı.

13 Şubat 1925 tarihinde başlayan isyan az zamanda büyüyünce Türk Hükümeti sıkı tedbirler alma yoluna gitmiş ve Millet Meclisinden, uzun müzakerelerden sonra isyan bölgesini kapsayan bir sıkı yönetim kararı çıkarabilmişti. (1) Sıkı yönetim ilanından sonra alınan kesin ted-

(1) — Genç, Muş, Ergani, Dersim, Diyarbakır, Mardin, Siverek, Urfa, Siirt, Bitlis, Van, Hakkâri, Elâzığ illeri ile Hınıs ve Kiği ilçelerinde uygulanan sıkı yönetim kararının Millet Meclisinden çıkarılması kolay olmamıştır. Bu sıralarda Türk Siyasi hayatının bir temsilci partisi olan "Terakkîperver Cumhuriyet Fırkası'nın, bilinmeyen sebeplerden, hükümetin isyanı önlemek için alacağı tedbirleri sabote etmek gayreti içerisinde bulunduğu görülür. Nitekim; ayaklanmayı bastırmak için hükümetin istemiş olduğu oylamada bu parti aleyhte oy kullandığı gibi; 31 Mart'ta ayaklanma bölgesine gönderilen ve olağanüstü yetkiler verilen askerî mahkemelerin kurulmasına da karşı çıkmıştır. Daha sonra, Nisan ayında Kürt isyanının

birler ile ancak isyan bastırılabilmiş ve nihayet 14/15 Nisan gecesi Şeyh Sait ve yanında bulunan isyanın ileri gelenleri Çarburuh'da yakalanmışlardı.

Şeyh Sait isyanının sonrasında, 1926'da ortaya çıkan ve Ovacık-Hozat Çemişkezek bölgeleri arasında etkili olan bir Kürt hareketi ile, 1927'de Hani, Lice ve Palo dolaylarında halkı huzursuz eden Kürt gruplarının faaliyetleri oldukça küçük kalan mevzii hareketler olarak değerlendirilir. Fakat; Şeyh Sait isyanından sonra elebaşlarının idamının akabinde bazı Kürtlerden, Ağrı'dan Erzurum'a gönderilmeleri sırasında kaçarak Ağrı dağına sığınanlar burada toplanmışlar ve yeni bir Kürt isyanı için hazırlık yapmışlardı. Ağrı çevresinde toplananlar burada Hesiye Telo adındaki birinin liderliğinde harekete geçmişlerdir. Ağrı isyanları olarak bilinen ve ancak 1930 yıllarında bastırılabilen bu isyanlar, 1926 yılından itibaren zaman zaman ortaya çıkmış ve ancak uzun süren takipten sonra önlenbilmiştir. İsyancılar içerisinde Türk Ordusunda vazifeli kişilere de rastlıyoruz. Meselâ, isyanda önemli vazifeler yüklenmiş ve özellikle isyancıların eğitimi ile meşgul olmuş bulunan İhsan Nuri, Türk Ordusu'nda yüzbaşı rütbesinde bulunurken Şeyh Sait isyanına katılmış, isyanın bastırılmasından sonra Suriya'ye kaçmıştır. (1)

Daha sonra Suriye'den gelen ve Ağrı'daki isyancı

meydana geldiği bölgelerde sıkı yönetimin uzatılması için alınan karar için de olumsuz davranmıştır.

Bazı kaynaklar; Şeyh Sait'in yargılanması sırasında, "Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası"nın bu ayaklanma ile ilgisinin olduğunun mahkemece tesbit edilmesinden sonra, 3 Temmuz 1925 tarihli bir hükümet kararı ile kapatıldığını da belirtirler. Yine aynı kaynaklar Şeyh Sait'in yürüttüğü bu Kürt isyanını bastırmak için o zamanın parası ile Türk Hükümeti'nin 20 milyon lira harcadığını da kaybederler.

(1) - Şeyh Sait isyanının bastırılmasından sonra isyancı Kürtlerin bir kısmı 1927 yılında Suriye'ye sığınarak yeni bir teşkilatlanmaya gitmişlerdi. Kürt Teali cemiyeti, Kürt Teşkilati İçtimaiye Cemiyeti, Kürt Ulusal Birliği ve Kürt Millet Fırkası adı verilen grupların birleşmesinden oluşan yeni teşkilata, XWEBÜ'nün adı verilmişti. Ermenilerin de büyük yardımlarının

Kürtleri eğiten İhsan Nuri'nin bu çabaları ile hareket daha ziyade ciddiyet kazanmıştır. Bu isyan sırasında Gazıya Welat adındaki bir Kürtçe gazete de çıkarılmıştır.

1927 yılından sonra görülen ve birbirini takip eden birçok küçük hareketler ile 1930 yıllarına kadar devam eden Ağrı isyanının sonrasında ortaya çıkan büyük Kürt isyanı, Dersim adı altında bilinen Kürt hareketidir. 1936 yılının

---

olduğu bu yeni teşkilat az zaman içerisinde faaliyetlerini propoganda etmek için Hawar ve Ronahî isimli iki dergi de çıkarmıştır.

Burada dikkat edilecek husus emperyalist güçlerin Ortadoğu üzerinde ne derece p'anlı hareket ettikleridir. Şeyh Sait isyanının bastırılmasından çok geçmeden Türkiye'de Ağrı isyanı meydana geliyor ve bu isyan Suriye'de İngiliz ajanları ile irtibat sağlayan İhsan Nuri'nin büyük çabaları ile olgunlaşıyor. Yine bu sırada bilinen dış merkezlerce bu hareketlere paralel olarak Irak'ta bir Kürt hareketi yaratılıyordu. Özellikle burada da İngiliz oyunlarına şahit olmaktayız. Bazı kaynaklar: İngiltere'nin, meşhur casus ve teşkilatçı Albay Lavrens'i 1930 yılında, Türkiye, Irak, İran ve Suriye'de umumi bir Kürt ayaklanmasını planlamak için gizlice bu bölgeye gönderdiğini belirtmektedirler. Lavrens'in buradaki vazifesi, Kürt aşiretlerini tahrik ve bazı vaadler ile kandırmak ve bu arada Kürt siyasi teşkilatları olan "Kürt Teali Cemiyeti" ve "Vilâyet-i-sitte Kürt Cemiyeti" gibi kuruluşları yeniden organize ederek canlandırmaktı. İngiltere, yeniden organize edilecek ve birleştirilecek bu teşkilatlar yolu ile büyük bir Kürt isyanının yaratılmasının daha kolay ve etkili olacağını düşünüyordu.

İngiltere'nin bu çabaları kısa zamanda semeresini vermiş ve bu bölge-Kürt ileri gelenlerinden kurulan bir komisyon bazı istekler ile ortaya çıkmıştı. İngilizlerin oyunları ile oluşturulan bu komisyon, 26 Temmuz 1930 tarihinde bir muhtıra hazırlayarak "milletler cemiyetinin gözetimi altında bir Kürt Hükümetinin" kurulmasını istiyordu. Bu istek yazısının altındaki imzalar ise şu isimlere aitti: Azmi Bey Baban, Hamo Ağa, Abdurrahman Ağa, Şeyh Kadir Hafid, Cemzi Efendi, İzzet Bey, Osman Paşa, Hamo Salih Bey, Faik Bey Baban, Ahmet Paşa, Macit Efendi, Hacı Resul Ağa ve Tefvik Kazzaz.

Hemen hemen aynı zamanlar içerisinde ve birbirine komşu üç ayı devletin sınırları dahilinde yaratılmak istenen bu Kürt hareketlerinde Ortadoğudaki menfaatlerini gayet iyi gözetken İngiltere'nin emperyalist emelleri açık olarak görülmektedir. Hattâ bu arada, İngilizlerin rızası ve Mısır pasaportu ile Suriye'ye gelen ve buradaki Kürt hareketlerini organize etmeye yönelik Kürt lideri Bedirhan az sonra Suriye yetkililerince sınır dışı ediliyordu. Esasen, burada bir Fransız — İngiliz menfaat çatışmasının ortaya çıktığı sezilmektedir. Zira, Suriye bir bakıma Fransız sömürü bölgesi olarak görülmektedir. Kendi sömürü bölgesinde İngiliz emperyalizmine hizmet eden güçlerin organize olmasını Fransa tabii ki istemeyecek ve Suriye yöneticileri de bunun üzerine Bedirhan'ı sınır dışı edeceklerdir. İşte: Ortadoğu'daki emperyalist emellerin çatışmasına güzel bir örnek...

sonlarına doğru başlayan ve 1937 yılının içinde en tesirli haline gelen Dersim Kürt isyanında yine Türkiye Devleti'nin önemli bir dış meselesinin var olduğu yıllara rastlar. Bilindiği gibi, bu sıralarda Türkiye'nin uğraştığı ve hükümetlerin özellikle üzerinde durduğu bir Hatay meselesi vardır. Bu sırada yine bilinen mahut dış merkezlerin Türkiye'ye bir iç mesele çıkarmak için kürtlere yönelmeleri emperyalist düşüncenin tipik örneğidir. Başlangıçtan beri gördüğümüz gibi, Kürt meselesi, emperyalizmin ilk fırsatta el attığı ve kendi çıkarları için oluşturma yoluna gittiği bir açık menfaat kapısı olmuştur. (1)

Hatay meselesinin arefesinde yaratılan ve yine dış merkezlerin organize ettikleri Dersim Kürt isyanının başında Seyit Rıza'yı görmekteyiz. Fevkalâde dağlık bir muntıkada başlayan bu isyanda halk şairi Alişer de vazifeler yüklenmiştir. Haydaran, Kalan, Yukarı Abbas,, Demenan, Şamuşağı ve Koçuşağı aşiretlerinin katıldığı bu isyan ilk zamanlarda büyük bir gelişme göstermiştir. Ancak, ciddi sürdürülen bir operasyondan sonra isyan bastırılabilmiş ve bu kürt isyanının lideri Seyid Rıza ve arkadaşları Elâzığ İstiklâl mahkemesinde idama mahkûm edilmişlerdir.

Birbiri ardınca sürüp giden ve tamamen emperyalizmin birer oyunu olan bu Kürt hareketlerinin Anadolu'da 1938 yıllarından sonra büyük çapta durduğu ve sakinleştiği görülür. Merkezî otoritenin fevkaledede ve acımasız olması, isyanlar ve halk hareketleri stratejisinde mustakil bir Kürt devletinin kurulması hayali ile hareket edenlerin bu yoldan neticeye ulaşamayacakları gerçeğini ortaya koymuştu. Bu tarihlerden sonra, Kürt teorisyenleri yeni çıkış yol-

---

(1) — Daha 1820 yıllarında Dersim'in Sivas taraflarına düşen kısmında Kürtlerin Osmanlı kuvvetleri ile savaştıklarına şahit olmalıyız, 1862-1866 tarihlerinde Derviş Paşa, 1877-1878'de Semih, İsmail ve Ahmet Muhtar Paşa'lar 1906-1907'de Neşet Paşa 1909'da İbrahim Paşa ve nihayet 1916 yılında Miralay Galatalı Şevket komutasındaki Osmanlı kuvvetleri buradaki Kürt isyanlarını bastırmak için vazife görmüşlerdir.

ları aramaya başlamışlardır. Fakat, zamanın hükümetlerinin sıkı tedbirleri bu düşüncede olanların illegal faaliyetlere yönelmelerine yol açmıştır. Bu faaliyetlerde daha ziyade kültürel çabalarda ve siyasal yönden gayretlerde bulunan kürtçülerin daha başka kapıları zorladıkları görülmektedir. Neticede Kürtçüler bilimsel bazı yollara kabileze olmaya ve bu şekilde geleceği hesaplamaya başlamıştır. Gayrı Kürtçülük birtakım yeni boyutlar içerisindedir. Bu hareketleri yönetenler Marksist-Leninist düşüncelerin ana ilkeleri içerisinde geleceklerine formül aramaya başlamışlardır. Bu yüzden, Kürtçülerin bilhassa son zamanlarda Ortadoğu'daki sosyalist hareketler ile yakın bir ilişki tesis ettikleri görülür.

Yakın zaman Türkiye Kürt hareketlerini başlıca iki bölümde düşünmek iyi olur. 1938 sonrası sakinleşen kürtçülük faaliyetlerinin bilhassa bu tarihlerden sonra daha dikkatli ve şuurlu bir şekilde geliştirildiğini ve sürdürüldüğünü hemen belirtelim. Çok partili düzene geçiş yılları olan 1950 sonrası ise, Kürt hareketlerinin düzensiz halk hareketleri şeklinden uzaklaşıp özellikle fikrî sahaya intikal ettiği ve bilinçli bir şekilde, teşkilatlanarak ideolojik çalışmaların yapıldığı yıllardır. Esasen; 1938 sonrası Kürt hareketi ağırlık yönünden bir bakıma İran ve Irak'a kaymış ve emperyalist güçler buralarda Kürt hareketlerini oluşturma gayretlerine girişmişlerdir.

1950 yılından sonra seçimler ile hükümete gelenler, yeni bir düşünce ve davranışı da beraberlerinde getirmişlerdi. Bundan böyle, tek parti devrinin tepeden inme mebus listeleri yerine, bölgelerin kendi içlerinden seçtikleri, Millet Meclisinde yerlerini buluyorlardı. Bu yeni hareket içerisinde doğu bölgesinden Millet Meclisine gelen ve pek değerli mevkiiler elde eden Kürt Milletvekilleri de hayli sayı oluşturuyorlardı. Fakat bu durumdan da memnun olmayan bazı Kürt gruplarının, Millet Meclisine gelenleri,

kendi içlerinden olmalarına rağmen "ağa, sömürücü, işbirlikçi" tabirleri ile suçlamaları ve hadiseye esastan sol açıdan bakarak yakınlaşmaları, yeni bir çizgide yeniden teşkilatlanmalarına yol açmıştır. Ve aslında, 1950 yılından itibaren fikrî yola kanilize olan, illegal çalışmalar da yapan Kürtçülerin daha ziyade 1954 yılları ile birlikte yer yer bölgesel dernekler etrafında toplandıkları ve Kürtçe dergi ve gazete çıkarma gayretleri içine girdiklerini görüyoruz. Şuurlu ve pek kesin hatları ile organizeli, 1960 sonrasında Kürt hareketlerinin ilk ciddi temelleri de bu sıralarda atılmış oluyordu. 1950 sonrası iktidarının baş tacı ettiği ve hemen bütün hareketlerine göz yumarak, ona birtakım imkânlar dahi hazırladığı Said-i Nursi (Said-i Kürdî) ise yakın zaman Kürt hareketleri içerisinde görülen entresan ve renkli bir simadır. Daha sonra bu kişi hakkında kısa bir bilgi vereceğiz.

1950 sonrasında Kürt hareketlerinin özellikle gizli teşkilatlar ve kültürel çabalar şeklinde organize edildiğini görmekteyiz. Daha evvelce de bahsedildiği gibi, çok partili düzene geçişten sonra her ne kadar Millet Meclisinde, Doğulu Kürt Milletvekilleri de yer almışlarsa da, çoğu kez militan Kürtçüler bu milletvekillerinin faaliyetlerinden memnun kalmamışlardır. Hattâ çoğu defa onları Kürt toplumuna ve Kürt davasına ihanet etmekle suçlanmıştır. Bu suçlamayı yapan Kürtçü militanlar yeni bir takım teşekküller etrafında da birleşmekten uzak kalmamışlardır. Daha ziyade bunların organize olmaya başladıkları yıllar olarak 1954 sonrasında söyleyebiliriz. Bu arada yurt dışındaki kürtçü teşkilatlar ile de sıkı bir temas halindedirler. Bu tür çalışmalar ile 1958 yılına gelindiğinde, illegal bir teşkilat olan "Kürt İstiklâl Partisi"ni kurarak çalışmalarına daha ciddi ve merkezî mahiyet vermeye çalıştıklarına şahit olmaktayız. 1958 yılında kurdukları bu illegal teşkilatın ardında ve fakat daha ziyade sola açık basın organlarının

etrafında toplanarak kürtçü faaliyet sürdüren militan Kürtçüler bu faaliyetlerinde daha ileriye gidemedi kısa zamanda tesbit edilmişler ve 1959 yılında yapılan bir operasyonla tevkif edilmişlerdi. 1959 tevkiflerinde karşımıza çıkan birtakım isimleri, daha sonraki yıllarda yine çok defa Kürt hareketleri içerisinde sık sık görürüz. Tevkiflerin üzerinden çok geçmeden 27 Mayıs devrimi olmuş ve ancak daha evvelce tevkif edilen Kürtçülerin yargılanması ihtilâl sonrasında olmuştur. 8 Ocak 1961 tarihinde Ankara'da yargılanan kişiler arasında şu isimler bulunuyordu:

Şevket Turan	
Naci Kutlay	Doktor
Koca Elbistan	Doktor
Yavuz Çamlıbel	Subay
Mehmet Ali Dinler	Hukuk Fak. Öğrencisi,
Yusuf Koçar	Subay
Ziya Şerefhanoglu	Avukat (Bu kişi Bitlis Se-
	natörü iken Amerika'ya
	kaçmıştır)
Necdet Özarkara	Hukuk Fak. Öğrencisi
Hasan Akkuş	Tacir
Durdu Akkoyunlu	Tacir
Selim Kılıçoğlu	Öğretmen
Sebahattin?	Subay
Sait Elçi	Muhasip
Sait Bingöl	İktisat Öğrencisi
Sıtkı Elbistan	Hukuk Fak. Öğrencisi
Ali Karahan	Avukat
Necati Siyahkan	Tıp Fak. Öğrencisi
Esat Cemiloğlu	Mühendis
Sait Kırmızıtoprak	Doktor (teşkilât umumi
	kâtibiydi

Yesar Kaya	İktisat Fak. Öğrencisi
Faik Savaş	Tıp Fak. Öğrencisi
Haydar Aksu	Avukat
Ziya Acar	Hukuk Fak. Öğrencisi
Fâdıl Budak	Hukuk Fak. Öğrencisi
Halil Demirel	Subay
Ferit Bilen	Tacir
Mustafa Direkçigit	Doktor
Feyzi Avşar	Doktor
Hasan Ulus	Müteahhit
Nazmi Balkaş	Ziraat Fak. Öğrencisi
Hüseyin Çok	Tıp Fak. Öğrencisi
Mehmet Çiğdem	Dekoratör
Fevzi Kartal	Avukat
Mehmet Eydemir	Tıp Fak. Öğrencisi
Abdurrahman Efendolak ..	Gazeteci, muhabir
Musa Anter	Lise mezunu, ecza deposu memuru,
Cahit Yıldırım	Avukat
Emin Kotan	Elektrikçi
Ökçeş Karadağ	Çiftçi
Muhsin Şamata	Elektrikçi
Turgut Alan	Hukuk Fak. Öğrencisi
Mustafa Ramankı	Hukuk Fak. Öğrencisi
Mehmet Özer	Tıp Fak. Öğrencisi
Feyzullah Demirtaş	Hukuk Fak. Öğrencisi
Cezmi Balkaş	Ziraat Fak. Öğrencisi
Halis Yokuş	Mühendislik Öğrencisi
Samet Balkaş	Tıp Fak. Öğrencisi

Ve adını tesbit edemediğimiz bir kişi daha

Böylece; tutuklanan ve Kürtçülük propagandası yapmaktan sanık olarak yargılanan kişilerin mevcudu 49 kişiyi buluyordu. Devletin bütünlüğünü sarsıcı gizli teşkilat kurmaktan ve zararlı faaliyetlerinden dolayı yargılanan bu kişilerin çoğunun isimlerini ileriki yıllarda ve yine aynı amaçlar ile oluşturulan hareketlerin içerisinde ve Marksist-Leninist çizgide görürüz. Meselâ; Naci Kutlay, Devrimci Doğu Kültür Ocakları bahsinde karşımızda sık sık çıkan bir isimdir. Musa Anter ise, yine Kürtçü hareketin içerisinde ve daha yakın yıllarda kurulan gizli "Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi" faaliyetleri bahsinde defalarca tanık olduğumuz bir kişidir. Burada, yine çok önemli vazifeler yüklenmiş bulunan Dr. Sait Kırmızıtoprak ise, 1965 yılına doğru, bir başka mevkiide ve aynı gayelere hizmette bulunurken tekrar karşımıza çıkacaktır. Bu tarihlerde kurulan "Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi"nin başkanıdır. Kendisi bu arada Türkiye'de değildir ve Kuzey Irak'ta, Barzani'nin karargâhında bulunan partinin polit bürosundan Türkiye'deki teşkilatı idare eden en kudretli kişi olarak görülmektedir. Daha ileriki bölümlerde; Kürtçülük faaliyetleri gözden geçirilirken bu isimlerden sıkça bahsedeceğiz.

1950 sonrasının Türkiye'deki Kürtçülük faaliyeti içerisinde ikinci bir teşkilâtı da görürüz. Bir grup yabancı uyruklu Kürt talebenin Türkiyede kurmuş oldukları ve gizlice faaliyetini sürdürdükleri "Kürt Talebe Cemiyeti"nin kuruluş tarihi ise 1959 yılına rastlar. Ancak bu teşkilâtın faaliyeti ve bu arada yurt içinde ve yurt dışındaki bazı kuruluşlar ile temasa geçerek sürdürdükleri Kürtçü çabalar 1963 yılında kesinlik kazanıp, yetkililerce tesbit edilince, teşkilat mensupları bu tarihte tutuklanmışlardır. Bu konuda bilgi vermeden, kısa bir hususa yer vermeyi düşü-

nüyoruz. Bu tarihlerde geçen bir olayın hemen verilmesi, konumuzun bütünlüğü bakımından önemlidir.

1959 yılının Nisan ayı içerisinde enteresan bir olaya tanık olmaktayız. Bu tarihte, Kerkük'te yerleşik bulunan Türk'ler üzerinde bir yandan Araplar ve diğer yandan ise Kürt'ler şiddetli baskı yapmaktadırlar. Bu baskıları yapan her iki unsur; Irak'ın petrol bakımından fevkalâde zengin olan Kerkük bölgesini kontrolleri altına alma gayreti içerisinde olduklarıdır. Özellikle Kürtlerin bu amaca yönelik baskılarından fevkaledede rahatsız olan Kerkük Türklerinin şikâyetlerinin Türkiye'de duyulması üzerine; C. H. P'si Niğde Milletvekili Asım Eren'in, Millet Meclisi Başkanlığına bir soru önergesi verdiğini görüyoruz. Bu önergede Asım Eren, "Irak'ta Kürtler tarafından Türklere yapılan baskı hakkında aydınlatıcı malûmat ve bunun için gerekli tedbirin alınıp alınmaması hususunda" bilgi istiyordu. Ve; "gerekirse mukabele-i bilmisil yapıp yapılmıyacağını" soruyordu. Asım Eren'in bu davranışına kızan İstanbul'daki tahsilde bulunan 102 Kürt öğrencisi; hem Asım Eren'e ve hem de Cumhuriyet Halk Partisi'ne birer telgraf çekerek bu hareketi protesto ediyorlardı.

Yukarıda izah edilen telgraf hadisesinden çok geçmeden, 27 Mayıs hareketi olmuş ve yapılan birçok tutuklamalar içinde, tehlikeli görülen ve Kürtçülük hareketi ile ilgisi olan 485 Kürt ileri geleni de toplanarak Sivas'ta bir kampta bir müddet gözaltında bulundurulmuşlardı. Sürdürülen tahkikat sonunda, bunlardan sadece 55 kişisi batı Anadolu'da mecburi ikamete gönderilmiş ve diğerleri ise serbest bırakılmıştır.

1960 sonrası memlekette ortaya çıkan düşünce ve hareket serbestisi Kürtçü çabalar için uygun bir ortam sağlamıştır. Özellikle, bu tarihlerden itibaren gelişen ve legal çalışmalar içerisinde giren sol harekette kendisine yer arayan Kürtçü girişim, zaman zaman hem legal ve hem de ille-

gal çabalarını sürdürmüştür. 1963 yılında, daha evvelki bahislerde kuruluşundan bahsettiğimiz "Kürt Talebe Cemiyeti"nin tutuklamalarının yapıldığını görmekteyiz. İlegal faaliyet gösteren ve faaliyetleri sırasında bilhassa Avrupa'daki Kürtçü teşkilâtlar ile temaslar kurarak çabasını sürdüren bu teşkilâtın mensupları; müstakil bir Kürdistan için, Marksist-Leninist çizgide yürüyorlardı. Daha, 1959 yılında kurulan ve birkaç defa "Avrupa Kürt Cemiyeti"ne müracaat ettikleri halde önceleri buraya kabul edilmeyen, "Türkiye Kürt Talebe Cemiyeti"nin daha sonraları Avrupa'ca tanındığını görmekteyiz. Bu tarihten itibaren de; hemen bütün faaliyetlerinde onların stratejisine uygun çalışmalar içerisinde görülürler. Avrupa Kürt Talebe Cemiyeti'nin; 27 Mayıs hareketinden sonra Türkiye için bazı girişimler içinde bulunması ve bu meyanda Türkiye'de kurulan Kürt Talebe Cemiyeti ile yakından ilgilenmesi, Kürt hareketinin beynelmilel bir karakter taşıdığına güzel örnektir. Ortadoğu'da müstakil bir Kürt devletinin yaratılması bütün dünya Kürt teşkilâtlarının asıl amaçlarıdır. Bunun içindir ki; birçok memlekette faaliyet gösteren Kürtçü teşkilâtların sıkı bir irtibat ile aynı stratejiyi takip ettikleri her zaman için görülebilir. (1)

Türkiye'de, 1959 yılında kurulan, fakat daha sonrala-

(1) — Avrupa Kürt Talebe Cemiyeti, Türkiye ile yakından ilgileniyor ve Kürtlerin meseleleri üzerinde hassasiyetle duruyordu. Mese'â; Avrupa Kürt Talebeleri Cemiyeti idare komitesi adına İsmet Şerif Vanlı imzası ile zamanın Devlet Başkanı Cemal Gürsel'e bir telgraf çekilerek;

1. Tutuklu bulunan 49 Kürt siyasi şefinin muhakemesinin açık yapılması,
2. Bütün Kürt siyasi mahkûmlarının serbest bırakılması,
3. Ekseriya Kürt olan Doğu bölgesi vilâyet'lerinde resmî dil olarak öğretim Kürtçe yapılacağı ilân edilmesi,
4. Kürt basınına ve yayınlarına müsaade edimesi,
5. Tekmil Türkiye'ye ait bir plân çerçevesi dahilinde Kürdistan halkının maddi ve kültürel hayat seviyesinin yükseltilmesi,
6. Kürdistan vilayetlerinin ve bölgesinin bir tek ülke halinde birleştirilmesi, kendisine cumhuriyet çerçevesi dahilinde muhtariyet statüsü tanınması.

gibi isteklerde bulunuluyordu. Aynı telgrafın bir örneğini ise Birleşmiş Milletler Teşkilatına da yollamışlardı.

rı Avrupa Kürt Talebe Cemiyetince tanınan, "Türkiye Kürt Talebe Cemiyeti"nin ayrı bir özelliği vardır. Türkiye'deki teşkilatın kurucularının bütün hepsi ve mensupları yabancı uyruklu olup, Türkiyede tahsil için bulunmakta idiler. 1963 yılının Ağustos ayında yapılan tevkiflerine kadar iki kez başkan değiştirilmiştir. Kuruluşundan 1963 yılının Mayıs ayına kadar teşkilâtın başkanlığını İbrahim Mamhıdır yapmış, bu tarihten sonra başkanlığa Cemal Alemdar getirilmiştir. Cemal Alemdar aynı zamanda, Türkiye'de o sıralarda devam eden sol hareketin içinde devamlı görülen simalarındandı. Cemiyetin gizli ve yıkıcı faaliyetleri tesbit edildikten sonra, ancak yurt içinde buldukları için tutuklanabilenler şunlardır:

- Cemal Alemdar** ..... Erbil, 1940 doğumlu ve Irak uyruklu. Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesinde öğrenci (Bu kişinin daha sonraları, 1968/1969 yıllarından itibaren kurulmaya başlayan Devrimci Doğu Kültür Ocakları bahsinde ve aynı amaca hizmet eden çalışmalar içerisinde ismine çokça rastlayacağız)
- İbrahim Mamhıdır** ..... Köysancak, 1933 doğumlu ve Irak uyruklu. İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi talebesi olup, teşkilatın idare heyeti üyesidir.
- Gazi Dizey** ..... Erbil, 1940 doğumlu ve Irak uyruklu. İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi talebesi olup, teşkilatın idare heyeti üyesidir.

- Fuat Derviş** ..... Bağdat, 1939 doğumlu ve Irak uyruklu. Tıp Fakültesi talebesi olup, teşkilatın idare heyeti üyesi.
- Nojat Remzi** ..... Kerkük, 1935 doğumlu ve Irak uyruklu. Tıp Fakültesi öğrencisi olup idare heyeti üyesidir..
- T. Şerif Muhtar** ..... Erbil, 1934 doğumlu ve Irak uyruklu. Dişhekimliği öğrencisi olup teşkilatın üyesidir.
- Sait Abdurrahman** ..... Kerkük, 1939 doğumlu ve Irak uyruklu. Teknik Üniversitede öğrenci olup teşkilatın üyesidir.
- Firuz Falahat** ..... Rizaiye, 1939 doğumlu ve İran Uyruklu. Teknik Üniversite de öğrenci olup teşkilatın üyesidir..

Yukarıda isimleri sayılanlar, o sıralarda yurt içinde oldukları için tutuklanabilenlerdi. O sıralarda yurt içinde olmadıkları için tevkif edilemeyen ve teşkilatın üyesi bulunan diğerleri ise şunlardı:

Hasan Şettavi	Sabir Hoşnav
Fatih Hasan	Kemal Çelebi
Muhammed Siat Caf	Umran Yahya Feyli
Sadi Dizey	Muhsin Ali Hamat
Muhsin Ali Dizey	Fazıl Reşit
Simko Çiyavuk	Ömer Dizey
Hasan Muhammed Ali	Muhammed Cafer
Necip Khaffaf	

Cemiyet üyeleri faaliyetlerinde önemli görevleri aralarında taksim etmişler ve bu taksimde yedi kişi mühim vazifeler yüklenmişlerdi. Görevler şu şekilde dağıtılmıştı:

- Necip Khaffaf, ...** Avrupa'daki Kürt Talebe Cemiyeti ile irtibat kurmaya ve talimat almaya,
- Sadi Dizey, Ömer Dizey ve Kemal Çelebi .....** Almanya'da faaliyette bulunan ve aynı amaca yönelik teşkilatlar ile irtibat kurmaya,
- Sabir Hoşnav .....** Bulgaristan ve bu yolla Avrupa'daki teşkilatlar ile temaslar sağlamaya,
- Gazi Dizey, İbrahim Mahmudur .....** Irak'taki Kürt teşkilatları ile temas kurmaya memur edilmişlerdi.

Burada görüldüğü gibi, Kürtçülük faaliyetlerinde Avrupa bilhassa önem taşıyordu. Avrupa'da ve Amerika'da; himaye ve teşvik gören çeşitli Kürt teşkilatları, bu faaliyetlerin sistematik planlayıcısıydılar. Halen de durum böyledir. Fransa, İsveç, Hollanda ve Almanya'nın yanısıra, Amerika ve Rusyada bilindiği gibi Kürt meselesine bilhassa ilgi gösterirler. Bu merkezler için Türkiye üzerine oynanacak oyunlarda en güzel istismar konularından birisi de budur. Fransızların kurdukları "Comite De Solidarite A La Revolution Kürt" adındaki cemiyet, Hollanda'nın Amsterdam şehrindeki Kürt Cemiyeti, Almanya'daki "Deutsche Kurdisch Gesellschaft" isimli cemiyet, İsveç Kürt Cemiyeti ve Avrupa Kürt Talebe Birliği ile Amerika'nın Washington, Newyork, Boston ve Filadelfiya bölgelerinde faaliyet gösteren "Koomelai Huendekarani" adındaki Kürt teşkilatlarını bir kerre daha hatırlamamız uygun olur.

1959 yılında kurulan ve ancak 1963 yılının Ağustos

ayında bir operasyon ile kurucuları tutuklanan Türkiye Kürt Talebe Cemiyeti mensuplarına paralel olarak, Türkiye içerisinde yine müstakil bir Kürdistan kuruluşu için faaliyet gösteren bir örgütün mensupları da yakalanmıştı. Türkiye vatandaşı olan ve Kürtçü faaliyetlerde bulunan bu kişilerin yukarıda bahsedilen Kürt Talebe Cemiyeti ile de müşterek faaliyet ve irtibatları da tesbit edilmişti.

Kürtçü faaliyetlerinden dolayı yakalanan kişilerin isimlerini zamanın gazeteleri önemli haber olarak kamuoyuna duyurmuş ve geçmişleri hakkında geniş bilgiler vermişti. Hattâ, içişleri bakanı olan Hıfzı Oğuz Bekata da yine bir basın toplantısı yaparak, yakalanan kişileri ve amaçlarını izah etmişti. 29 Haziran 1963 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nin "Topraklarımızda bir kürt devleti kurmak isteyen 13 kişi yakalandı" başlıklı haberinde, yakalanan kişilerin isimleri olarak şunlar veriliyordu:

Avukat Ziya Şerefhanoglu

Musa Anter

Doğan Kılıç Şihhasenani

Sait Elçi

Medet Serhat

Edip Karahan

Enver Aytelcin

Ali Anagür

İbrahim Mamhür

Gazi Dizoy

Abdülsettar Hamavandi

Yaşar Kaya

Yine aynı kaynaktan, yakalanan bu Kürtçüler hakkında şu aydınlatıcı bilgiler okuyuculara sunuluyordu;

Av. Ziya Şerefhanoglu: Milliyetçi Kürtçülerden olup halen çıkakta olan Reya-Rast isimli derginin sahibidir. Evinde yapılan aramada; Kürtçülük faaliyetlerine ait 52 vesika. Reya-Rast Dergisinin önce "Kürdistan" adıyla çıkarılma hazırlığına ait vesikalar, 70 sahifelik Lisan-ı Kürdî adlı Kürtçe gramer, Kürt alfabesi, dışla münabesetlerine ait mektup, kullanılan adresler ve dıştan kendisine gönderilen Kürtçülükle ilgili yayınlar ele geçirilmiştir.

Sait Elçi : Milliyetçi Kürtçüdür. İstanbul'da serbest muhasebecilik yapmaktadır. Dışla irtibatı görülmüştür. Aramada, Kürtçülük faaliyetine ait 10 vesika ve bu meyan da Kürtçe lügat ele geçirilmiştir.

Musa Anter : Komünist Kürtçüdür. Türkiye İşçi Partisi Üyesidir. Faal eleman olup dışla irtibatı vardır. Aramada, komünizm ve Kürtçülük faaliyetlerine ait 17 vesika, bu arada Kürtlerin Türkiye, Irak ve İranın resmi hudutlarını hiçbir zaman tanımadıklarına dair yayınlanmak üzere hazırladığı, tahrik edici, aykırı yazılar bulunmuştur. (1)

Medet Serhat : Hukuk Fakültesinde talebe olup komünist Kürtçüdür. Kürtçe-Türçe olarak çıkan ve toplanmış olan "Deng" dergisinin yazı işleri müdürüdür. Ve bu yüzden tevkif edilmiştir. Aramada, Kürtçülük faaliyetlerine ve temaslarına ait vesikalar bulunmuştur.

Yaşar Kaya : Komünist Kürtçü olup Kürtler arasında Fidele Castro olarak anılmaktadır. "Deng" dergisinin yazı işleri müdürüdür. Türkiye İşçi Partisi üyesidir. Tevkif edilmiştir. Aramada, Talât Aydemir'in, 22 Şubat hadiseleri hakkında teksirinden bir suret ile muhtelif faaliyetlerine ait 24 vesika bulunmuştur.

(1) — Bu tutuklanmada gördüğümüz Gerek Sait Elçi ve gerekse Musa Anter isimlerini daha evvelce, 1959 yılında yapılan ve 49 kürtçünün tutuklanması ile sonuçlanan tevkifatta yine görmüştük. Bu arada, yukarıda isimlerinden bahsedilen kişilerin, Türkiye İşçi Partisi ile yakın alakalarının yorumu ise daha başka yapılabilir herhalde?

Doğun Kılıç : Milliyetçi Kürtçü olup Roja-Newe adlı Türkçe-Kürtçe gazetenin sahibidir. Avrupa ve Orta-Doğu ile irtibatlıdır. Türkiye'de gizli bir Kürt teşkilatı kurmak için faaliyet göstermiştir. Aramada, 23 vesika ile plânlar bulunmuştur.

Edip Karahan : Komünist Kürtçüdür. "Dicle-Fırat" gazetesinin sahibidir. Yabancılarla irtibatı vardır. 14 vesika bulunmuştur.

Enver Aytekin : Komünist Kürtçüdür. Sosyal Adalet Dergisi idare müdürü ve Türkiye İşçi Partisi üyesidir. Aramada, Kürtler ve Iraktaki ihtilal başlıklı bir teksirin notları, "Kürt Milliyetçiliği", "Bugünkü merkez: Irak, "Çiğnenen Haklar" "Kürt-Sovyet yakınlığı", "Sadabat ve Bağdat Pakı", "Halk Harekâtı", "Kürt Gazetelerinin sesi", "Millî Lider Molla Mustafa Barzani", "Kürt Mücadelesi", "Irak ihtilali Kürtleri uyandırdı", "Bugünkü Irak ihtilali ve diğer Kürtler" başlıklı neşriyat ele geçirilmiştir. Ayrıca komünizme ait neşriyat ve resimler de bulunmuştur.

Ali Anagür : Tunceli Kültür Derneği Başkanı olup, dışla irtibatı vardır. Kürt liderlerinden Baytar Nuri Dersimi ile muhaberesine ait vesikalar, şürler bulunmuştur.

Orhan Mambudır : Irak tabiyetinde olan Kürtçü. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi 5 inci sınıf öğrencisidir. Dıştaki Kürtçülük teşekküllerinin Türkiye'deki temsilcilerinden birisidir. Aramada, 10 vesika, Komünist Kürtçü Kemal Fuat başkanlığındaki Avrupa Kürt Talebe Cemiyetinin İstanbuldaki gizli Kürt Talebe Cemiyetine gönderdiği talimat yazısı, Berlin'den gönderilen bir diğer talimat vesikası bulunmuştur.

Gazi Dizey : Komünist Kürtçüdür. İstanbul İktisadi Ticari İlimler Akademisi öğrencisidir. Dıştaki Kürt teşekkülle-

rinin Türkiyedeki irtibatçısıdır. Aramada 10 vesika ile birlikte Barzani'nin dünyaya hitabı (Nideül Alem), Avrupa Kürt Talebe Cemiyetinin tebliği, Irak Kürt Talebele-
rinin konferanslarında alınan kararlar, Kürt Milletine beyanneme, Avrupa Kürt Talebe Cemiyetinin iç tüzüğü, Kürt haklarını koruma komitesinin beyannemesi ele geçirilmiştir. (1)

Abdülsettar Hamavandi : Milliyetçi Kürttür. Irak asıllı, Ürdün pasoportlu, gazeteci, Irak gizli Hür Gençlik Teşkilatı yayın ve propaganda komitesi başkanı olup, Türkiye'ye girerken yakalanmıştır. Üzerinde iki pasaport bulunmuştur. Ayrıca Türkiye'de bir gizli Kürt teşkilatı kurulması ile ilgili faaliyet ve temaslarını gösterir vesikalar, gizli teşkilatın plânı, çalışma tarzı, metodlarına ait şemalar, yabancı devletlerle işbirliğini gösterir birçok vesika da bulunarak müsadere edilmiştir.

1963 yılında bu şekilde ortaya çıkarılan ve tevkifleri yapılan Kürtçülerin ardından çok geçmeden, 1964 yılında yine müstakil bir Kürt devletinin kuruluşunu amaçlayan bir teşkilatlanmaya gidildiğini görüyoruz. 1965 yılında, Irak ve Suriye Kürdistan Demokrat Partileri ile irtibatlı olarak ve onların modelinde, gizli Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi'nin kuruluşuna gidilmiş ve ilk defa Silopi'de irtibat bürosu şeklinde örgütün nüvesi oluşturulmuştur. Ve böylece de, geniş bir parti çalışması amaçlanmıştır. Bilhassa 1968 sonrası Türkiye'nin iç siyasi durumu böyle bir örgütün faaliyet göstermesi için pek güzel bir ortam olarak görülür. Bunun için, 1960 sonrası Türkiye Kürtçülük Hareketleri bahsinde bu partinin ayrı bir yeri vardır. Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi'ni ayrı bir bölüm halinde tetkik edeceğiz.

---

(1) — İbrahim Mamhıdır ve Gazi Dizéy isimlerinden, Türkiye Kürt Talebe Cemiyeti bahsinde bilgi verirken ayrıca bahsedilmişti...

YAKIN ZAMAN KÜRTÇÜLÜK HAREKETİ İÇERİSİNDE "TÜRKİYE KÜRDİSTAN DEMOKRAT PARTİSİ"

Yakın zamanın en büyük parti çalışması 1965 yılında başlamıştır. Bu senelede, Diyarbakır merkez olmak üzere illegal bir teşkilat olan "Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi" kurulmuştur. Bu partinin ilk nüvesi "Kürdistan Demokrat Parti Mesullüğü" adı altında Silopi'de, 1961 yıllarında oluşturulmuştur. İlk defa Abdullah Ökten tarafından meydana getirilen bu teşkilat, Kuzey Irak ve Suriye'de bulunan Kürt parti teşkilatları ile irtibat sağlanarak daha da geliştirilmiştir.

Temelleri bu şekilde, 1961 yılında atılan teşkilatın 1965 yıllarında "Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi" adı altında daha ciddi bir parti haline dönüşerek faaliyetlerini sürdürdüğünü görmekteyiz. Marksist-Leninist çizgide faaliyet gösteren bu teşkilatın 51 maddelik Türkçe ve Kürtçe olarak kaleme alınmış tüzüğü incelendiğinde, istek ve amaçlarının neler olduğu açıkca anlaşılır. Marksist-Leninist teşkilatlara benzer bir şekilde hücre sistemi ile teşkilatlanma gösteren "Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi"nin başkanlığını Dr. Sait Kırmızıtoprak yapmaktaydı. Dr. Faik Savaş, Hikmet Buluttekin, Nazmi Balkaş ve Hasan Yıkılmış isimli kişiler Kuzey Irak'ta bulunan partinin polit bürosundan, adı geçen teşkilatı idare eden önemli şahıslardı.

Partini tüzüğü, amaçlar ve faaliyetler yönünden entresan bölümler ihtiva eder. Parti program ve tüzüğü tetkik edildiğinde, teşkilat olarak isteklerin en ince noktalarına kadar düşünülmüş olarak kaleme alındığı görülür. Formülleştirilmiş belli başlı isteklerden bazıları şunlardı:

1. Türk Anayasasının değiştirilmesini, Kürt ve Türk

terimlerinin konulmasını ve Türk Devleti'nin bu iki unsurdan oluştuğunu,

2. Parlamento'ya kendi nüfusları oranında vekil verilmesi,
3. Kürdistan olarak tanımladıkları yerlere muhacir yerleştirilmemesini ve buradaki köy ve kentlerin isimlerinin değiştirilmemesini (1)
4. Kürdistan şehirlerine aslı Kürt olan idareciler yollanmasını,
5. Türkiye'deki Kürdistan'da resmi dilin Kürtçe olmasını, okullarda Kürtçe okutulmasını, Kürtçe radyo ve televizyon kurulmasını ve Kürtçe kitap, mecmua ve gazete neşredilmesini,
6. Devletin, Kürdistan olarak tanımladıkları yerlerin kalkınması için mali ve iktisadi tedbirler almasını ve bunun için Kürdistan olarak bildikleri yerlerin sınırları içerisinde ağır sanayii yatırımlarının oluşturulmasını ve bu bölgeden çıkan petrol gelirinin %74 'ünün, Kürdistan olarak belirttikleri yerlere sarfedilmesinin gerçekleştirilmesi.

Yukarıya aldığımız özet mahiyetindeki bölümden, adı geçen partinin nasıl bir Kürdistan ve bu kürdistan üzerine ne gibi isteklerde bulunduğunu görmekteyiz. "Başka bir milletin fikrine sahip olmayan Kürt milliyetçisi ve siyasi bilgi sahibi, 17 yaşından yukarı her kişinin alındığı", Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi'nin idarî teşkilâtı altı ana bölümden meydana geliyordu. Bu bölümler sıra ile şunlardı:

1. CAVANA MEZİN — Genel Kurul : En yüksek Parti kademesi olup iki parti meclisi üyesi, her merkez yönetim

(1) — 27 Mayıs hareketinin ardından, milli birlik komitesi içinde bulunan General Sıtkı Ulay'ın bir teklifi ile doğu ve güney doğu'daki kürtçe olan köy ve kent isimlerinin türkçe olarak değiştirilmesi yoluna gidilmişti.

kurulundan seçilmiş ilkişer üye ile parti başkanlığından meydana gelir. En önemli vazifeleri arasında; partiyi kapatma veya feshetme partiye ad koyma veya değiştirme ve parti başkanını değiştirme ve partinin talep edeceği yolu seçme ve tayin etme gibi görevleri vardır.

2. KOMA NAVKOM — Parti Meclisi : Parti içerisinde genel kuruldan sonradan yüksek kademe olup büyük kurtayda seçilen 11 - 13 üyeden oluşur ve parti idealinin tahakkukat için çalışır.

Belli vasıfları haiz 25 yaşından yukarı kişilerin seçilebildiği parti meclisinin birçok vazifeleri arasında en önemli ve dikkati çekenleri ise şunlardır:

- a. Türkiye'de ileri gitmiş siyasi partilerin politikalarını tesbit etmek,
- b. Partinin siyasi ve iktisadi görüşlerini çeşitli yollar ile Birleşmiş Milletlere bildirmek,
- c. Gazete ve mecmua çıkarmak,
- d. Kendisinin almış olduğu kararları yerine getirmek için, bir başkan dört üyeden oluşan icra komitesini meydana getirmek..

3. KOMA HEREMİ — Merkez Yönetim Kurulu : Parti Meclisi üyelerinden seçilir ve 5-9 kişiden meydana gelip iki ayda bir toplanır.

4. KOMA Cİ — Mahalli Teşkilat : Bir başkan ile 3-7 yardımcıdan teşekkül eder. Bu teşkilat parti meclisinin belirttiği yerde ve merkez yönetim kurulu tarafından meydana getirilir. Bulduğu yerde partiyi temsil ederek ideolojik çalışmalar düzenler. Yardımcı ve kardeş gruplara çalışmalarında yol gösterici olur.

5. KOMA ALİKER — Yardımcı Grup : Bir mahalli üye ile dört yardımcıdan meydana gelir. Mahalli parti üyeleri

bu gurubun başkanıdır. Bu guruba bir üyenin girebilmesi için, parti tüzüğü gereğince, en az bir yıl kardeş grupta çalışmış olması ve tavsiye edilmesi gerekir. Ayrıca, parti tüzüğü gereğince yardımcı komite başkanından başka hiçbir üye ve partili mahallî parti başkanı ve üyelerini bilme-yeceklerdir. (1)

6. KOMA BIRA — Kardeş Gurubu : Parti teşkilatında en küçük birlik ve bütün ehemmiyeti üzerinde taşıyan organ budur. Birisi başkan olmak üzere üç kişiden meydana gelir. Bir bakıma parti teşkilatının temelidir.

Kardeş Grubu; parti fikirlerini halka yaymak, gazete ve mecmua satışlarından elde edilen gelirler ile aidatları toplamak, sempaticenler üzerinde durarak, değer ifade edenlerin isimlerini mahallî partiye bildirmek gibi vazifeler yüklenmiştir. Kardeş gurubu haftada bir defa toplanarak çalışmalar yönünden kendini kontrol eder.

Yukarıdan beri sayılan gurupların birbirleri ile irtibatlı ve koordineli bir şekilde çalışmaları ile, partiye yeni üyeler kazanılır. Fakat, parti üyeleri, partinin izni olmadan başka bir partiye ve resmi hizmete geçemezler.

Görüldüğü gibi partide merkezî otorite çok fazladır ve sızmaları önlemek için kesin tedbirler alınmıştır. Parti üyeleri kendi istekleri ile partiden ayrılabilirdikleri gibi, tüzükte yazılı sebeplerden dolayı da partiden ihraç edilebilirler. Buna göre;

- a. Parti sırrını dışarıya açıklayanlar,
- b. Parti idealine aykırı hareket edenler,
- c. Parti işlerini mazeretsiz yapmayanlar,
- d. Üç ay müddet ile, üst üste veya bir yılda üç aidat

---

(1) — Burada açıkça görüldüğü gibi, silsile takip eden ve gizliliğe çok önem veren bir hücre teşkilatı ve çalışma düzeni içerisinde hareket etmektedirler. Esasen; illegal faaliyet gösteren Marksist-Leninist ve Maoist teşkilatların yapısı ve çalışma düzeni de budur.

vermeyenler, ilgili kurulların kararı ile partiden atılırlar. Parti tüzüğü'nün 50. maddesi bunları âmirdir. Partiden atılanlar ise bir daha partiye almazlar.

“Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi”nin tüzüğünden kısaca verdiğimiz bu pasajlardan, adı geçen teşkilatın gayesinin esası anlaşılmaktadır. Parti tüzüğü'nün bütününe baktığımızda, tek tek maddelere geçmeden, Kürtler ve Kürt tarihi üzerine kısa bir bilgi verilmekte ve sonra tüzük maddelerine geçilmektedir. Giriş bölümünde; kendilerinin Med’ler ve Karduk’lardan geldiklerini ve uzun tarihi devirlerde “tamamen siyasi bağımsızlıklarına sahip devletler ve imparatorluklar” kurduklarını belirttikten sonra, 1925-1938 yılları arasındaki Türkiye’nin idarecilerini Faşist-Turancı olarak gösterip, o yıllarda yapmış oldukları silahlı isyanları meşru hareketler olarak mütalâa etmektedirler. Kemalizm’in, Türk kamuoyunu şartlandıran dar bir çember olduğunu, ötedenberi Türkiye’yi bu ideolojiye bağlı; tutucu, ırkçı, faşist hükümetlerin idare ettiğini belirtirken; Kürdistan devletinin kurulması için ilerici, demokratik, insani ve sosyal yolun geçerli olduğunu ileri sürmektedirler. Fakat aynı yerde;” insani ve millî hakların gasbedilmesi anında ayaklanmayı ve karşı koymayı hedef tutar” şeklinde bir görüş te oraya konmaktadır. Buradan ise; partinin icabında silahlı bir harekete dahi geçebileceği anlaşılmaktadır. Ayrıca; partinin, programının ikinci maddesi aynen “partimiz ilerici ve devrimci bir siyasi organizasyon olup Türkiye’de kurulmuştur” şeklindeki sözleri ihtiva ederken, teşkilatın Marksist-Leninist bir çizgide bulunduğu anlaşılmaktadır.

Parti programında mevcut bu maddenin ardından, partiye girişte yaptırılan yemine bakacak olursak, bu yemini yaparak partiye giren her kişi başlangıçta Marksist-Leninist yolu kabul etmektedir. Girişte yapılan yemin ise aynen şöyledir :

“Ben biliyor ve inanıyorum ki, mensubu bulunduğum Kürt halkı; zorbalardan bütünü insanî, millî, sosyal ve kültürel haklarından; zorla, hile ile, kabalıkla ve kalıpla mahrum edilmiştir.

Halkınızı özgürlüğe kavuşturmak, onurlu ve mutlu kılmak ve bunları koruyabilmek için, DEVRİMCİ ÇALIŞMA VE MÜCADELE YAPMAK, özellikle millî bir teşkilat kurmak zaruridir.

Bu nedenle; ölünceye kadar bu devrimci yolda yürüyeceğime, arkadaşlarımı koruyacağıma, Kürt halkının özlem ve isteklerini gerçekleştirmek için tüm gücümü harcayacağıma ve partinin saflarında çalışacağıma; namusum, şerefim, tüm fikrî ve maddî mukaddesatım üzerine yemin ederim.”

Görüldüğü gibi, partiye kabul edilen ve yukarıdaki yemini yapan her üye daha başlangıçta devrimci ve eylemcidir. Nitekim; 1960 yılı sonrası başlayan Marksist-Leninist faaliyetlerin birçok kesiminde ve etkin yerlerde Kürtçü çabaları da görmek mümkündür. Nihayet son yıllarda ise; Maoist çizgide gidüş göstermektedir. Kürtçü militanların, Marksist-Leninist ve Maoist teşekküllere sızdıkları ve hattâ buralarda söz sahibi oldukları çok defa görülür. Bu husus; “Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi”nin çalışma programında da maddeler halinde açıkça belirtilmişti. Parti programının 3. cü maddesi ile 6. cı maddesinin “d” ve “e” şıkları aynen şöyledir:

Md. 3 — Partimiz Türkiye Kürdistanı’da yaşayan Kürt halkının kaderini bizzat kendisinin tayinine hakkı bulunduğuna inanır. Bu amaca varmak için; Kürt millî varlığının resmen tanınmasını ve Kürt millî demokratik haklarının istirdadını temel şart sayar.

Md. 6 — Kürt Millî hareketinin ve dolayısı ile Kürdistanın

geniş köylü kitlelerinin öncü ve organizatörü durumunda bulunan partimiz, sosyal siyasi eylemlerinin seyri boyunca şu temel görüşleri titizlikle gözönünde tutar:

a — .....

b — .....

c — .....

d — Bu açıdan T-KDP. gerek iktidar ve gerekse muhalefette bulunsunlar Türkiye'nin diğer siyasi kuruluşları ile, ancak Kürt milli varlığının tanınması ve Kürt milli demokratik haklarının açıkca teslimi şartı ile fikir ve eylem birliğine girebilir.

e — Bu temel ve ön şartı hesaba katmayan, Kürt milletinin milli varlığını inkâr ve Kürt milli haklarının gasbını tasvip ya da görmemezlikten gelen tüm siyasi, gayri siyasi kuruluşları; Kürt halkını ezen ırkçı-faşist hükümetlerin ve baskı kuvvetlerinin suç ortağı sayar..”

Yukarıya aldığımız, Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi'nin çalışma programına ait maddelerdir. Yine, bu çalışma programı tetkik edilecek olursa, Kürtçülük ideoloji ve müstakil bir Kürt Devleti fikrinin varlığını çok açık bir şekilde belirten bölümlere rastlamak mümkündür. Bu programın bir yerinde yine şu şekildeki düşünceleri buluruz:

“Türkiye’de Kürt halkının inkârı ve demokratik milli haklarının gasbı şeklinde ortaya çıkan dahili milli ezme tatbikatı sona ermediği müddetçe, Kürt halkının dahili milli muhalefet potansiyelini münhasıran, milletlerarası emperyalizme karşı savaş alanına kanalize etmek isteyen tüm fikrî aksiyonel çabaları, kötü bir tuzak yada fahiş bir yanlıgı olarak telâkki eder”

Buradan açıkca anlaşıldığı gibi, Kürtçülerin hangi kesim ve görüşte olursa olsunlar, mutlaka ilk plânda Kürt menfaati ve Kürtçülük ideolojisinin tahakkuku için mücadele verecekleri ortaya çıkmaktadır. Esasen, 1960 yılı sonrası ortaya çıkan siyasî ve fikrî faaliyetlere dikkat edilecek olursa, Kürtçü çaba içerisinde bulunan birçok kişinin her görüşten ve tandanstan sol teşekkül içerisinde sızdıkları görülür. Nitekim; bu yıllarda kurulan ve kısa zamanda yurt çapında teşkilâtlanan büyük cemiyet ve derneklerin yanısıra birtakım mahalli derneklerin de Kürtçülük faaliyetleri içerisinde yer aldıklarına şahit oluruz.

Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi'nin önemi, faaliyetleri sırasında bilhassa yurt dışı merkezler ile de temaslar kurması ve oradan aldıkları talimatlara uygun olarak faaliyet göstermesidir. Özellikle; Irak ve Suriye'de bulunan "Kürdistan Demokrat Partileri" ile yakın ilişki içerisinde bulunmuştur. Şunu da hemen belirtelim; Kürtçülük ideolojisinin tanınmış kişileri İran, Irak, Suriye ve Türkiye kaynaklı olmalarına rağmen çoğu kez biraraya geldikleri olmuştur. Böyle birleşmelerde ise yine karşımıza, Ortadoğu'da menfaat arayan emperyalist devletler çıkmışlardır.

"Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi" teşkilatlanmasında, bazı dış merkezlerden teşvik ve yardım görmüştür. Özellikle Sovyet Rusya bu kıpırdanış ve teşkilatlanmaları pek sevimli bulmakta ve elaltından desteklemektedir. Fakat bu noktada, Türkiye'de Kürtçülük faaliyetlerini yürütenler arasında uygulanacak strateji ile ilgili olarak basit bir fikir ayrılığı çıkmaktadır. Bir kısım Kürtçüler millî bir Kürt devletinin kurulması için çalışmasını ve bunun için önce sadece Türkiye içerisinde bulunan Kürtler ile alâkalı faaliyette bulunulmasının uygun olduğunu ileri sürerlerken, diğer bir kısmı ise, çok defa arkasına sığındıkları Marksist düşüncenin böyle bir uygulamaya yer vermediği-

ni ifade ederek, bu gibi hareketler içerisinde bütün dünya Kürtlüğünün düşünülmesini iddia ederler. Ve bunun için, Kürt milleti olarak bilinçli bir şekilde ilk anti-emperyalist mücadeleyi veren ve sürdüren Barzani'nin her yönden desteklenmesinin gerekli olduğunu savunurlar.

Bu şekildeki görüşler ve istekler bir yana, bütün Kürtçülerin ortak oldukları nokta, müstakil bir Kürt Devletinin yaratılmasıdır. Bunun için, ufak pürüzler ötesinde, hemen bütün hareketlerde Kürtçü ideologlar birleşmişler ve birçok kanaldan dış merkezler ile temaslar sağlayarak, maddi ve manevi yardımlar almışlardır.

1961 yılında ilk defa Silopi'de bir nüve şeklinde kurulan ve sadece bir irtibat bürosu olarak vazife gören Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi, 1965 yılından itibaren Irak'taki Kürdistan Demokrat Partisi ile irtibat kurarak onun modelinde ve illegal olarak teşkilatlanmaya gitmiştir. İlk mahalli komitelerin de yine Silopi ile Cizre'de kurulduğunu görüyoruz.

1965 yılından itibaren parti olarak faaliyete geçen ve illegal çalışan bu teşkilat Kuzey Irak'taki politbürodan idare ediliyordu. Genel Sekreterliğini Dr. Sait Kırmızıtoprak yapmaktaydı. Üyeliklerini ise; Dr. Faik Savaş, Hikmet Bülüttekin, Nazmi Balkaç ve Hasan Yıkılmış adındaki kişiler meydana getiriyordu. Burada bir hususa değinmekte fayda vardır; daha evvelki bahislerde malûmat verdiğimiz, 2 Ocak 1961 yılındaki Ankara'da yargılanan 49 Kürtçünün arasında yine Dr. Sait Kırmızıtoprak da bulunmaktaydı. O zamanlar, tevkiflerine sebep olan illegal Kürtçü teşkilâtın ise umumi kâtipliğini yürütüyordu. Bu defa, 1965 yılından sonra parti hüviyetinde çalışan, Türğaldığını görmekteyiz. Fakat faaliyetlerinde merkez olarak ve Kuzey Iraktaki politbürodan Türkiye'deki partiyi idare ederken görüyoruz.

Parti içi çalışmalar fevkalade bir gizlilik ile yürütül-

mekte, işaretler, parolalar ve rümuşlar kullanılmaktaydı. Faaliyetler içinde üyelerin takma isimler ile temaslar kurdukları olmuştur. Tüzüğü ve programı tetkik edilecek olursa, hücre esasına göre teşkilatlanıldığı ve herhangi bir tevkifatta fazla zaiyat verilmemeye dikkat edildiği anlaşılır.

İki ayrı teşkilat halinde çabalarını sürdüren Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi'nin ilk kez Silopi'de kurulmasının önemi vardır. Burası, gerek Irak ve gerekse Suriye temasları için en uygun yerdi. Ayrıca, Silopi Barzani Kuvvetleri tarafındadır. Irak Kürtlerinin gerilla savaşı sürdürdükleri bölgeler içerisinde en stratejik yer olarak bilinen "Zaxo" nuntıkası, Sovyetler Birliğinde özel olarak yetiştirilmiş, Barzani'nin en değerli subaylarından olan İsa Suvar'ın kumandası altındadır. O sıralar için bu durum çok önemlidir. Dikkat edilecek olursa, Silopi ile Zaxo bölgeleri bir bakıma içiçe sayılabilir. İsa Suvar ise burada devamlı olarak 1000 den fazla silahlı peşmerge bulundurmaktaydı. Bütün bunların ışığı altında, Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi'nin ilk defa Silopi'de kurulmasının izahı daha kolay yapılabilir.

Bu şekilde meydana getirilen partinin az zamanda; Cizre, Midyat ve Eruh'ta teşkilatlandığını ve üyelerinin çoğaldığını görmekteyiz. Fakat faaliyetlerinde merkez olarak Silopi ve Cizre'yi kullanmışlardır. Partinin bu gelişmesinden az sonra, ilk parçalanmaların ortaya çıktığına şahit oluyoruz. İlk muhalefet başlamış ve örgüte mensup kişilerden bir grubu ayrılarak, bir müddet müstakil olarak ve yine aynı gayelere hizmet edici faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu durumda; her iki grup ayrı olarak Irak ve Suriye'deki Kürt Partileri ile temaslarını sürdürmüşlerdir.

Fakat, Irak Kürt Demokrat Partisi yöneticileri bu ayrılığın kürt hareketinin geleceği için iyi olmadığını göreyerek, işe müdahale etmişlerdir. Bu safhada ise; Irak Kür-

distan Demokrat Partisi üyesi Numan İsa'nın karıştığını görmekteyiz. Numan İsa; ilki Ağustos-1969 tarihinde olmak üzere, Ekim-1969 ve Nisan-1970 tarihlerinde ardarda mektuplar yazıp Türkiye'ye göndererek uzlaşma tavsiyesinde bulunmuştur. Böyle irtibatlar bahsinde başka isimlerde rastlarız. 1970 yılı içerisinde Türkiye'deki İspirti aşireti ile Jirki aşiretinin Silopi'deki silahlı çatışmalarından sonra, aşiretlerin bu tür döğüşlerini önlemek amacı ile Barzani kaynaklı bazı girişimler de yapılmıştır. Bu cümleden olarak; Irak'taki Zaho mahallî kamitesinden Osman Elkadının da bazı mektuplar yazarak, Türkiye'deki Kürt liderlerine bazı tavsiyelerde bulunduğu da olmuştur. Hatta bu teklifler arasında, Irak ve Türkiye Kürdistan Demokrat Partilerinin bir teşkilat halinde birleşmeleri fikri de vardır. Bu kısa örnekler; iki teşkilatın müşterek faaliyetlerine bir misal olarak verilmiştir. Ki, buna benzer hadiseler bir hayli çoğaltılabilir.

12 Mart 1971 sonrası Türkiye'de bazı vilayetlerde sıkıyönetim uygulamasına gidildiğinde. Doğu ve Güney Doğu'da bulunan bazı mahallî Kürt liderleri, geleceği kendi açılardan iyi görmeyerek tedbir alma yoluna gitmişlerdi. Nisan 1971 tarihinde Silopi'de toplanan bu kişiler, bilhassa, yapılabilecek büyük tevkifler sonunda nasıl bir strateji takip edilmesi gerektiği üzerinde durmuşlar ve Barzani'den bu hususta yardım istemeye karar vermişlerdi. Bunun üzerine; Kuzey Irak'ta ve Barzani'nin karargâhında bulunan Dr. Sait Kırmızıtoprak Türkiye'deki liderlere bir mektup yazarak bazı tedbirlerden bahsetmişti. Mektuba göre; herhangi bir harekette Türkiye'de bulunan Kürtlere yardım için 3500 silahlı Kürt askerinin (peşmerge) hazırlandığını bildiriyordu. Ki bu durum oldukça önemlidir.

Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi yöneticileri ile Irak ve Suriye Kürdistan Demokrat Partilerinin yöneti-

cileri arasında buna benzer birçok irtibatlar sürmüŒ gitmiŒtir. Bunları vermemizden gaye; bütün Kürt hareketlerinin birbirleri ile irtibatlı ve aynı merkezden idare edilir bir durum gösterdiğini izah etmek içindir. Bu bilgilerden anlaşılacağı gibi, Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi bütün faaliyetlerinde Irak Kürt Demokrat Partisi ile yakın alakalı görölmektedir. Esasen; Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi Genel Sekreteri olan Dr. Sait Kırmızıtoprak ise daha başından beri Kuzey Irak'ta ve Barzani'nin karargâhında bulunmaktadır. Bu durumda ise, tamamen uydu bir görünüm ortaya çıkmaktadır. Nitekim, Türkiye'deki Kürt çü teşkilatların pek çok defa gerek silah ve gerekse para gibi yardımlar ile Irak'ta gerilla savaşı veren Barzani'ye ulaşma çabasında buldukları da gerçektir. Bu tür faaliyetlerde Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi'nin hemen bütün Kürt köylerinde kurduymuş olduğu mesullükleri de unutulmamalıdır.

12 Mart 1971 sonrası yıkıcı ve bütünlüğü bozucu faaliyetlerde bulunan teşkilâtların suça kanalize olmuş faaliyetleri içerisinde bulunan yöneticileri gibi, bu illegal Kürtçü teşkilâtın faaliyetleri içinde görölen 30 kişi de tutuklanmış ve haklarında kovuşturma yapılmıştır.

Aramalarda ele geçirilen ve partiye ait olan tüzük ile çalışma programını, parti çalışmalarını daha iyi izah eder düşüncesi ile arkada vereceğiz.

YAKIN ZAMAN KÜRT HAREKETİ İÇERİSİNDE "DEVRİMCİ DOĞU KÜLTÜR OCAKLARI"

Dikkat edilecek olursa; Devrimci Doğu Kültür Ocakları'nın, 1967 yılında Türkiye İşçi Partisi'nin başlattığı "Doğu Milingleri" ve "Doğu Geceleri'nin ardından kurulmaya başlandığı görülmür.

Birbirleri ile ilişkileri yokmuş gibi görünen, fakat aynı isim, aynı gaye ve hemen hemen aynı tüzükler ile legal olarak ve cemiyetler kanununa uygun olarak kurulan Devrimci Doğu Kültür Ocakları'nın ilki, 1969 yılında Ankara'da faaliyete geçmiştir. Bunu sıra ile; İstanbul, Ergani, Silvan, Kozluk, Diyarbakır ve Batman'da kurulan ve aynı isim ile faaliyet göstren dernekler takip etmiştir. Tüzüklerinde, kültürel faaliyetleri amaçladıklarını belirten bu kuruluşların esas hedefleri tamamen Kürt ideolojisinin tahakkukuna yöneliktir. Kuruluş sonrası ortaya koydukları faaliyetlerinin her bölümünde bu durumu görmek mümkündür.

Çalışmalarının ilk basamağında, çeşitli siyasi kuruluşlarda kayıtlı olan ve faaliyet gösteren Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yüksek potansiyele sahip lider durumundaki bazı kişileri biraraya getirmeye gayret gösterdikleri görülmür. Hattâ, Devrimci Doğu Kültür Ocakları'nın kuruluşuna geçilmeden evvel önceleri mahalli kültür ve yardımlaşma derneklerinden istifade edilmiş, buralara mensup kişiler birbirleri ile tanıştırılmış ve ancak bu çabalar ile hareket, istenilen kıvama geldikten sonra Devrimci Doğu Kültür Ocakları'nın kuruluşuna gidilmiştir.

Sivas il hududundan itibaren, doğu ve güneydoğu Anadolu üzerinde kurulacak bir Kürt Devleti, daha sonra İran, Irak ve Suriye'den alınacak topraklar ile büyütülecektir. Bu düşünce ve arzular ile ilk defa Ankara'da kurulan "Devrimci Doğu Kültür Ocağı'nın meydana getirili-

şinde, bilhassa Ankara'da tahsilde bulunan Üniversite öğrencilerinin öncülük ettikleri görülür. Ankara'da resmen derneğin kuruluşuna gidilmeden evvel, bu tasarımı düşünenler bir seri toplantılar yapmışlar ve stratejiyi tayin etme yoluna gitmişlerdir. Nitekim, 1969 yılının Mayıs ayı başında Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi öğrenci derneğinde yapılan ilk toplantıda alınan kararlar oldukça önemlidir. Toplantıda Kürtler ve yapılacak Kürtçülük faaliyeti üzerinde durularak bazı kararlar alınmıştı. Genel olarak bu kararları şu şekilde sıralayabiliriz:

- 1 — Halen, Türk Ordusu'nu tümü ile milliyetçi görüyorlar ve bir baloma doğu Anadolu'da bulunan Türk Ordusu'na bağlı askeri birlikleri bir işgal ordusu gibi değerlendiriyorlardı,
- 2 — Kendilerini Marksist— Leninist çizgide yetiştirmek için, Türkiye'de bu işi bilen kişilerden ve özellikle Mihri Belli'den öğrenmeyi prensip olarak kabul ediyorlardı,
- 3 — Eylemlerinde, Türk Solu, Emek, Ant, Forum, ve Aydınlık dergileri ile Doğu Perinçek ve bilhassa Yusuf Küpeli'yi yanlarına almayı kararlaştırıyorlardı,
- 4 — Bilhassa, Sosyalist hareketin içinde kendilerini bir bütün olarak görüyorlar ve bu bütünlüğe riayeti özellikle istiyorlardı. Başta F.K.F. olmak üzere bütün solcu teşekküller ile iyi ve yakın ilişkilerin kurulmasını arzu ediyorlardı. Onlara göre bu çizgiden biraz ayrılmamanın, kendileri için davayı başlangıçta kaybetmek demek olduğu üzerinde birleşiyorlardı,
- 6 — A.P.O. adı ile bilinen ve dünya Kürtlüğünü alacak eden geniş kapsamlı mücadelenin yerine, şimdi-

lik sadece Türkiye'de yerleşik Kürtler için mücadele vermenin uygun olacağını ve icap ederse durum ve şartlara göre dünya kürtleri ile de münasebetler kurarak çalışmalar yapabileceklerini kabul ediyorlardı,

6 — Ve nihayet; Türkiye'de Kürt adı ile tanınan ve geçmişi olan etnik bir grubun varlığından bahsederek, bunu topluma tanıtmaya ve öğretmeye gayret göstermek için anlaşmaya varıyorlardı..

Yukarıda sayılan ana görüşler etrafında birleşildikten sonra dernek kuruluşuna hız verilmiş ve nihayet 1969 yılının Mayıs ayı ortalarında, hazırlanan dernek tüzüğü ilgili makamlara verilerek resmen kuruluşu yapılmıştı. (1) Dernek Tüzüğü'nün 18. maddesinde, "aynı amaçla kurulmuş olan dernek veya örgütler ile ortak hükümler eklenerek veya tüzük değişikliği yapılarak birlik veya federasyon şeklinde Türkiye'nin birçok illerinde çalışma olanakları araştırılabilir" denmektedir ki, ileriki bölümlerde ayrıca göreceğimiz gibi, bu kuruluşlar faaliyetlerinde çok defa Marksist—Leninist diğer solcu teşkilatlar ile müşterek çalışmalar yapmışlardır.

Yukarıda kuruluşundan bahsettiğimiz dernek, üye kabulünde enteresan bir yol tutar. Derneğe üye kabul şartlarına göre, kabul edilecek kişilerin doğulu olmaları ve devrimci fikirler taşımaları şart koşuluyordu. Bunların yanısıra, üye olacak kişilerin doğudaki etnik grupların varlığını kabul etmeyi ve etnik gurup olarak kabul e-

(1) — 24 Mayıs 1969 tarihinde Ankara Medeniyet Gazetesinde çıkan dernek tüzüğüne göre kurulan teşekkül "Devrimci Doğu Kültür Ocakları" adını taşımaktadır. Merkezi Ankara'dadır ve başkanı olarak Yümnü Budak ismi görülmektedir. Üyeliklerini ise; Daham Keleş, İbrahim Güçlü, Hikmet Bulutekin, Kemal Cengiz, Ahmet Kotan, Şerif Fe'ekoğlu, Nusret Kılıçalan, Abdul'ah Soysal, Ali Beyköylü, Salih Sıtkı, Mustafa Karacadağ, Nazmi Onur, Halit Çetinalp, Mustafa Karadağ, Mümtaz Kotan, Mehmet Demir Halil DüNDAR, Nuri Bingöl, İsa Geçit, Mehmet Sait Aktaş, İrfan Özen, Bedri Demir ve Faruk Aras isimleri oluşturuyordu.

dilen Kürtler için çabalarını birleştirmeyi kabule yanaşmaları mecburiyeti vardı. Buna misal olarak, üye olmak üzere müracaat eden birisinin doldurmuş olduğu üyelik fişini görebiliriz. Girişte üyelere doldurmaları için verilen ve bazı sorular ihtiva eden formdaki bir soruya verilen cevap şöyledir:

Soru — Devrimci Doğu Kültür Ocağı'nın çalışmalarına ışık tutacak önerileriniz nelerdir ?

Cevap — Halka, etnik bilinç verebilecek bir tarzda üyeleri yetiştirmek Buda, Marksist—Leninist teorisinin ışığında yapılabilir. Fakat asgari noktalarda bütün doğuluları birleştirmek

Dernek üyeleri bir yandan Kürt meselesine sıkı sıkıya sarılırken, diğer yandan Marksist—Leninist doğrultuda bilinçlenme gayreti ile fevkalâde çabalar içerisinde bulunuyorlardı. Seminerler ve konferanslar ile kendi konularına ışık tutmaya ve bu arada üyelerini bazı konularda bilinçlendirmeye çalışıyorlardı. 1970 yılının Mart ayında yapılan "Dil" konulu seminerde, Kürt dilinin özellikleri, ana karakterleri üzerinde uzun uzun durularak, asimilasyona karşı Kürt diline sahip olmanın önemi ele alınmıştı. Bu tür seminer ve konferanslara İstanbul'dan da dinliyiciler geliyor ve meseleler karşılıklı tartışılıyordu. Meselâ, adı geçen toplantılarda sık sık görünen bir misafir de, 1958 yılında kurulan ve daha sonra mensupları tutuklanan Kürt İstiklal Partisi'nin ileri gelenleri arasında gördüğümüz Musa Anter'di. Ankara ve İstanbul teşkilatlarının bu tür pek çok müşterek faaliyetleri olmuştu.

Ankara ve İstanbul Devrimci Doğu Kültür Ocakları'nın faaliyetlerine bakılacak olursa, çok defa her iki kuruluşun beraberce hareket ettikleri görülür. Ankara Devrimci Doğu Kültür Ocağı'nın kuruluşundan az evvel, İstanbul içinde bulunan ve aynı görüşlere sahip Doğu illeri-

nin Öğrenci ve Kültür Derneklerinin yetkili kişileri ile görüşmeler yapılmış, bu görüşmelerden sonra İstanbul Devrimci Doğu Kültür Ocağı'nın kuruluşuna gidilmiştir. İstanbul Devrimci Doğu Kültür Ocağı'nın tüzüğü, 1969 yılının Mayıs ayı içerisinde Türk Solu Mecmuasında yayımlanarak, resmen faaliyete geçmiştir. (1)

Diğerleri gibi bu kuruluş da, faaliyetlerinin ağırlık noktasını, Marksist—Leninist görüşlerin ışığında, Anadolu'daki Kürtçülük faaliyetine vermiştir. Dernek faaliyetleri içinde; sosyalizm üzerine verilen konferans ve seminerlerin yanısıra, Doğu Anadolu ve Kürt meselesi üzerinde de önemli bir şekilde durulmuştur. Meselâ, bunlar arasında, Musa Anter tarafından verilen "Kürt Tarihi" konulu konferans ile İsmail Beşikçi tarafından verilen "Doğu Anadolu'nun Düzeni" konulu konuşmaları hemen hatırlatabiliriz.

Ankara ve İstanbul'dan sonra, bunları örnek alarak, 1971 yılı başlarından itibaren özellikle Güney Doğu Anadolu'da aynı isim ve gayeler ile birtakım yeni örgütlerin faaliyete geçtiklerini görüyoruz. Bu sırada yeri, Ergani Devrimci Doğu Kültür Ocağı tutmuştur. Diyarbakır'a çok yakın olan Ergani'de böyle bir teşkilatın kurulması ve özellikle buranın seçilmesi, Güney Doğu Anadolu'nun birçok yerlerine nazaran kültür düzeyinin oldukça yüksek olmasındandır. 1967 mitingleri bir bakıma yukarıda isimleri verilen ve zamanla birçok doğu kentine yayılan örgütlerin kurulması için vasat hazırlayan etkenlerdir. 13. Ka-

---

(1) — 1969 yılının Mayıs ayı içerisinde İstanbul'da kurulan Devrimci Doğu Kültür Ocağı'nın Başkanlığını Necmettin Büyükkaya yüklenmişti. Kurucu üyeler olarak da; Hikmet Bozçalı, Ali Haydar Emre, Mehmet Can, Leyla Ejder, Mehmet Tüysüz, Sabri Ünlü, İbrahim Önen, Fevzi Yardımcı, Ömer Bakal, Mahmut Kılıç, Ali Burhan, Aydın Yümlü, M. Ali As'an, Aziz Yılmaz, Sait Bozgan, İbrahim Yüksekaya, Kadir Akgüneş, Mustafa Doğan Özbay, Fazlı Can, Ahmet Zeki Okcuoğlu, Salih Kaynak, Mehmet Balamir, Sait Pektaş, Ağâh Uyanık Şakir Elçi, Ali Yılmaz Balkaç, Kadri Çağlı, Hüseyin Azkan, İhrami Yaban isimleri bulunuyordu.

sım 1970 tarihinde Ergani'de ve bunun takiben 9 Aralık 1970 tarihinde de Silvan'da "Devrimci Doğu Kültür Ocakları" kuruluşu ağı geçmiştir. (1)

Silvan Devrimci Doğu Kültür Ocağı'nın kuruluşunun akabinde yapılan toplantıda birtakım konuşmalar yapılmış ve kuruluş amaçları üzerinde görüşler ortaya konmuştur. Konuşmaların ağırlık noktasını, Kürt — Türk ayrımını teşkil etmiştir. Ergani Devrimci Doğu Kültür Ocağı adına bu toplantıya iştirak eden bir misafir konuşmacı ise; "...bu mutlu günün sürekli olmasını temenni ederek, doğudaki ayaklanmaların, emperyalizme karşı yapıldığı, bugün iktidarın emekçilere tahakküm ettiği, doğudaki Kürt emekçilerinin komando baskısı altında tutulduğunu" belirterek sözlerini, "yaşasın Amerikan emperyalizmine ve onun uşaklarına karşı gelen emekçiler, yaşasın Kürt ve Türk gençleri" cümlesi ile bağlıyordu. Burada okunan sözlerin, incelediğimiz konu yönünden ayrı bir izaha lüzum göstermediği açıkça ortadadır. Ayrıca, Ergani'den gelen bir kişinin, Silvan'da kurulan bir teşekkülün açılışında bir konuşma yapması ve müşterek amaçları dile getirmesi, aynı isim ile tanınan örgütlerin müşterek bir faaliyet içerisinde bulunduğunu açıkça belirtir.

Silvan'dan sonra 28 Aralık 1970 tarihinde Kozluk Devrimci Doğu Kültür Ocağı kuruluyordu (2) Bu teşkihâтта, diğerleri gibi fevkalâde bir faaliyet içine girerek, her fırsatta Marksist-Leninist teşekküller ile yakın irtibat-

(1) — Ergani Devrimci Doğu Kültür Ocağı'nın kurucuları olarak; Ömer Kan, Mehmet Emin Tektaş, Kemal Vural, Mustafa Gök, Mehmet Sağlamoğlu görülürken; Ergani'den sonra kuruluşu yapılan Silvan Devrimci Doğu Kültür Ocağı'nın kurucuları olarak Bahri Evliyaoğlu, Mahmut Okutucu, Muhterem Biçimli, Vedat Erkaçmaz, Akif Işık, Abdülkerim Ceylan, Yusuf Kılçer, Mahmut Yeşil, Cüneyt Ceyhan, Zeki Bozarlan, Fikri Müjdecî isimlerine rastlıyoruz.

(2) — Kozluk Devrimci Doğu Kültür Ocağı'nın kurucuları şunlardı: Mehmet Şirin Baltaş, A'âattin Baltaş, Abdi Dizmen, Yusuf Güzel, Mehmet İnal, Halil Kaneş, İrfan Bozgil, M. Tahir Birlik, A. Halim Dinler, Mehmet Asker ve Nasır Bağdı..

lar kurarak çabasını sürdürmüştür. Bu faaliyetler içinde zamanın Kozluk T.İ.P. si başkanını da pek faal olarak görürüz. Bu sıralarda çok çeşitli tandanslarda ve her boydan sol hareketin, Türkiye'de bir uçtan diğer uca birçok girişimler içinde bulunduğunu da unutmamak gerekir. İzah edilen kaos içinde, adı geçen kuruluşlar için iyi bir vasat bulunmuştur. Bunun için kurulan bir teşekkülü, diğeri takip etmiş gitmiştir.

Kozluk'u takiben 6.Ocak.1971 tarihinde Diyarbakır Devrimci Doğu Kültür Ocağı kuruluyordu. İçlerinde daha evvelce takibata uğrayan eski Kürtçülerin ve aynı zamanda o sıralarda, o bölgede etkinliğini sürdüren T.İ.P. sinin üyesi olan bazı kişilerin de bulunduğu bir liste ile Diyarbakır teşkilatı kurulmuştu. (2) Diyarbakır Devrimci Doğu Kültür Ocağı'nın kurucuları arasında karşımıza çıkan Naci Kutlay'ı yine biz evvelki senelerden tanımaktayız. Bilindiği gibi, 2 Ocak 1961 tarihinde Ankara'da yargılanan 49 kürtçüden birisi de Naci Kutlay'dı. Bu defa, Diyarbakır Devrimci Doğu Kültür Ocağı'nın kurucusu olarak karşımıza çıkarmaktadır. Tarık Ziya Ekinci ise, o sıralarda T.İ.P. si milletvekili olarak Büyük Millet Meclisinde bulunmaktadır. Bütün bu görünüşler, adı geçen kuruluşların anatomisi hakkında bize ilginç bilgiler vermektedir.

Devrimci Doğu Kültür Ocakları serisini 18.Ocak.1971 tarihinde kurulan Batman Devrimci Doğu Kültür Ocağı tamamlamıştır. (3) Batman'daki derneğin kuruluşunda 24 Ocak 1971 tarihindeki açılış merasiminde Dr. Naci

---

(2) — Diyarbakır Devrimci Doğu Kültür Ocağı'nın kurucuları ise; Yusuf Ekinci, Süleyman Çelik, Fikri Gürbüz Yıldızhan, Ömer Çetin, Mehdi Zana, Nazım Sönmez, Abdurrahman Uçaman, İhan Arslan, Vedat Hayrullahoğlu, Gıyasettin Ayas, Halit Ayçiçek, Hasan Yılmaz, Hüseyin Altan, Tarık Ziya Ekinci, Naci Kutlay, Sadun Kılıç ve Mehmet Canpolat isimlerinden oluşuyordu.

(1) — Batman Devrimci Doğu Kültür Ocağı kurucuları olarak; Mehmet Yıldız, Ubeydullah Aydın, Sabri Yıldız, Mehmet Durmaz ve Sabahattin Saygılı isimli kişileri görmekteyiz.

Kutlay ve Tarık Ziya Ekinci'de bulunmuşlar ve birer konuşma da yapmışlardı. Dr. Naci Kutlay burada yapmış olduğu konuşmasında yine Kürt etnik yapısı üzerinde duruyor ve "Türkiye'de; Türk, Kürt, Arap ve Çerkezlerin bulunduğu ve Türklere sonra çoğunluğun Kürtler'de olduğunu" belirtiyordu.

1969 tarihinde Ankara'da başlayan ve 24 Ocak 1971 tarihinde Batman'da kurulan teşkilat ile son bulan "Devrimci Doğu Kültür Ocağı" hareketi, hemen bütün safhalarında Marksist—Leninist çizgide ve Kürt millî ideolojisinin yürütülmesi için çaba sarfeden örgütlerin ortaya çıkışı şeklinde görülür. Dikkat edilecek olursa, burada adı geçen teşkilâtların üyeleri, aynı zamanda diğer solcu teşkilat ve partilerin faal kişileri olarak da dikkati çekerler. Esasen Devrimci Doğu Kültür Ocakları birçok yerde, parti ve solcu teşekküllerden maddi ve manevi yardımlar görmüşlerdir. Çok defa müşterek faaliyetler içinde daha görülürler. Türkiye'de anarşinin huzur bozucu hale gelmesi ve devletin geleceğini tehlikeye sokması ile; 12 Mart 1971 tarihinde devrin iktidarına Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından bir muhtıra verilmişti. Muhtıra sonunda istifa eden hükümetin yerine geçen yeni koalisyon hükümetinin isteği ile bazı vilayetlerde sıkıyönetim uygulamasına gidilmişti. Sıkıyönetim uygulanan vilayetlerin içinde bulunan ve zararlı faaliyet gösteren bütün teşkilatlar gibi, yukarıda kuruluşlarından bahsettiğimiz Devrimci Doğu Kültür Ocakları'da kapatılarak yöneticileri hakkında takibat yapılmıştı.

Devrimci Doğu Kültür Ocakları'nın faaliyetine daha evvelki yıllara inerek bakmak, konumuz için bir bütünlük sağlayacaktır.

1960 anayasası ile ortaya çıkan düşünce ve söz hürriyetinin ve uygulanabilir hale gelen yeni birtakım kavramların büyük boyutlara eriştiği bir ortamda ; o zamana

kadar illegal olarak faaliyetlerini sürdüren birçok sol teşekkülün, legal bir faaliyetle gün ışığına çıktığını görürüz. Bu arada bazı solcu sendika liderleri ile birlikte, Mehmet Ali Aybar başkanlığındaki T.İ.P. sinin bütün kadrolarının, geniş bir sol hareketin içine girdiklerine şahit oluruz. Kuruluşunun hemen ardından, 1965 seçimleri için girişimlerde bulunan T.İ.P. si, özellikle Doğu ve Güney Doğu Anadolu'daki yerleşik halkı hedef olarak alarak, bazı sloganlar ile istismara yöneliyordu. "İşçi, ırgat, yoksul köylü, maraba" gibi bilinen sol sloganları istismar için hemen her yerde kullanılan bu parti, dağıtmış olduğu seçim bildirilerinde aynen şunları söylüyordu:

"...Türkiye İşçi Partisi, doğu ve güney doğu illerimizin utanç verici durumuna en kısa zamanda son vermeye üzere yeni sınai tesislerinin kurulmasında, okul, hastane ve her türlü bayındırlık işlerinde bu bölgeye öncelik tanyacaktır "

Yukardaki sözleri okuyunca ; Türkiye Kürdistan Demokratik Partisi'nin faaliyet programında yer alan ve 10.cu maddeden 14.cü maddeye kadar gösterilen hedeflerin bir özetini bulmuş gibi oluyoruz.

Bu sıralarda, T.İ.P.sinin basın organı olarak, başyazarlığını Doğan Özgüden'in yaptığı ANT mecmuası çıkarılmaktadır. Bunun yanısıra diğer sol neşriyatlar da zamanı geldiğinde T.İ.P. sine yardımcı olmaktadır. Fakat özellikle ANT mecmuası Güney Doğu ve Doğu Anadolu üzerine yanıltıcı bilgiler vererek aslı olmayan meseleler yaratıyor ve bunları ele alarak sistemli bir Türk—Kürt ayrımının en bariz örneklerini veriyordu. Nitekim birçok defa, Devrimci Doğu Kültür Ocakları'nın faaliyetleri içinde görülen, T.İ.P.si Diyarbakır Milletvekili Tarık Ziya Ekinçi'nin bu mecmuada yayımlanan bir yazısı konumuz açısından oldukça enteresandır. Bu yazının bir yerinde;

“...etnik özellikleri icabı, kendi aralarında Türkçe’den ayrı bir dili konuşan doğulu yurttaşlar...”

şeklindeki sözleri ile nasıl bir düşünce içinde hareket ettiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Yine aynı mecmuada, bu defa T.İ.P. si başkanı Mehmet Ali Aybar bir yazı yayımlıyor ve bu yazıda sosyalizm ve ezilen halklar bahsi içerisinde görüşlerini ortaya koyarken, “..ana dili Kürtçe olan vatandaşlarımız” dan bahsediyordu. Ve bu hali ile, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 3. cü maddesi ile açıkça tenakuza düşüyordu. Halbuki bu maddeye göre devletin dili Türkçe olarak belirtiliyor ve başka bir dilden bahsedilmiyordu.

Bütün bu gelişmelerin ardından; önce Silvan’da başlayan ve daha sonra Diyarbakır’da olmak üzere, 1967 yılı içerisinde birbirine takip eden birtakım mitinglerin yapıldığına şahit oluyoruz. Dikkat edilirse, bu mitinglerin yapılması ve sürdürülmesi üzerinde T. İ. P. sinin büyük çabası görülecektir. Bu partinin öncülüğünde başlatılan Doğu Mitingleri, Kuzey Irak’ta devamlı isyan halinde bulunan Barzani’nin, tekrar harekete geçtiği zamanlara rastlar. Orta Doğu üzerinde birtakım menfaatler peşinde koşan Amerika ve Rusyanın, Irak’taki Kürt hareketini alevlendirdikleri ve hatta Irak Hükümetinin isyancı Kürtlere bazı haklar tanıdığı bir devrenin az öncesinde başlayan doğu mitingleri, çok ayrı bir anlam ifade eder.

Doğu Mitinglerinin ilki Silvan’da yapılmış ve bu toplantıda T.İ.P. si genel sekreteri Nihat Sargın’da bir konuşma yapmıştır. Yine konu, Doğu ve Güney Doğu Anadolu meselesidir. Daha sonra yapılan 3 Eylül 1967 tarihli Diyarbakır mitingi de T.İ.P. si tarafından tertip edilmiş ve yine doğunun meseleleri konu edilmiştir. Fakat öyle bir şekilde meseleler dile getirilmiştir ki; toplantı sonrası, bu toplantıya katılan ve konuşma yapanlardan Av. Cahit Ülgen,

Hasan Akkuzu, Bahri Koçkaya ve Saip Elçi tutuklanmışlardır.

Bu mitingden 21 gün sonra; 24.9.1967 tarihinde bu defa Siverek'te bir toplantı tertip ediliyordu. Böylece birbirini takip eden mitingler, bilhassa Kürt meselesini günün konusu haline getirmesi için güzel bir vesile oluyordu. 8.10.1967'de Batman'da, 15.10.1967'de Tunceli'de, 22.10.1967 tarihinde Ağrı ilinde ve nihayet 10.11.1967 tarihinde Ankarada tertip edilen toplantılara tanık olmaktayız. Böylece Kürt meselesi, her seferinde bir başka şekilde sahneleniyordu. Bu faaliyetler sırasında tandansları ne olursa olsun birçok sol görüşlü teşkilatın fevkalade bir dayanışma içinde buldukları görülür. 1967 yıllarında başlatılan bu tür toplantılarda T.İ.P. si ön planda görülürken, daha sonraları 1969 yıllarında tekrar edilen Doğu Mitinglerinde Devrimci Doğu Kültür Ocakları'nın girişimleri ön plandadır. Ve bu devrede, Doğu ve Güney Doğu halkını hedef alan hareketlerin hemen hepsinde Devrimci Doğu Kültür Ocakları söz sahibidir. Sadece diğer solcu teşekkül ve partiler, bu çabalarda adı geçen kuruluşlara yardımcı olmadı durumundadırlar. Esasen bu sıralarda yeni kurulmaya başlayan Devrimci Doğu Kültür Ocakları'nın üzerinde durdukları mühim bir husus vardı. Doğulu olmayan ve Kürt davasına inanmayan kimseleri aralarına almamak ve yine bu düşüncedeki teşekküller ile, Marksist Leninist çizgide olsalar bile, insiyatif kendilerinde olmak üzere bir yakınlaşma yapmak, prensiplerinin esasını meydana getiriyordu.

1969 devresi Doğu Anadolu'yu konu alan toplantı ve mitinglerinin kısa bir incelemesini yapmak konumuz için bir bütünlük sağlayacaktır. Yine bu toplantılarda T.İ.P. sini gördüğümüz gibi, F.K.F.ninde olayların içinde ve ön plan da yer aldığına işaret etmek gerekir. 17.Mart.1969 Pazartesi günü Kars'a bağlı Susuz ilçesinin, İncesu ve

Çamçavuş köylüleri; zamanın hükümetini ve kredi dağıtımındaki adaletsizliği protesto etmek için bir yürüyüşe teşvik edilmişlerdi. Fakat ilgili makamlarca hareketin durdurulması üzerine; T.İ.P.şi Kars Milletvekili Adil Kurtal ve F.K.F. Erzurum Sekreterliği üyeleri köye gelerek günün konusu üzerinde konuşmalar yapmışlardı. Bu hareketin üzerinden çok geçmeden, aynı ay içerisinde Diyarbakır'da "Hürriyet Mitingi" tertiplenmiş, mitinge F.K.F. genel sekreterliği, F.K.F. Erzurum Sekreterliği ve Erzurum Güney Doğu Öğrencileri Derneği'de katılmışlardı. Bu mitingin özelliği, Kürtçe sözlü pankartların birçok yerde görülmesiydi. Adı geçen toplantıda, Mehmet Emin Bozarlan, T.İ.P.si Genel sekreteri Tarık Ziya Ekinci, F.K.F. Erzurum Sekreterliğinden M. Ali Adıgüzel ve Erzurum Yüksek Tahsil Talebe Cemiyeti adına Demir Pekol'da birer konuşma yapmışlardı.

9.Mayıs.1969 tarihinde Malatya'nın Hançerli ve Keller köylerinde, yine daha evvelki tarihlerde Kars'ın köylerinde gördüğümüz olaylara benzer hadiselerin yaratılmasına çalışıldığını görmekteyiz. Hançerli ve Keller köyü halkı yine belli merkezlerin teşvikleri ile Malatya'nın Hükümet meydanında bir protesto toplantısı yapmışlardı. Bu toplantıdan iki gün evvel, 7.Mayıs.1969 tarihinde ise T.İ.P.si genel başkanı Mehmet Ali Aybar Güney ve Güney Doğu illerini içine alan bir geziye çıkıyordu. Olaylar arasında irtibat kurarak bir yorum yapmak, bizi bazı sonuçlara götürmektedir. Ve dikkat edilirse, bütün bu tür olaylar birbirine bağlı olarak devam edip gitmektedir. Çoğu zaman da karşımıza aynı merkezler ve kişiler çıkmaktadır.

8 Haziran 1969 tarihinde, bu defa Hakkari enteresan bir mitinge sahne oluyordu. "Açlık ve Sefalet Mitingi" adı verilen bu toplantıda, ilk defa, o sıralarda yeni kurulan Ankara Devrimci Doğu Kültür Ocağı'nın adına rastlıyoruz. 1969 yılının Mayıs ayı ortalarında kurulan Ankara

Devrimci Doğu Kültür Ocağı Yönetim kurulu adına yayınlamış olduğu "Daha Susacakmısınız" başlıklı bir bildiri ile bu toplantıda boy gösteriyordu. Ve böylece ilk defa, bir teşkilat etnik grup iddiacısı olarak açıkça ortaya çıkıyordu. Çok geçmeden; 27 Temmuz 1969 Pazar günü, Ankara Devrimci Doğu Kültür Ocağı Hilvan'da "Açlık Mitingi" adı altında bir toplantı tertip ediyordu. Toplantının önemli olan yanı; Kürtçe konuşmaların ve şiirlerin pek bol şekilde okunması ve yapılmasıdır. Konuşmacılardan birisi, Faik Bucak'a ait bir şiiri Kürtçe okurken, diğer birisi **"..Kürt kardeşlerimiz henüz lisanları ile konuşamamakta, radyo hakkı verilmemekte, basın, okul hakkı verilmemekte, neden acaba?.."** şeklinde bir soruyu soruyor ve nihayet,

"..Kürtçe konuşulmasını devlet mekanizması elinde olan kişiler yasak etmektedir. Neden?.."

diye cevaplandırıyor. Konuşmasını; **"mutlaka bu diyarlar bizim olacaktır"** şeklinde bir cümle ile bitiriyordu. Bu mitingi, 2 Ağustos 1960 tarihinde Siverek'te yapılan toplantı takip ediyordu. Siverek toplantısında tanınmış bazı kişilere de rastlıyoruz. T.İ.P. si yönetim kurulu başkanı Mehmet Ali Aslan, T.İ.P.si genel sekreteri Tark Ziya Ekinçi, İstanbul Devrimci Doğu Kültür Ocağı'nın kurucularından Zeki Tekeş ve Hikmet Bozcalı burada görülen isimlerdir. Toplantıda konuşma yapanlardan İhsan isimli birisi konuşmasının bir bölümünü tamamen Kürtçe yaparak bazı iddialar ortaya koymaya çalışıyordu. Burada bir hususa değinmekte yarar vardır: ismini verdiğimiz Zeki Tekeş İstanbul Devrimci Doğu Kültür Ocağı'nın kurucu üyelerinden olduğu halde, daha sonra yapılan ikinci kongrede İstanbul Devrimci Doğu Kültür Ocağı'ndan ihraç edilmişti. Halbuki, burada da görüldüğü gibi Zeki Tekeş büyük olayların değişmez siması olarak her zaman ön plândadır. Tamamen strateji uyumsuzluğu yüzünden or-

taya çıkan bu şekildeki ihraç olaylarını, Devrimci Doğu Kültür Ocakları bahsinde zaman zaman görürüz. Nitekim; Zeki Tekeş ile birlikte Kadri Çağlı, Zerruh Vakıf Ahmetoğlu, Ömer Ayna ve Hüseyin Özkan'da ihraç edilenler arasındaydılar.

Yukarıdaki mitingleri yine aynı amaçlarla ve tamamen etnik grup milliyetçiliği üzerine oturtularak yapılan; 24 Ağustos 1969 tarihindeki Lice ve 17 Temmuz 1969 tarihindeki Suruç'ta yapılan "Havar—İmdat" mitingleri takip etmiştir.

Fakat, 10 Ocak 1971 tarihinde, yani 12 Mart muhtırasından çok az evvel ve Türkiye'de anarşinin kol gezdiği sıralarda Kozluk'ta tertip edilen miting Kürt hareketi içinde önemli bir yer tutar. Kozluk Devrimci Doğu Kültür Ocağı'nın kurucularının izin isteği ile yapılan bu mitinge, çeşitli bölgelerden ve çeşitli teşkilatlardan birçok konuşmacı gelmişti. Batman'dan gelen bir konuşmacı aynen şunları söylüyordu:

"..Türkiye'de Kürt halkı vardır. Ve Kürdün insanca yaşamaya hakkı vardır. Bütün dünya uluslarının, bütün Türkiye halklarının bunu bilmesini istediğimiz zaman, Kürt oluyorsak, Kürtlüğü iftâharla kabul ediyoruz." (1)

Bu mitinge birçok sol görüşlü teşkilattan da başarı telgrafları gelmiş ve bu telgraflar tek tek okunmuştur. Bunlar içinde konumuz ile ilgisi yönünden en ilginç olanı, T.İ.P.sinin Van İli Yönetim Kurulu adına gönderileniydi. Bu telgrafta ise şöyle denilmekteydi :

" Kürt halkının gelişen devrimci mücadelesine güç

(1) — Türkiye'de; "Halk" veya "halklar" konusu fevkalade bir tartışma konusu olarak sürüp gitmektedir. Helen, Türk Solu'nun en büyük temsilcisi ve her boydan görüş'eri bünyesinde toplayan C.H.P. sinin lideri, "Türkiye Halkları" görüşünü değil "Türk alkı" görüşünü kabul etmekte ve bu yüzden aşırıcılarca fevkalade tenkit edilmektedir.

katmış olan ocaklarınıza bir yenisinin eklenmiş olması, mücadelemizin ne kadar hızlanmış olduğunu göstermektedir ”

Bahis mevzuu ettiğimiz Kozluk mitinginden sonra, 24 ocak 1971 Pazar günü Batman mitingi ve daha sonra, 8 şubat 1971 tarihinde yapılan ikinci Kozluk mitingi ile bu hareketler devam etmiş gitmiştir. Ve ancak 12.Mart muhtırası ile bazı tutuklamalar ve bu teşkilatların kapatılması, aynı zamanda bu bölgelerde sıkıyönetim uygulamasına gidilmesi sonunda etnik grup milliyetçiliğine müstenid mitingler dalgası durmuştur.

DEVİRİMCİ DOĞU KÜLTÜR OCAKLARI FAALİYETLERİ İÇERİSİNDE DİĞER TEŞEKKÜLLER

Müstakil bir Kürt Devletinin kuruluşu için faaliyet yapan Türkiye'deki kuruluşlar, faaliyetlerinde birçok defa yurt içi ve yurt dışı cemiyet, parti ve diğer sol görüşlü teşkilatlar ile irtibatlar kurmuşlar ve böylece çabalarına maddi veya manevi yardım temin etmişlerdir. Kuruluşundan itibaren, Devrimci Doğu Kültür Ocakları, özellikle T.İ.P. si ve diğer sol görüşlü teşkilatlar ile yakın irtibat tesis etmeye çalışmışlardır. Bunun için, Devrimci Doğu Kültür Ocakları'na mensup birçok kişi, aynı zamanda diğer sol teşekküllerin ve özellikle T.İ.P. sinin üyesi olarak ta görülürler. Meselâ, Devrimci Doğu Kültür Ocakları bahsinde isimleri sık sık geçen, Zeki Kaya, Yümnü Budak, Sabri Çepik, İhsan Yavuztürk, Tarık Ziya Ekinci, Naci Kutlay, Mehdi Zana, Mehmet Demir, Ruşen Aslan, Tahsin Ekinci, Kemal Burkay, Mehmet Şirin Baltaş, Ahmet Özdemir, Canip Yıldırım, Mümtaz Kotan, Fâruk Aras ve İhsan Aksoy gibi isimlere her iki teşkilatın üyesi olarak ta rastlarız. Bunların daha ötesinde, Silvan Devrimci Doğu Kültür Ocağı'nın yönetim kurulu üyesi olan Muhterem Biçimli, aynı zamanda Silvan T.İ.P.si ilçe başkanıdır. Buradan da açıkça anlaşılıyor ki; adı geçen kuruluşlar çoğu yerde içiçe ve birçok faaliyetlerde beraberdirler. Tetkik edilecek olursa, T.İ.P. sinin yayın organları durumunda bulunan ve o sıralarda çıkmakta olan ANT ve EMEK gibi mecmualar ile Doğu Perinçek gurubunun idaresi altında bulunan ve FKF (Fikir Kulüpleri Federasyonu) nin yayın organı durumunda olan TÜRK SOLU mecmualarının, adı geçen kuruluşlara geniş yer ayırdıkları görülür.

Devrimci Doğu Kültür Ocakları'nın, DEV—GENÇ adı verilen solcu kuruluş ilede yakın alakası olmuştur.

Başlangıçta Devrimci Doğu Kültür Ocakları Türkiye'de sol hareketin birer parçası olarak kabul edilmişler, bunun için kuruluş ve teşkilatlanma safhasında Dev—Genç'ten büyük yardım görmüşlerdir. Dolayısı ile müşterek faaliyetlerde de bulunmuşlardır. 1. Haziran. 1970 tarihinde Dev—Genç adına tertiplenmiş olan "Anayasaya Saygı" yürüyüşüne, Ankara ve İstanbul Devrimci Doğu Kültür Ocakları'nda katılmışlardı. Burada bir hususa değinelim; yukarıda isimlerini verdiğimiz, T.İ.P.sine kayıtlı olup, aynı zamanda Devrimci Doğu Kültür Ocakları üyesi olanların yanısıra, bazıları ise hem Devrimci Doğu Kültür Ocakları üyesi ve hemde DEV—GENÇ adı verilen teşkilatın üyesi olarak faaliyet gösteriyorlardı. Diğer yandan, bir kısmı ise aynı zamanda Sosyalist Gençlik Teşkilatı'nın mensubu olarak bulunuyorlardı.(1) Sosyalist çizgide bulunan bütün teşkilatların birçok defa biraraya geldiklerini ve bu birleşmeyi ise bu şekildeki iki taraflı üyeliklerin daha kolay sağladığı görülür. Fakat burada önemli olan taraf, Devrimci Doğu Kültür Ocakları'nın, sosyalist çizgide olan birçok teşekkülü gayet akıllı bir strateji ile kendi amaçları doğrultusunda ve isteklerine uygun bir şekilde kullanmalarındır.

Devrimci Doğu Kültür Ocakları faaliyetleri sırasında yurt dışında bulunan ve aynı amaca yönelik bazı teşkilatlarla da sıkı irtibatlar kurmuşlardır. Ve çoğu defa, bu temaslar ile alınan talimatlar çerçevesinde faaliyetlerini oluşturmuşlardır. Hemen bütün bu tür irtibatları ve daha geniş teşkilatlanmaları, Ankara Devrimci Doğu Kültür O-

(1) — İbrahim Güçü, İhsan Aksoy, Mehmet Demir, Ali Fuat Bucak, Cemal Beydoğan, Gülseren Mungan, Murtaza Bor ve Hasan Çolak isimli kişiler hem Devrimci Doğu Kültür Ocağı ve hemde Dev-Genç üyesi olarak bulunuyorlar ve iki teşkilatta birden faaliyet gösteriyorlardı. Ayrıca; Fikret Şahin, Ahmet Aras, İhsan Aksoy, Kemal Aras, Mümtaz Kotan, Zeki Kaya, Nizamettin Barış, Ümit Fırat, Şekip Vermut ve İhsan Kılıç'ta Sosyalist Gençlik Teşkilatı ile birlikte Devrimci Doğu Kültür Ocaklarında faaliyet gösteriyorlardı.

cağı'nın organize ettiği, faaliyetlerinden anlaşılır. Avrupa teşkilatları ile irtibatı Ankara Ocağı sağlarken, Irak ve Suriye'deki "Kürdistan Demokrat Partileri" ile münasebetlerde, Silvan Devrimci Doğu Kültür Ocağı ön plânda görülmüştür.

Ankara Devrimci Doğu Kültür Ocağı yolu ile yapılan Avrupa temaslarında karşımıza, daha evvelki senelerde Kürtçülük faaliyetleri içinde gördüğümüz bir isim çıkar. Böylece tekrar ortaya çıkan Cemal Alemdar, bilindiği gibi 1963 yılında Kürtçülük faaliyetlerinden dolayı takibata uğramıştı. Tutuklandığı sırada Mamak askeri ceza evinde yatmış ve bu hapsi sırasında Musa Anter ile birlikte hapishanede "Kürtçe—Türkçe" birde sözlük hazırlamıştı. Bu sözlük daha sonra Musa Anter tarafından bastırılmıştır.

Devrimci Doğu Kültür Ocakları'nın kurulduğu sıralarda Cemal Alemdar İsviçre'de bulunuyor ve Kürt Demokrat Partisi'nin Avrupa temsilcisi olarak vazife görüyordu. Ayrıca, Avrupa Kürt Öğrenci Birliği'nin genel başkanlığını da yürütüyordu. Cemal Alemdar, zaman zaman, başkanı olduğu teşkilat adına basın toplantıları yaparak, Türkiye'deki Kürtlerin durumu hakkında Avrupa basınına haberler veriyor ve Kürt meselesini Avrupa kamuoyunda canlı tutmaya gayret gösteriyordu. Mesela, bu faaliyetlerinden olmak üzere, Cemal Alemdar'ın 1970 senesinde Stokholm'de tertiplemiş olduğu ve beş gün süren bir konferansı burada belirtebiliriz. Toplantının gayesi ve hedefleri hakkında bilgi isteyen basın mensuplarına Cemal Alemdar aynen şunları söylemişti:

"..Konferansta; Türkiye'deki Kürt azınlığa uygulanmakta olan şiddet hareketlerini görüşeceğiz. Türkiye, Suriye ve İran, Kürtlere karşı çok olumsuz bir yol izlemektedir. Fakat, adı geçen ülkelerin toprakları içerisinde muhtariyet istiyoruz.."

Cemal Alemdar, başkanı bulunduğu teşkilat adına Türkiye'deki Devrimci Doğu Kültür Ocakları ilede irtibatlıydı. Kendisi tarafından Türkiye'ye yazılmış iki mektup vardı ki, faaliyet ve temaslar bahsinde önemlidir.

20.11.1969 tarihinde Ankara Devrimci Doğu Kültür Ocağındaki bir yetkiliye yazdığı mektubunda şöyle diyordu :

“..kurtuluş mücadelemize ait raporunuzu aldım. Bu sıralarda sizin Türkiye'den ayrılmanız doğru değildir. Sen ve arkadaşların, hapsedilmek pahasına da olsa, Türkiye'de kalmanız elzemdir. Teşkilatın elinizdeki iki mühürü size kâfidir. Ve ocakların ve KOMALA—İ AZADE—İ KÜRDİSTAN TEŞKİLATININ son faaliyetleri ve durumları hakkında da bilgi verirsen çok makbule geçer..”

Mektupta bahsedilen mühürün birisi, mektubun yazıldığı yetkilinin evinde emniyet kuvvetlerince yapılan aramada ele geçirilmiştir. Bu mühürün üzerinde; “İstanbul Kürt Talebeleri” cümlesi ile bu cümlenin İngilizcesi yazılı idi. Daha sonraları Ankara Devrimci Doğu Kültür Ocağında yapılan bir aramada ise ikinci mühür bulunmuştur. Ankara'da bulunan mühürün üzerinde ise “Ankara'daki Kürt Talebeler” cümlesi ile bunun İngilizcesi yazılıydı.

Cemal Alemdar'ın yukarıda bahsettiğimiz mektubunda dikkate değer talimatlar da vardır. Bu, talimatlar şöyle sıralanmaktaydı :

- 1 . Kürt talebeler arasında yardımlaşmayı sağlamak,
- 2 . Kürt Millî kültürünü geliştirip, Kürt millî davasına faydalı olmak için çalışmak,
- 3 . Kürt milletinin kültürünü, tarihini, vatanını, Kürdistanı ve millî davasını bütün dünya milletlerine duyurmak,

- 4 . Kürt talebeleri ve dünya talebeleri arasındaki bağı kuvvetlendirmek. Dünyada talebe olan ve olmayan ve aralarında müşterek bağlantı kurulabilecek her organizasyonla işbirliği yapmak.
- 5 . Kürt milletinin mücadelesine iştirak etmek, emperyalizm, gericilik, diktatörlük aleyhine çarpışan her milleti desteklemek. Hürriyet, demokrasi ve beynemilîl sulh için mücadele etmek.

Devrimci Doğu Kültür Ocakları'nın faaliyetleri gözönüne alınırsa, hemen hemen yukarıdaki mektubun talimatlarına uygun çabalar içerisinde buldukları rahatlıkla görülür.

Cemal Alemdar, 30.7.1970 tarihli ayrı bir mektubunu yine Devrimci Doğu Kültür Ocakları'nın bir yetkilisine yazıyor ve Eric Yves Thoroval isimli bir yabancı gazeteci ile yolluyordu. Bu mektubun önemi; o sıralarda faaliyetlerinin doruğunda bulunan Devrimci Doğu Kültür Ocakları'nın dış ilişkileri ve Marksist-Leninist uygulamaları yönündedir. Mektup muhteviyatından şu sözler konumuz içinde önem arzeder :

“ Kürdistan'da yaptığımız çalışmalarını açıklayan mektubunuzu ve raporunuzu komitemizde inceledik. Gerekli rotüşleri yaptıktan sonra 30.7.1970 tarihinde Moskova'daki dostlarımıza gönderdik. Bugün yetkililerden aldığımız talimatı size bu mektubu getiren ve evvelce bahsettiğimiz gazeteci arkadaşımız Yves Eric Thoroval ile gönderiyorum. Kendisine her bakımdan güvenebilirsiniz. Kendisinin oradan olumlu hatıralar ile ayrılmasında fayda vardır. Özellikle talimatın şu maddelerine cevap bekliyoruz ve bunları Thoroval ile gönderin...”

dedikten sonra, devamla, cevap istediği hususlardaki sorularını şu şekilde sıralıyordu :

- 1 . Türkiye'deki çıkış süresini tamamlama yönünden son çalışmalarınız nelerdir ? Nasıl olacaktır ?
- 2 . Türkiye İşçi Partisi ile — Milli Demokratik Devrimciler hariç — ilişkilerinizin geliştirilmesi ve güç birliği konusunda plânlarınız nelerdir? Bu hususta T.Z. E.'nin fikirlerine dikkat ediniz ve uyunuz.
- 3 . Devrimci Doğu Kültür Ocakları içinde Millî Demokratik Devrimcileri tasfiye için ne gibi çalışmalarınız vardır?
- 4 . Sosyalist Devrimci örgütler ile işbirliğiniz emniyet vericidir. Fakat yeterli deyildir. Bu açıdan, geliştirmek için yeni düşünceleriniz varmıdır? Nelerdir ?
- 5 . Sendika örgütleri ile işbirliğini geliştirmeli ve özellikle doğudaki Nato veya yabancı yatırımlarla ilgili işyerlerindeki Kürt kardeşlerimizin sendika yönetimlerini ele geçirmek gayretlerinizi artırmahsınız. Bu konudaki planlarınızı bekliyoruz.
- 6 . Filistin Halk Kurtuluş Cephesine kursa gönderilen arkadaşlarımız döndülermi ? Bu arkadaşların bir plân hazırlamış olmaları gerekiyordu. Ama elimize değmedi. Bu hususta bizi aydınlatınız.
- 7 . Almanyadaki A.T.T.F.'den gönderilen yayınların oradaki etki derecesi nasıldır ?
- 8 . Kürt halkını bilinçlendirmek için yapmayı öngördüğünüz seminerlere bu dönemde de önem vereceğinizi ümit ederiz.
- 9 . Kerkük'ün Barzani yönetiminde olması bizim için önemlidir. Oradaki Türkmen topluluğun Ekim 1970'de yapılacak referandumda Barzani lehine oy kullanması için giriştiğiniz propaganda faaliyeti çok beğenildi. Buna hız veriniz..”

diyor ve daha sonra :

“..İsveç Kürt Komitesinden, Devrimci Doğu Kültür Ocağındaki yönetici ve üye arkadaşlarımıza ve Kürt ulusunun kurtuluş savaşına kendini adayın tüm Kürt kardeşlerimize mutlu yarınlar dileriz..”

şeklindeki sözleri ile mektubunu bitiriyordu.

Bu mektup bize, Türkiye’deki Kürtçülük hareketlerinin Moskova’ya varıncaya kadar, nereler ile irtibatlar sağladığını ve bu hareketlerin içinde bulunanların dış müna-sebetlerinin ne derecede olduğunu açıkça belirtmektedir. Ayrıca Türkiye’deki Kürtçülük hareketini yönetenlerin bir yerde, dünya Kürtlüğünü alakadar eden konular ile de yakından ilgilendiklerini ve mücadelelerini çok defa bu şekilde merkezleştirdiklerini yine bu mektuptan öğreniyoruz. Orta Doğu ve Kerkük üzerine düşünülen plânların nerelerden yapıldığını da burada beraberce görmüş olduk.

Mektupta sorulan sorulardan, üçüncü ve dokuzuncu maddeler oldukça ilginçtir. Üçüncü maddeye göre; aralarında Millî Demokratik Devrimci’ler varsa, sol çizgide oldukları halde, derhal tasfiye edilmeleri önerilmektedir. Burada adı verilen Millî Demokratik Devrimciler kimlerdir ve bunlar ne istemektedirler?

Türk Sol’u içerisinde yer bulmuş birtakım gurupların, strateji tayininde çoğu kez anlayamadıkları ve bunun sonucunda kendilerince ayrı ayrı yollar takip ettikleri görülür. Bu anlaşmazlıklar içinde ortaya çıkan bir grupta, burada Cemal Alemdar’ın mektubundan öğrendiğimiz Millî Demokratik Devrimcilerdir. Bunların görüşlerinin ilk şekillerini Mihri Belli ortaya koymuştur diyebiliriz. Daha sonraları, Doğan Avcıoğlu dahi zaman zaman Millî Demokratik Devrimcileri tasdik eder görünür. Çok seneler evvel; 1966 yılında Yön Mecmuasında yazmış olduğu bir yazıda, sosyalist harekette işçi sınıfının öncülüğünü kabul

etmenin şart olmadığını savunarak, "Oysa ki, işçi sınıfı da, o sınıfın öncülüğünde tarihsel bir kategoridir.." demek te idi. Sonraki yıllarda da buna benzer fikirler ileri sürerek, Doğan Avcıoğlu nisbeten Millî Demokratik Devrimcilerle yaklaşım sağlıyordu. Avcıoğlu'na göre; şartların oluşmadığı bir yerde istense de istenmese de, sosyalist mücadelede gerekli kadroyu aydınlar oluşturacaktır. Bu durumda, sosyalist harekete yardımcı her kuvvete yardımcı olunmalıdır. Türkiye gibi bir memlekette ise, sivil-asker karışımı bir grubun özlenen sosyalist hareketi sürdürmesini desteklemek en uygun ve tabii bir harekettir. Kesin olarak sosyalist hareketi (devrimi), işçi tabakasına bağlı olarak düşünmek hatalı ve yanlıştır. Bu düşünce, sosyalist güçleri parçalayabilecektir ve T.İ.P. si bu yüzden parçalayıcılıktan öteye birşey yapmamaktadır. ...

İşte, temel esasları bu şekilde belirlenebilecek bir sosyalist düşünce etrafında oluşan guruba Millî Demokratik Devrimci'ler adı veriliyordu. Adı geçen gurubun görüşlerini bir yazısında kaleme alan Şahin Alpay bu hususta şunları söylemekteydi:

"..İşçi sınıfının, anti-emperyalist mücadelede öncülüğün şartlarına haiz olmadığı aşamada, anti-emperyalist mücadelede küçük burjuva aydınları önemli bir rol oynayabilirler..."

Yine, Millî Demokratik Devrimci'lerin görüşlerini aktiren Türk Solu Mecmuasına bir bakacak olursak, 11 Mart 1969 tarihli sayısında Ö. Mert imzası ile yayımlanan bir yazıda bu grubun görüşlerini açıkca bulabiliriz. Bu yazının bir yerinde;

"...Tüm devrimciler, proleterya ve köylünün yararına olan her devrimci eyleme katılmalı ve nihai amacı sosyalist devrim olan sosyalist devrim çizgisinde mümkün olduğu kadar ileriye götürülmelidir. Milli Demok-

ratik Devrime burjuva kökenli diye katılmayan bir devrimci olamaz. Varsa, kendilerine güvenemeyen, kendi devrimciliklerinden kuşkulanan insanlardır. Ve en aşırı bir gerici ile aynı paralele düşmektedirler..”

şeklindeki sözleri görmekteyiz. Özellikle, T.İ.P. sinin görüşlerine karşı çıkan Millî Demokratik Devrimci'ler, burjuva kökenli, asker kaynaklı, aydın, köylü ve işçi, tüm emperyalizme karşı mücadele verenleri biraraya toplamaya çalışan bir grup olarak görülmektedir. Ve böylece bir güç ve cephe birliğinin sosyalizmin geleceği için şart olduğunu savunuyorlardı. Nitekim; kendi yayın organları olan TÜRK SOLU mecmuasının 14.Ocak.1969 tarihli 61.ci sayısında, Mucip Ataklı imzası ile neşredilen bir yazı ile böyle bir davetin açıkça yapıldığını görmekteyiz. Bu şekilde; “Güç Birliğine Davet Ediyorum” başlıklı makale ile mesele kamuoyuna aktarılıyordu.

Yapılan bu güç birliği çağrısında kısa zaman içinde otuza yakın sol görüşlü teşkilat olumlu cevap vermişti. Bu teşkilatların temsilcileri 2.Şubat.1969 Pazar günü Türkiye Millî Gençlik Teşkilatı'nın merkezinde toplanarak, “Anti—emperyalist Mücadele de Güç Birliği” yapmaya karar vermişler ve bunu da bir bildiri ile umuma açıklamışlardı. Güç Birliği yapmaya karar veren ve bunu bildiri ile duyuranlar içinde Devrimci Doğu Kültür Ocakları'na mensup kişiler de bulunuyordu ki, enteresan olan yanda burasıdır. Meselâ; adı geçen bildiriye, Dil—Tarih ve Coğrafya Fakültesi Öğrenci Derneği adına imzalayan ve o sıralarda dernek başkanlığını yürüten Nezir Şemmikanlı'yı biz, Devrimci Doğu Kültür Ocakları bahsinden gayet iyi hatırlamaktayız. Yine, dikkat edilecek olursa, bu bildiriye imza koyan teşekküller içinde Millî Demokratik Devrim görüşünü benimseyen F.K.F'ye bağlı örgütler oldukça fazla yer tutarlar. Fakat yeri gelmişken belirtelim ki; F.K.F., daha

başlangıçtan beri Devrimci Doğu Kültür Ocakları tarafından benimsenmemiştir. Gerçi, çok defa müşterek faaliyetler içerisinde görünürlerse de, bu münasebet belli sınırlardan öteye gidemez.

Türkiye'de sol hareketin içinde kendine bir yer yapmaya başlayan ve zamanla hayli güçlenen F.K.F. teşkilatına karşı, Devrimci Doğu Kültür Ocaklarından gelen bir uzak durma gayreti her zaman görülmüştür. Hattâ çoğu yerde Devrimci Doğu Kültür Ocakları adı geçen kuruluşu rakip dahi telakki etmişlerdir. Nihayet, 2.Mayıs. 1969 Cuma günü İstanbul F.K.F. Sekreterliğinde yapılan bir toplantı, Devrimci Doğu Kültür Ocakları'na mensup gençler tarafından basılarak hadise yaratılmıştır. Bu arada, Devrimci Doğu Kültür Ocakları'nın paralelinde bulunan T.İ.P. sinin de, Millî Demokratik Devrimci'leri karşı grup olarak düşünmeye başladıklarını görmekteyiz. Yukarılarda okuduğumuz Cemal Alemdar'a ait mektupta ise bu durumu açık bir şekilde tesbit etmiştik.

Başlangıçta Millî Demokratik Devrimi benimser görünen F.K.F. teşkilatı, kısa zaman sonra el değiştirmiş ve Devrimci Doğu Kültür Ocakları ile aynı görüşe sahip kişilerin murakabesi altına girmiştir. Nihayet, genel başkan Zülküf Şahin zamanında yayınlanan bir bildiri ile, F.K.F.'nin, Dev—Güç adı verilen ve biryerde Millî Demokratik Devrimcilerin kontrolünde bulunan örgütten ayrıldığı açıklanıyordu.(1) Zülküf Şahin'i biz, daha sonra-ları sıkıyönetim komutanlığınca, Kürtçülük propaganda-

(1) — 1 Nisan 1968 tarihinde; Senatör Kadri Kaplan'ın başkanlığında, T.M.T.F. — F.K.F. — DİSK — TÖDMF — 27 Mayıs Millî Devrim Derneği — TMGT — TÖS — A. Ü. Talebe birliği — Basın Sendikası — Fen. Öğr. Der. — ODTÜ Fikir Klübü — SBF Öğrenci Derneği — Erk. Tek. Öğr. Der. — A. Yük. Ok. Tal. Der. — TDB — Mülkiyeliler Birliği — Tıp Fak. Talebe Birliği — H.Ü. Öğrenci Derneği tarafından oluşturulan örgüte DEV-GÜÇ adı verilmişti.

sı yaptıkları için haklarında soruşturma yapılan kişiler arasında göreceğiz.

12 Mart muhturasının ardından, 26.Nisan,1971 tarihinde Türkiye'nin 11 vilayetinde sıkıyönetim ilân edilmiş ve 28.Nisan tarihinde ise uygulamaya geçilmişti. Sıkıyönetim Komutanlıklarınca zararlı faaliyetleri görülen cemiyet ve dernekler ile birlikte Devrimci Doğu Kültür Ocaqları'da kapatılmıştı. Bu teşkilatların kapatılmasından evvel ve kapatıldıktan sonra faaliyet gösterdikleri mahallerde yapılan aramalarda ele geçirilen bazı belgeler, adı geçen kuruluşların Türkiye'deki Kürtçülük faaliyetleri içindeki yerini tayin eder.

Kapatılmasından bir sene kadar evvel, 13.10.1970 tarihinde, Ankara Devrimci Doğu Kültür Ocağı'nın Ziya Gökalp Caddesindeki merkezinde, yetkililerce yapılan aramada ele geçirilen dökümanlar oldukça önemlidir. Bu teşkilâtın faaliyetleri bakımından değerlendirilmesinin daha kolay yapılabilmesi için, ele geçirilen dökümanlardan birkaç tanesini şu şekilde gösterebiliriz :

- 1 . Üzerinde, "Ankara'daki Kürt Talebeler" Türkçe yazısı ile bu sözlerin İngilizcesini ihtiva eden ve Stokholm'de imal edildiği anlaşılan mühür,
- 2 . Üzerinde, "Ankara Devrimci Doğu Kültür Ocağı" yazısı ile birlikte; Deniz, Dağ ve Güneş resimlerini ihtiva eden ve "Kürt Rozet ve Bayrağı" ibaresi taşıyan bir Kürt bayrağı, (1)
- 3 . Cemal Alemdar tarafından yazılan ve dernek üye-

---

(1) — Ankara Devrimci Doğu Kültür Ocağı'nda yapılan aramada, "Dağ, Deniz ve Güneş" rümuzaı bulunan bir bayrak bulunmuştu. Ciddi olarak ilk defa Kürt bayrağının kabul edilış tarihi 1944 yılıdır. KOMEL Teşkilatı'nın öncülüğünde, Irak'ta müttefiklerin işbirliği ile hazırlanan bu bayrak üç şeritten meydana geliyordu. En üstte kırmızı renk, ortada beyaz renk ve en altta ise yeşil renk yer alıyordu. Ayrıca yine bayrak üzerinde, Kürt ulusunun sembolü olarak ortada bir güneş, iki yanında birer başak, arkalarında da bir dağ ve bir kalem resmi bulunuyordu...

lerinden birisine gönderilen, yukarıda sözünü ettiğimiz mektup..

Bunların yanısıra, İstanbul Devrimci Doğu Kültür Ocağında ve Diyarbakır başta olmak üzere diğer Ocaklar'da yapılan aramalarda yine birçok belgeler ele geçirilmiştir ki, bu belgeler adı geçen teşkilatların Kürtçülük hareketleri içindeki yerini açıkça belli eder. Mesela, İstanbul'da yapılan aramada dernek merkezinde bulunan "Kürt Gençlerine Hitabe" başlıklı teksirler ile "Türkiye'de Kürt Ulus Hareketi" isimli 55 sayfalık hazırlanmış teksir ve Diyarbakır Devrimci Doğu Kültür Ocağında yapılan aramada bulunan Kürdistan Demokrat Partisine ait olan tüzük burada verilebilecek en güzel örneklerdir.

Şurada kısaca gördüğümüz teşkilatlar arası münasebetler ve bu münasebetler içinde Devrimci Doğu Kültür Ocakları'nın yeri, Türkiye'deki Kürt Hareketi'nin bir bölümünü oluşturmaktadır.

KÜRT HAREKETİ İÇERİSİNDE SAİD-İ NURSİ (KÜRDİ)

Türkiye'deki Kürt hareketi içerisinde ayrı bir yeri olan Said-i Nursî (Said-i Kürdî), 1950 sonrası hükümetinin ilgisini üzerine toplayan bir kişi olarak görülür. Yeni iktidar, toplum içerisindeki bütün çevrelere hoş görünme gayretleri ile işe başlayınca, toplumun büyük bir kesimine dinî yönden hakim olan Said-i Nursî için ayrı bir hava yaratılmış ve hattâ ona bazı imkanlar da sağlanmıştı. Geçmiş oldukça karanlık, ne yaptığını çok defa kendi de bilmeyen (tabii Kürtçülük hariç) ve Osmanlı Devletinin son zamanlarından beri birçok olayların içinde görünen Said-i Kürdî işte bu yeni iktidarın sempatisine ve övgüsüne mazhar olmuştu. Said-i Kürdî'nin çabaları, Türkiye'deki Kürt hareketinin bir yönünü izah bakımından oldukça önemlidir. Şöyleki; Türkiye'deki Kürtlerin ve Kürtçülerin bir bölümü Marksist-Leninist çizgide faaliyetlerini sürdürürken, diğer bölümü ise nurculuk faaliyetleri içerisinde bu fikri yürütmüşlerdir. Taban tabana zıt iki görüşü savunan her iki kesim, Kürtçülük mevzuunda pek güzel birleşebilmektedirler. Nurcu Said-i Kürdî'nin geçmişine bir göz atacak olursak, Kürtçülük davası içinde ne derecede bir gayret sarfetmiş bulunduğunu rahatlıkla görebiliriz. Bu kişi; kötü bir lisan ve anlaşılmaz cümleler ile kaleme aldığı birtakım risaleler ile müridlerine seslenirken, aşırı derecede ve bilinçli bir şekilde Kürtçülük propogandası da yapmıştır. Soyadı kanunundan evvel "Kürdî" lakabını kullanan Şeyh Said, kanunun çıkışından sonra doğduğu yer olan Bitlis'in Nurs köyüne izafeten "Nursî" soyadını almıştır. Birçok karanlık işlerin önemli siması olarak görülen bu kişi, butür faaliyetlerine Meşrutiyet öncesi Bitlis civarında başlamış, daha sonraları İstanbul'a gelerek "İt-

tihad-ı Muhammedi" adındaki cemiyetin kurucuları arasında yer almıştır.

31 Mart öncesi Derviş Vahdeti ile çok iyi ilişkileri olan Said-i Kürdî, Volkan Gazetesinde de yazılar yazmış ve 31 Mart vakasının yaratıcılarından birisi olmuştur. O sıralarda Said-i Kürdî'nin, "Kürt Teali Cemiyeti" nede girdiğini ve bu cemiyetin arzusu ile İstanbul sokaklarında mahalli Kürt kıyafeti ile dolaştığını da biliyoruz. Hattâ bir gün, Cuma selamlığında padişaha giderek, Kürtçe tedrisat yapacak mekteplerin açılması için kendi imzası ile bir dilekçe vermiştir. Bunun üzerine, padişah tarafından bir müddet akıl hastahanesinde tutulmuş ve daha sonra affedilerek oradan çıkmıştır.

Bu davranışında olduğu gibi, birçok risale ve kitaplarında da aşırı bir Kürt ırkçılığı yapan Said-i Kürdînin, 1327 (1911) yılında yayınlamış olduğu bir kitabında;

"...Uyan ey Selaheddini Eyyubinin torunları Kürtler.."

şeklindeki sözleri, kendisinin nasıl bir Kürt ırkçısı olduğu ortaya koymaktadır. Said-i Kürdî, hemen her vesile ile Kürt ırkçısı olduğunu ortaya koymuş ve bunu açıkça propaganda etmiştir. Birçok risalelerinde; **"..Ey Türkler, ve Kürtler ve Nurcular"** şeklinde hitap ederek, bilinçli bir şekilde Kürt ayrımı cihetine gitmiştir. Ayrıca onun, **"..Emin olunuz ki biz Kürtler başkalarına benzemeyiz"** şeklindeki sözleride bu konu için örnektir. Daha böyle misalleri çoğaltabiliriz. Çeşitli yerlerde yazılmış olan; **"..benim gibi Şafiülmezhep adamlara, hangi usül ile Türkçe Kâmet teklif ediyorsunuz. Benim gibi başka milletten olanlara teklif etmek hangi usuldendir?.."** sözleri ile **"... eğer milyonlar ile efradı bulunan ve binler seneden beri milliyetini ve lisanını unutmayan ve Türklerin hakiki bir vatandaşı ve eskiden beri cihad arkadaşı olan Kürtlerin milliyetini kaldı-**

rı, onların dilini onlara unutturduktan sonra, belki usul-u vahşiyane olur, yoksa sırf keyfidir. Eşhasın keyfine tebaiyat edilmez ve etmeyiz..." şeklindeki cümleleri, Said-i Kürdî (Nursi) nin fevkalade bir Kürt ırkçısı ve propogandacısı olduğunu gösterir.

Devrin iktidarından özel bir ilgi gören ve hattâ 1957 yıllarında Ankara Üniversitesin'de konferanslar dahi veren Said-i Kürdî'nin geçmişi de oldukça karanlıktır ve karışıktır. 1917 Rus ihtilali öncesinde Rusya'ya gitmiş ve uzun seneler orada kaldıktan sonra tekrar İstanbul'a dönmüştür. Anadolu'ya döndükten sonra kendisini "Bediüzzaman" olarak tanıtıp "Nur" tarikatını kuran Said-i Kürdî, birara Suriye'ye geçmiş ve orada İngilizlerin çabası sonunda Ermeniler ile müşterek bir cemiyet de kurmuştur. Bu cemiyetin reisliğini Çıbranlı aşiretinden Sadi Talan, ikinci başkanlığını ise Said-i Kürdî yapmışlardır. Nurculuk faaliyetlerinin ardında butür çabalarının bulunması Said-i Kürdî'yi daha renkli bir sima haline getirmektedir. Bu kişinin, Ankara Üniversitesin de konferanslar verdiği 1957 senesinin akabinde, Kürtlerin Türkiye'de ilk kez siyasi bir parti halinde teşkilâtlanmalarına şahit olmaktayız. "Kürt İstiklâl Partisi" adı altında illegal olarak Kürtlerin partileşme gayretleri 1958 yıllarına rastlar. Aynı yıllar; daha evvelki bahislerde gördüğümüz gibi, Üniversitede tahsilde bulunan yabancı talebelerin ve aynı zamanda diğer mahalli Jerneklerin bu amaca yönelik çabalara hız verdikleri günlerdir.

KÜRT HAREKETİ İÇERİSİNDE RUSYA

Rusya'nın, Osmanlı tebaasından olan Kürt'ler ile yakın irtibat kurup onların isteklerine uygun çabalar göstermesi, hemen hemen 1805 yıllarına kadar iner. Özel şekilde yetiştirilmiş bu konudaki ajanlarını, Osmanlı Devleti ve İran'a gönderen Çarlık Rusyası, bunlar vasıtası ile buldukları yerlerde bir Kürt meselesi yaratma çabası içerisinde görülür. 1804 yılında ortaya çıkan Rus-İran savaşı sırasında Erivan'ı kuşatan Rus kuvvetleri komutanının; burada bulunan ve İran kuvvetleri ile birlikte kendilerine karşı savaşan Kürt liderlerinin Hüseyin Ağa ile gizlice temas kurarak birçok vaadlerde bulunduğu şahit olmaktayız. Daha sonraki yıllarda ise, bu defa Anadolu'da yerleşik bulunan Kürtler ile temaslar sağlayıp, propogandaları altına alma gayretleri içerisinde sık sık görülürler. 1828/1829, 1853/1858, 1877/1878 Osmanlı-Rus savaşlarında, Rus'lar Kürt beylerinden oldukça istifade etmişler ve istekleri yönünde birçoklarını rahatlıkla kullanmışlardır. Rus'ların butürlü yapmış oldukları propogandaların en güzel misalini ve neticelerini 1828/1829 savaşında görürüz. Bu çabalar sonunda; O zamana kadar Osmanlı kuvvetlerinin yanında savaşa giden Botan, Revanduz, Badinan, ve Hakkari Kürt beyliklerinin bu defa savaşa gitmedikleri görülmüştür. Bu sıralarda Rus Generallerinden Korganof'un Erzurum'a saldırıya geçmeden bir müddet evvel, Zeylani aşiret reisi Süleyman Ağa ve Sepki aşiretinin reisi Süleyman Ağa ile görüştüğü bilinmektedir. Bu görüşmelerde, onlara verilen birçok menfaatin yanısıra, kendilerine yardımcı olan Kürt beylerine Beyazıt ve Erivan'da paşalıklar verileceği ve ayrıca Çar Nikola tarafından aşiret reislerine yüzbin altın ruble dağıtılacağını bildirmişti.

Rusya Kürtlere yanaşmak için, bu konuda uzmanlaşmış olan ajanlarını Kürtler ile meskun olan bölgelere bir görevli şeklinde yolluyor ve böylece propogandayı yürütmeye çalışıyordu. Bu ajanlar, bir bilim adamı pozisyonunda olabildiği gibi, belli merkezlere yollanan konsolos statüsündeki kişiler olarak ta görülüyorlardı. Meselâ, Kürt meselesi ile yakından ilgilenen Yakımaniski Diyarbakır, Bonafiyd ise Tebriz'de konsolos olarak vazife görmekteydiler. Bunlar, buldukları bölgelerdeki birçok Kürt köylerini gezerek sosyal durumları hakkında araştırma yapan görünürken, aslında Kürtleri bilinçlendirme ve merkezi idareye karşı teşkilatlandırma gayretleri içerisindeydiler.

1853 Kırım Savaşı sonrası ortaya atılan "Şark Meselesi", Rusya'nın Osmanlı Devleti üzerine tezgâhlanmış olduğu kötü bir oyundan başka bir şey deyildi. Nitekim, bugüne kadar, önce Ermeni'ler ve daha sonra Kürt'ler, diğer emperyalist devletlerin olduğu gibi, Rus çıkarlarının da birer figüranı durumuna girmişlerdir.

Kırım Savaşı sonrası Anadolu'daki Kürtleri kendi hesaplarına kazanma çabası içine giren Rusya'nın, buraya gönderdiği ajanlardan binbaşı Loris Malakof'un bu işte pek ziyade gayretleri olmuştur. Hattâ, bu kişinin çalışmaları sonucu, bazı Kürt toplulukları Kırım Savaşı içerisinde Osmanlı'lara karşı dahi savaşmışlardır. Bu cümleden olmak üzere; savaş içerisinde iki Kürt alayıda Rus'lar tarafından oluşturulmuş ve Osmanlılara karşı kullanılmıştı. Yine Rusya'nın tahrik ve teşvikleri ile teşkilatlanan Doğu'daki Kürt beylerinden Ahmet Ağa ve Cafer Ağa, bu taraflarda da Osmanlılara karşı savaşmışlardı. 1855 yıllarında Kars civarına gelerek buradaki Kürt aşiret başkanları ile irtibat kuran Rus binbaşısı Loris Malakof ve general Babatov'un, kendilerine yardım ettikleri taktirde

Osmanlı Devleti içindeki statülerinin aynen tanınacağı ve ayrıca külliyetli miktarda maddi yardım da yapılacağını vaadettiklerini bilmekteyiz.

1856 yıllarında Erzurum'da başkonsolos olarak bulunan Rus Aleksandr Jaba, ayrıca özel bir görev yükleniyordu. Bu kişi, Petersburg İlimler Akademisinden aldığı talimata uygun olarak çalışıyor ve şehire konuk olarak gelen Zaza ve Kürmanç dilleri ile konuşan kişilerden kelimeler derleyip biraraya getiriyordu. Nitekim, bu çalışmalarını daha sonra Kürtçe Sözlük hazırlayarak ortaya koymuştu. Bir Kürt dilinin varlığı ve buna bağlı olarak ayrı bir Kürt urununun mevcudiyetini isbat için çalışan Rusya'nın, butür çabaları defalarca görülmüştür. Rusya, bu iş için Petersburg İlimler Akademisi'ni vazifelendirmişti. Kürt meselesine bilhassa yönelen Petersburg İlimler Akademisi, 1860 - 1862 yıllarında, ilk Kürt tarihi sayılabilecek "Şerefname"nin Farsça aslını yayınlamıştı. Daha sonraları ise (1868-1875 yıllarında), yine aynı kitaba büyük ilaveler yaparak ve pek büyük değiştirmeler ile bu defa Fransızca olarak ve dört cilt halinde yayınlıyordu.

Rus konsoloslarının ve diğer yetiştirilmiş ajanların, Osmanlı unsurlarından olan Kürtler ile yakınlık aramaları ve bölücü propogandaları zaman zaman önemli olayların doğuşuna sebep olmuştur. Buna göre bir yerde, Kürtler Rusların istedikleri yola kanalize olmuşlardır. Kırım Savaşı sonrası ortaya çıkan "Şir Yezdan" olayı, mühim bir hareket olarak görülür. Doğrudan doğruya Rusların teşvik ve tahrikleri sonucu ortaya çıkmış bir olaydır. Bedirhan ailesinden olan ve Rusların yardımları ile teşkilatlanan Yezdan Şir, ilk defa Hakkari çevresinde harekete başlamış ve bu hareketi, az sonra müstakil bir Kürdistan fikrinin tezahürü olarak göstermeye gayret etmiştir. Bilindiği gibi, bu tarihlerden çok önceleri yine Bedirhan aile-

sinin butür istekler ile isyanları olmuş ve birbirini takip etmiştir. Şir Yezdan olayının ortaya çıktığı sıralarda Osmanlı Devleti Kırım Savaşı ile meşgul olduğundan, isyan ile yakından ilgilenmemiş ve bunun sonundadır ki, adı geçen hareket hayli büyümüştür. Özellikle Kırım Savaşı sırasında böyle bir hareketi Osmanlı Devleti'nin başına sarmak, Rusya'nın politikası için pek güzel bir harekettir. Kısa zamanda gelişen Şir Yezdan isyanı, Van, Bitlis, Musul ve Siirt civarlarını tutmuş, buraları eline geçiren Yezdan, emri altındaki Kürt birliklerini altmışbin civarına çıkarmıştı. Bu büyük Kürt isyanı ancak çok sonraları Osmanlı Devleti tarafından önlenebilmiştir.

1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı sonrası yine Bedirhan oğullarının idare ettiği ve birbirini takip eden Kürt isyanlarını görüyoruz ki, bunların çoğunda direkt veya indirekt Rusya'nın parmağı vardır. Hemen belirtelim; dünya Kürt hareketi içerisinde pek çok defa Bedirhan ailesinin fertlerini göreceğiz. Bu ailenin fertleri, birinci dünya savaşı sırasında oluşturulan ve yine dış merkezler tarafından idare edilen Kürt hareketinin önde gelen simalarıdır. Kürt meselesini siyasî plâforma getirip, milletlerarası olay yapmaya çalışan ve bunun için Beyrut, Şam ve Paris gibi merkezlerde teşkilatları bulunan Hoybon cemiyetinin kuruluşunda, Bedirhanlılardan Celâdet ve Kâmuran Beyler de vardır.

Rusya'nın tahrikleri ve plânları ile ortaya çıkan ve ilk defa 1880 yılı civarında kıpırdanmalarla başlayan, Şeyh Ubeydullah hareketinde gördüğümüz, yine aynı aileden olan Şeyh Abdulkadir daha sonraları İstanbul'da kurulan (1908'de) ve Kürt meselesini siyasî alana intikal ettirmeyi gaye edinen cemiyetin kurucuları arasında yer almıştı. Yâni, bir defa daha tekrar etmek gerekir ki, Osmanlı Devleti'nin son zamanlarda görülen hemen bütün

Kürt hareketlerinin içerisinde Bedirhan oğulları önemli rol oynamışlardır.

Önceleri Ermeni meselesini yaratarak Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışmaya başlayan Rusya, daha sonraları buna bir de Kürt meselesini eklemiştir. Ve, çok defa Orta-Doğu politikasına bu açıdan bakmaya başlamıştır. Anadolu'da Ermeni'lere dağıtılmak için gönderilen silahların birçoğu bu arada Kürtlere de intikal ettirilmiştir. Bu silah dağıtımında ise, Rus'ların belli bölgelere vazifeli olarak göndermiş oldukları konsoloslar vazifelendirilmişlerdi. 1906 yılları sonrası butür çalışmalara daha çok hız veren Rusya, özellikle Barzani'ler ile irtibat kurmuştur. Nitekim çok geçmeden, bu yoldan silahlanan Barzani'lerin uzun süren bir isyana başladıklarını görüyoruz. 1908 yılında böylece isyana yönelen Barzan Şeyhi Abdüsselim, nihayet 1914 yılında, hareketin bastırılışından sonra Musul'da idam edilmiştir.

Birinci Büyük Harb öncesi Rusların organize ettikleri bir harekete yine tanık olmaktayız. Rusya tarafından silahlandırılan ve teşvik edilen Bitlis civarındaki Kürt toplulukları 1913 yılında büyük bir harekete başlamışlardı. Ancak, Osmanlı Devleti'nin zamanında aldığı tedbirler ile isyan büyümeden bastırılmış, hareketin lideri ise canını Rus konsoloslğuna sığınarak kurtarmıştı.

Rusya'nın Kürt hareketi içindeki yerini enteresan bir olay pek güzel kanıtlar. İttihat ve Terakki Partisi'nin başa geçişinden sonra, Abdülhamid'in paşalık verdiği Kürt beylerinden birinin oğlu idama mahküm edilmiş, lakin yakalanamamıştı, Abdürrezzak adındaki bu Kürt oğlunu biz, Rusya'nın emrine girerek Anadolu'daki Kürtler arasında teşkilat yapmaya çalışırken görürüz.

Rusya'nın Anadolu'daki Kürtler arasındaki gizli faaliyetleri hakkında en iyi bilgiyi, İngiltere Avam Kamarası

üyesi Walter Guinness vermektedir. Adı geçen kişi, 1913 yılının sonlarında Ermeni ve Kürt toplulukları arasında uzun süren bir seyahat yapmış ve dönüşünde gördüklerini bir rapor halinde ilgili yerlere vermişti. Bu raporunda, yeni yeni gelişmekte olan Rus-Kürt münasebetlerinden endişe ile bahseder. Tabii ki bu endişe, emperyalist düşüncelerine ters düşen ilişkilerin varlığını görmekten dolayıdır. Yoksa Osmanlı Devleti'nin geleceğini düşündüğü için deyildi. Esasen, aynı konu ile ötedenberi ilgilenen İngiltere'nin, kendi menfaat bögesi olarak gördüğü bir yerde, ikinci devleti bulması memnuniyet verici bir sonuç deyildir. İşte bu düşünceler ile kaleme alınan raporda aynen şu sözleri bulmaktayız:

“Kürtlerin Rusya’ya gösterdikleri sevgi daha dikkat çekici. Kürtler, Türklerin işlerine karışmamasına, askerlik zorunluğunun Kürtlere tam uygulanmamasına rağmen Türkler’den nefret etmektedirler. Bunların çoğu RUS SİLAHLARI ile donatılmıştı. Hattâ bir defa, ulaşılması çok güç bir köyde Kürt gibi giyinmiş ve Kürtlerin yaşantısını paylaşan bir Rus gördüm. Uzun yıllardır köyde yaşadığı, polisle başı derde girdiği için Rusya’dan kaçtığı söyleniyordu. Belki de doğrudur. Fakat sık sık ile merkezine gittiğini ve Rus Ordusunda subay olan kardeşinin kendisine para gönderdiğini de öğrendim. Böyle bir adamın çok kuvvetli nedenleri olmadan, son derece geri bir Kürt köyünde yaşamaya karar vermesi, hiçbirşey olmasa bile hayret uyandırıyor”

Evet, yukarıdaki sözler İngiltere Avam Kamarası Üyesi Walter Guinness’e aittir. Ve bu kişinin, Doğu Anadolu’ya yapmış olduğu bir seri seyahatlerden sonra 1914 yılında kaleme almış olduğu bir raporunda görülmektedir. Walter Guinness çok isabetli bir görüş ile meseleye

yaklaşmış, Rus tahrik ve entrikalarının Doğu Anadolu'ya nasıl girdiğine açıkça parmak basmıştır. Nitekim, 1913 yılının ilk aylarında Çarlık Rusya'sının tekrar Ermeni katliamlarından bahisle, efkâr-ı umumiye'yi oluşturmaya çalıştığı görülür.

Rusya'nın, Kürtlere karşı göstermiş olduğu bu yakın alâkanın değerlendirilmesini yapmak üzere, Kürt aşiret reisleri de zaman zaman biraraya gelerek takip edecekleri yolu tartışmışlardır. Böyle toplantılardan birisini öğrenen ve o sıralarda Musul'da bulunan ileri kademelerden bir Fransız, dostlarına şöyle yazıyordu:

"Bu tarihlerde, birçok Kürt aşiret reisi kanşıklık çıkarmak için, kendilerini destekleyen Ruslarla birlik olup, olmayacaklarını tartışmak için biraraya gelmişlerdi.."

Yukarıda da gördüğümüz gibi, Kürtler arasında sızarak silahlı isyan çıkarmak üzere propogandalarını sürdüren Rusya'nın, bu faaliyetleri sırasında kültürel çaba ile de kürtler arasına girmeye gayret gösterdiğine tanık oluruz.

1917 Bolşevik İhtilâli ile bir müddet kendi meselelerine dönen Ruslar, bu tarihin üzerinden çok geçmeden yine Orta Doğu ve yine Kürt meselesi ile ilgilenmeye başlamışlardır. Bilhassa bu tarihlerden sonra, kültürel çabalar ile Kürtlere yaklaşmaya gayret gösterirler. Ve yine bu tarihlerden sonra, artık Kürt meselesi, sadece Anadolu ve Türkleri alakadar eden bir konu deyil, emperyalislerce İran, Irak ve Suriye'yide içine alan bir konu olarak müştereken düşünölmeye başlanmıştır. Bunun içindir ki, Rusya bu meseleyi kendisinin Orta Doğu politikası içerisinde ve Türkiye-İran-Irak ve Suriye devletleri üzerine düşünmeye başlamıştır. Millî Mücadele sonrasının geçen zamanı

içerisinde, sayılan devletlerin Kürtler ile ilgili konular da hemen çok defa Rusyayı'da görmek mümkündür.

Bilhassa son elli sene içerisinde Rusların Kürt meselesine kültürel çabalar ile yaklaşma gayreti içerisinde bulunduğunu söylemiştik. 1924 yılında, Rus politikacısı Vladimir Minorsky, "Kürtler" adı ile bir kitap yazıyor ve bu kitap gizli kaydı ile Rus ordusundaki bütün kurmaylara dağıtılıyordu. Aynı zamanda Orta Doğu uzmanı olan yazar kitabında; İskenderun ve Basra Körfezine kadar ilerleyecek olan Rus ordusunun, bu ilerleyiş sırasında, yolları üzerinde bulunan Kürt topluluklarından nasıl istifade edebileceklerini izah ediyordu. Yine aynı yazar, 1927 yılında İslâm Ansiklopedisi'nin "Kürtler" bölümünü kaleme alıyor ve bu unsurların Türkler'den ayrı uruglar oldukları üzerinde ısrarla duruyordu. Kültürel çabalara eş olarak, yine Rusyanın siyasi tahrikleri de durmamıştır. 1925 yıllarında ortaya çıkan Türkiye'deki Kürt isyanlarını, Musul Kürtleri'nin daha ciddi girişimleri takip etmişti. Hattâ elele veren emperyalistler Kürt meselesini 1930-1931 yıllarında Cemiyet-i Akvam'ada getirmişlerdi. Bu tarihlerde, Musul Kürtleri müstakil bir Kürt devletinin kurulması için adı geçen teşkilata baş vuruyorlardı. Bu hareketin baş mimarı yine emperyalist devletler ve yine her zaman karşımıza çıkan merkezlerdi.

Rusya'nın; Erivan Üniversitesinde bir Kürt Enstitüsü kurdurduğu, Revandiz'de bir Kürt koleji açtığı ve yine bu arada İran'a baskı yaparak Kürtçe tedrisat yapan bir lise açmak için çaba sarfettiğini belirtmek konuyu bütünlenecektir.

Bütün bu çabalar ve girişimler ile İkinci Büyük Savaş yıllarına gelindiğinde, bilhassa Irak ve İran Kürtlerinin, dünya Kürtlüğünü alâkadar eden bazı ciddi girişimlerde bulduklarını görürüz. Bu savaşın az öncesinde I-

Irak'ta kurulmuş olan ve Kürdistan için faaliyet gösteren "Hewa" adındaki bir teşkilatın varlığından bahsetmek gerekir. Irak'ta durum böyle iken, İran ayrı bir manzara göstermekteydi. Alman orduları önünde bozulan Rus askerleri Kafkaslara doğru çekilirken, Alman propoganda uzmanları buradaki Kürt toplulukları üzerinde faaliyetlerine hayli artırmışlardı. Hattâ; Almanlar, Rıza Şah'a fêvkalade baskı yaparak Kürtler için bazı teveziler koparmaya gayret etmişlerdi. Bu baskılar sonundadır ki, Rıza Şah, sürgüne gönderilen Kürt aşiretlerinin tekrar yerlerine dönmesine müseade etmiştir. Bu savaş dönemi, İran'da bulunan Kürt'lerin bir yandan Alman ve diğer yandan ise Rus propogandalarına ençok maruz kaldıkları zaman olarak düşünülebilir. Zira, Almanların Kürtler lehinde yapmış oldukları girişimlerin yanısıra, Ruslar'da boş durmamışlardı. Nitekim, 1941 yılında otuza yakın Kürt aşiret reislerinin Rusya tarafından davet edildiğini ve aşiret reislerinin de bu davete katıldıklarını görüyoruz. Anlaşıldığı gibi mesele tamamen Kürt topluluklarını kazanma çabasıdır.

Rusya'nın davetine uyan aşiret reisleri önce Bakû'da toplanmışlar ve bu arada Azerbaycan Cumhuriyeti Başkanı Cafer Bağirov'u da ziyaret etmişlerdi. Rusya'dan fevkalade imkânlar ve önemli fikirler ile dönen aşiret reislerinin ilk ciddi girişimi 1942 yılında olmuştur. 12.Eylül. 1942 tarihinde Mehabad'ta yapılan bir toplantıda, İran'lı Kürt ileri gelenleri ile Irak'taki Kürt teşkilatı olan "Hewa" temsilcileri biraraya gelmişlerdi. Toplantıda, önce İran Kürtleri olmak üzere, bunun yanısıra Dünya Kürt meselesi üzerine de eğilebilecek bir teşkilatın kuruluşu için çalışmalar yapmışlardı. Neticede, Dünya Kürtlüğü ile ilgilenecek teşkilatın adı "Komala Zhin-i Kürdistan" olarak kabul edilip, kısaca "KOMALA" ismi verilerek örgüt resmen meydana getiriliyordu. Bu teşkilata girmek için mü-

racaat edenlere yaptırılan yemin ise oldukça enteresandır. Meselâ, bir yerinde aynen şu sözleri görürüz:

“ Kürt milletine hainlik yapmamak, Kürtlerin milli bir devlet halinde birleşmesi için çalışmak, hiçbir gizli şeyi veya yazayı açıklamamak, hayat boyunca teskilata aza kalmak, bütün Kürtleri, dinleri, mezhepleri ne olursa olsun, kadın veya erkek kardeş saymak, KOMALA'nın müsadresi olmadan hiçbir partiye veya gruba dahil olmamak ”

Bu şekilde devam eden yemin, görüldüğü gibi, evvelki bahislerde temas ettiğimiz Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi'nin giriş yemini ile hemen hemen aynı denecek kadar birbirine benzemektedir. Komala'ya giriş yemininin de enteresan olan yanı burasıdır.

Buraya kadar kısaca temas ettiğimiz Rusya'nın Kürt hareketleri içindeki durumunu, yine bugün için pek farklı durum göstermemektedir. Hemen her fırsatta ve olayda Orta Doğu üzerinde ve Kürt meselesinde Rusya bütün gücü ile emperyalist faaliyetlerini sürdürmektedir.

KÜRT HAREKETİ İÇERİSİNDE İNGİLTERE

Kürt hareketleri içinde İngiltere çok defa Rusya ile birlikte görülür. Ortaya çıkan her Kürt olayında, bu merkezlerden birisinin daha ziyade rolünün yanısıra, diğerinin de az veya çok katkısı vardır. Bazan da her iki merkezin menfaatleri aynı hadise içinde çatışır durumda sergilenir. Böyle durumlarda çekişmenin esas sebebi, elde edilecek menfaatin azlığı veya çokluğudur. İşin esasında emperyalist merkezlerin menfati olduğu için, Ermeni meselesinin yanısıra da Kürt konusu hemen çok defa bu merkezlerce istismar vasıtası olmuştur.

Kürt toplulukları içine sızmak ve bunlar üzerinde etkili olmak için İngiltere'de özel olarak yetiştirilmiş ajanlarından istifade etmiş ve bunlara ekseriya misyonerler de yardımlarda bulunmuştur. İngiliz ajanlarını biz; bazan bir diplomat, bazan bir arkeolog veya bazan da bir tarih uzmanı olarak görürüz. Bunların dışında, bir subay veya Orta Doğu'da faaliyet gösteren bir şirketin müdürü veya temsilcisi olarak ta vazifelerinin başındadırlar. Hemen bütün fırsatlar ve çeşitli yollar ile Kürt toplulukları arasında bulunmak ve bunları etki altına alabilmek diğer emperyalist merkezler kadar İngilizlerin de isteği olarak ortaya çıkar.

1800 yıllarının akabinde, İngiltere'nin belirtilen çabalarının içinde, bilhassa teşkil edilen "Doğu Hindistan Şirketi"nin rolü oldukça fazladır. 1806 yılında şirketin Bağdat'ta bir şubesi kurulmuş ve bu şubenin başına ise Ric ve Hayn isimlerinde yetkileri fevkalade olan kişiler getirilmişti. Esasen, Kürt toplulukları ile irtibat kurmak üzere ve bu bölgedeki Kürtler arasında bir hareket yaratmak amacı ile gönderilen bu kişiler, Bağdat'a gelişlerinin he-

men ertesinde Kürt aşiretleri arasında bir seri gezilere başlamışlardı. Bunlar faaliyetlerine bu kesimde devam ederken, Basra'da ise yine bir İngiliz ajanı olan Kolkhan, Kürtleri avlama ve emperyalist düşüncelerine uygun bir şekilde teşkilatlandırma çabasıındaydı. Daha uzaklarda, yine aynı vazifeler ile memur edilmiş bulunan Mc Donalt'da, adı geçen arkadaşlarının çalışmalarını kendi bölgesi içinde yaptığı gayretler ile tamamlamaya çalışıyordu. İngiliz subayı olan Mc Donalt; Kürt aşiretleri ve Ermeni toplulukları arasında gezerek günlerini geçirmekte ve özel haberler halinde gelişmeleri bildirmekteydi. Mc Donalt bu sıralarda Hindistandaki Midran şehrinde Sent Corc kalesinin komutanı olarak vazifeliydi. Asıl vazifesi bu olduğu halde, Kürt ve Ermeni toplulukları arasında geziler yaparak raporlar hazırlaması ilginçtir.

Yine, Kürt toplulukları arasında geziler yaparak hem propoganda faaliyetini sürdüren ve hem de durumları hakkında raporlar hazırlayan daha başka isimleri de tanımaktayız. İngiliz ordusundan Hiyd ve Brotr ile Ric isimli ajanlar, 1817 ve 1820 yılları arasında etkin çalışmalar içerisinde görülürler. Dikkat edilirse, 1815 yılındaki Van-Beyazıt taraflarındaki Kürtlerin Osmanlı Devletine karşı isyanları ve bu isyanı İran'daki Ermeni'ler ile birlikte O bölgenin Kürtlerinin de desteklemeleri oldukça anlamlıdır.

Şurada bir hususa değinelim ki; İngiltere'nin sadece Osmanlı tebası olan Kürtler arasında değil, aynı zamanda İran'da bulunan Kürtler arasında da propoganda çalışmaları olmuştur. 1821 - 1822 yıllarında İngiltere İran'a yine bu konuda uzman olan bir ajanını yollayarak, oradaki Kürt aşiret reisleri arasında irtibatlar sağlamıştı. Frayzer adındaki bu ajanın, bu çalışmaları sonunda hazırlamış olduğu bir de raporu vardı. Bu raporda; "eğer kuvvetli bir destek bulursa, Kürtler yaka silktikleri bu yö-

netim aleyhine hareket edebilirler'' derken, önemli bir meseleyi ortaya koyuyordu. Kürtlerin yapılacak en ufak bir yardım ve destek ile derhal harekete geçebilecek hazır bir güç olarak bulunması, İngiltere'nin Orta Doğu politikası için pek güzel bir husustu. Bunun içindir ki; Kürt meselesi ile daima yakından ilgilenen İngiltere bu kuvveti hemen her zaman elinde tutmaya gayret etmiştir. Nitekim, bir yandan propoganda uzmanları bu konu ile ilgilenirken, diğer yandan birtakım İngiliz subaylarının da Kürt askerlerini eğitmekle meşgul olduklarını görüyoruz. 1829 yılında bir grup İngiliz subayı bu amaçla, Kürt bölgesi olan Süleymaniye'ye gelerek, buradaki Kürtlere askerî bilgiler vermişlerdi.

Kürtler arasında, bu konu ile ilgili politik gayret gösteren İngiliz uzmanlar içinde Rodon Cissini ve Ravilson isimleri oldukça tanınmıştır. Rodon Cissini, 1828 yılında İstanbul'a gelmiş ve Osmanlı-Rus savaşı sırasında birtakım gizli görüşmelerde bulunmuştur. Yine bu arada, Mısır'a ve özellikle Kürtlerin toplu buldukları bölgelere bir seri geziler de yapmıştı. Aynı kişinin, biz daha sonra, 1832 yılında da İran Kürtleri arasında dolaştığını görüyoruz. 1835 yılında ise, bu defa yanına aldığı birçok teknik eleman ile birlikte Dicle ve Fırat havalisinde çok çeşitli araştırmalar yapmıştı. Bir yandan bu bölgenin yeraltı zenginliklerini araştırıp tesbit ederken, diğer yandan da civar bölgelerde bulunan Kürt aşiretleri arasında İngiliz politikasının propogandasını yapmıştır.

Bu İngiliz teşviklerinin bazan isyana dönüştüğü de olmuştur. Yukarılarda isminden bahsettiğimiz Ric adındaki ajanın, Süleymaniyedeki Kürtler arasında yapmış bulunduğu çalışmalar sonunda, bu bölgeye hakim olan Mahmut Paşa ayaklanmış ve Osmanlı Devletine karşı bağımsızlık isteği ile savaşa girmişti. Ki, bu isyan ancak, Bağ-

dat Valisi Davut Paşa'nın uzun süren gayretleri ile bastırılabilmişti.

İngiliz propogandaları biryandan da misyoner teşkilatları vasıtası ile sürdürülmüştür. İlk defa Moravya Kilisesi'nin organizesi ile sahnelenen misyon faaliyetleri içerisinde, en eski ve kuvvetli teşkilat olarak İngilizler tarafından meydana getirilen "Hıristiyanlığın Bütün Dünyaya Neşri" cemiyetini belirtmek gerekir. Adı geçen teşkilat, 1644 yılında kuruluşundan sonra hızla gelişmiş ve birçok ülkelerde şubeler açmıştır. Özellikle bu cemiyetin hedefi İran ve Orta Şark olarak tesbit edilmişti. Cemiyet üyeleri olan misyonerlerin, program içine alınan bölgelerdeki faaliyetleri için, Kürt toplulukları da seçilmişti. Propogandacı bu kişilerin zaman zaman bağlı oldukları merkezlere vermiş buldukları faaliyet raporları arasında önemli bilgiler buluruz.

İlk misyoner mekteplerinin Türkiye'de 1820 yılları sonrasında açıldığını düşünürsek, bu yol ile Orta Şark'a sarkma gayreti içinde olan İngiltere'nin, Kürt'ler arasındaki faaliyetlerinin geçmişi hakkında bir yorum yapabiliriz. Yapılan hesaplara göre, bu bölgelerde vazife yapan İngiliz misyonerlerinin miktarı 141 civarında bulunmaktadır. Bunlara ayrıca, 183 yerli ve 1111 muhbir olmak üzere hizmet eden yardımcılar da vardı. Bu kadar sayıya ulaşan elemanı ile adı geçen teşkilatın ne kadar etkin olduğunu hesap etmek kolay olacaktır. Esasen; Kürt konusunun ele alınıp, çıkarlar açısından istismar edimeye başlandığı yıllarda misyon faaliyetleri de hızla organize edilmiştir.

1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı sırasında doğudaki Osmanlı birliklerinde vazife almış bazı İngiliz subaylarını tanıyoruz. Yine bir takım sivil İngiliz vatandaşlarının buralarda uzman olarak buldukları da bilinmektedir. Villiams, General Bikker, Tirotir ve Vilson isimleri akla ilk ge-

lenlerdir. Bunlardan General Bikker, Aras-Fırat bölgesinin komutanının yanında bulunmuş ve önemli vazifeler yülenmiştir. Tirotir ise, İsmail Hakkı Paşa'nın müşaviri olarak vazife görmüştür. Vilson' a gelince; b şahısta, o sıralarda Sivas'ta İngiliz Konsolosu sıfatı ile bulunuyordu. Burada isimlerini saydığımız kişilerin, aynı zamanda civar bölgelerde bulunan Kürt aşiretlerinin reisleri ile gizli irtibatlar kurmaları ve sık sık görüşmeleri, bazı ard düşüncelerin varlığı için bizi düşünmeye sevkeder. Sayılanların yanısıra, İngiliz ajanı Visan ile Van'daki İngiliz Konsolos'u Klayton'un bölgenin ileri gelenlerinden olan Şeyh Ubeydullah ile sıkı temas kurmaları, Ubeydullahın yavaş yavaş müstakil bir Kürdistan kurmak için hazırlıklara başladığı yıllara rastlar.

İngiliz-Kürt gizli münasebetleri içinde Bill isimli bir İngiliz ajanından bahsetmek gerekmektedir. 1887 yılında Van'a gelen bu kişi, çevredeki Kürt aşiret reisleri ile bir seri gizli görüşmeler yapıyor ve yine onları Osmanlı Devletine karşı bir harekete teşvik ediyordu. İngiliz ajanı Bill, daha önceleri Hindistan ve Bengal'de bulunmuş ve yine İngiliz Politikasına uygun faaliyet göstermiş tecrübeli bir kişiydi. Bill'in Hindistanda bulunduğu sıralarda, Kürt toplulukları arasındaki İngiliz propogandasını Laş adındaki bir ajan yürütmüştü. Laş'ın faaliyet bölgesi Musul merkez olmak üzere geniş bir bölgeyi kapsıyordu. Laş'ın bu bölgelerdeki Kürtler arasında faaliyet gösterdiği sıralarda kendisine, o sıralarda aynı bölgelerde misyoner faaliyeti yapan Amerika'lıların yardım ettiklerini de burada bildirmek gerekir. Gerçekte Amerika daha yeni yeni bu bölgelerde menfaat aramaya başlamıştı. Ve bu çabasında da, diğer merkezler gibi misyonerler vasıtası ile yürümek istiyordu. Yani, misyon faaliyetleri, hemen bütün emperyalist devletlerin Orta Şark'ta yöneldikleri bir çaba olmuştur.

Daha kesin hatları ile İngiltere'nin Kürt meselesine sahip çıkması Millî Mücadele yıllarına rastlar. Bu konuda Millî Mücadele yılları içinde İngiltere'nin pek çok ve enteresan gayretler içerisinde bulunduğunu görürüz. Anadolu Millî Hareketi'nin başladığı ve sürdürüldüğü yıllar, emperyalist devletlerin Osmanlı Devleti'nin terekesinden birşeyler koparma gayreti içinde buldukları zamanlardır. Ve, Ermeni'ler kadar Kürtler'de onlar için bu konuda istismara müsait topluluklar olarak bulunmaktadır. 1917 Bolşevik İhtilali ile bir süre kendi meselelerine dönen Rusya'nın bu tür çabalarından uzak kalması ile İngiltere Kürt meselesinde önde gelen ve bilhassa çaba gösteren bir devlet durumunu kazanmıştır. Esasen ötedenberi İngiltere'nin isteği de budur. Bunun için, İngiliz propogandacısı ve ajanları bir anda kendilerini Kürt meselesinin göbeğinde ve çok defa Kürtlerin içinde bulmuşlardır.

Daha 1918 yılında, İngilizlerin teşviki ile hareket geçen Kürt'lerin bazı ciddi girişimleri olmuştu. Süleymaniye bölgesinin hakimi Şeyh Mahmut harekete geçerek, 1.Kasım. 1918 tarihinde Güney Kürdistan Hükümetini ilan etmişti. Fakat, az zaman sonra kendi bölgesindeki İngiliz'ler ile ters düştüğünü görüyoruz. 1919 yılının Mayıs ayında hakim olduğu bölgedeki İngilizleri tutuklamış ve önceleri ilân etmiş olduğu hükümet İngiltere'ye bağlı iken, bundan sonra bağımsız olduğunu bildirmişti. Bu durum karşısında İngiltere, Şeyh Mahmut'a cephe almış ve nihayet 1924 yılında İngiliz birlikleri Süleymaniye'ye girerek adı geçen Kürt hükümetine son vermişlerdi. Gerçi bundan sonra Şeyh Mahmut yine birkaç defa isyan etmişse de, tutuklanmış ve hareketleri tez zamanda bastırılmıştır.

Kürt meselesinde İngiltere'nin direkt irtibat kurduğu kişilerden birisi de, Kürt ileri gelenlerinden Seyyid Ta-

ha'dır. Şemdinan ailesinden olan ve 1910 yılından beri Kürtçülük hareketleri içinde görülen Şeyh Abdulkadir ile Kürt hareketinin liderliği için mücadele eden Seyyid Taha bu işte kârlı çıkmış ve İngiltere'nin desteğini sağlayabilmiştir. Nitekim İngilizler 1923 yılında Seyyid Taha'yı Irak'ın Revandûz bölgesi kaymakamlığına getirmişlerdi. Daha sonraları, 1932 yılında Irak bağımsızlığına kavuşunca, Seyyid Taha İran'a geçmeye mecbur kalmış ve 1939 yılında Tahran'da ölmüştür.

- İngilizlerin Kürt meselesi ile ilgilenmelerine dikkati çeken yazar Toynbee, "İngilizler, Musul'u işgal ettikleri andan itibaren Kürt milliyetçiliğini teşvike başlamışlardır" derken bir gerçeği kesin hatları ile belirtiyor, lâkin bu konudaki İngiliz oyunlarının tarihini çok yakınlara alıyor. Evvelki bölümlerde tetkik ettiğimiz gibi. İngilizlerin Kürtler ile ilgilenmeleri ve Kürt Milliyetçiliğini teşvik etmeleri çok öncelerden başlar.

Fakat; resmen bir Kürt Devleti'nin kurulması fikri, Paris Konferasında tartışılmıştır. Kürdistan yaratma çabalarının baş aktörü ise burada, Loyd George olarak görülür. Bu çabalar sonundadır ki, 30.Ocak.1919 tarihinde alınan konsey kararında şöyle bir bölüme de yer verilmiştir:

"...Ermenistan, Suriye, Mezopotamya ve KÜRDİSTAN, Filistin ve Arabistan, Türk İmparatorluğundan tamamen ayrılmıştır.."

Beirtilen konferansta uzun süren tartışmalarda, İngiliz Delegasyonu, Irak ve Türkiye toprakları üzerine oturan Kürt'lerden oluşan müstakil bir Kürt Devleti'nin kurulması fikrini savunurken, Fransız heyeti başkanı Berthelot ise Irak ve Türkiye'de ayrı ayrı Kürd Devletleri'nin kurulması fikrini savunuyordu. Bu fikre göre; Türkiye sınırları içinde kurulacak olan Kürt Devleti Türkiye'ye, Irak'ta

kurulacak olan Kürt Devleti ise İngiliz idaresi altında mandaya tabi tutulmalıydı.

Pariste bu tartışmaların sürüp gittiği sıralarda, İstanbul'da ise Damat Ferit Paşa'nın İngilizlerin teşviki ile enteresan girişimlerde bulunduğunu görüyoruz. İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Robeck, Lord Curzon'a Damat Ferit Paşa'nın Kürtler ile ilgili düşüncelerini iletliyordu Lord Curzon'a yazılan mektup aynen şöyle idi:

“..Damat Ferit bana geldi, barış antlaşmasına göre Kürtler ayrı bir devlet olacaktır. Kürt liderleri Mustafa Kemal'i sevmeyiz. Çünkü o Bolşevikliği getirmek istiyor.Siz Mustafa Kemal'den nefret ediyorsunuz. Çünkü o sizin yaptığınız antlaşmayı kabul etmiyor. O halde Kürtleri Mustafa Kemal'e karşı birlikte kullanalım, dedi..”

Kürt meselesinde, İngiltere'nin özel olarak yetiştirmiş olduğu elemanlar, Anaodlu'dan ve Kürtler'den bahseden pek çok raporu kendi yetkililerine yollamışlardır. Bu cümleden olmak üzere; İstanbul'daki İngiliz Büyük Elçiliği kendi hariciye teşkilatına verdiği bir raporda;

“..Hükümetimizin niyeti, Türkleri ne olursa olsun zayıf düşürmek ise, Kürtleri onlardan ayırmak hiçte fena fikir deyildir. Bu da mümkündür..”

diyordu ki, buradan İngiltere'nin Kürt meselesine göstermiş olduğu ilginin derecesi belli olur.

Aynı konu üzerinde İngiliz temsilcileri arasında geçen bazı yazışmalar da önemlidir. 21.Temmuz.1919 tarihinde Mr. Hohler, Sir F. Tilley'e bir mektup yazıyor ve çeşitli durumlar hakkında düşüncelerini belirtiyordu. Mektubunun bir yerinde ise Kürt meselesi ile ilgili olarak şöyle fikirler ortaya koyuyordu:

“..Mezopotamya şimdi bizim olacağına göre, ona (Al-

bay Noel'e) bir Kürt Devleti kurdurup, kuzey dağlarını böylece koruyabiliriz..”

Yine aynı kişi bu defa 27.Ağustos. 1919 tarihi ile Mr. C. Kerr'e yazmış olduğu mektubunda ise şunları söylüyordu;

“..Kürtlerin ve Ermenilerin durumu beni ilgilendirmez. Kürt meselesine verdiğimiz ehemmiyet Mezopotamya bakımındandır. Diğer taraftan Wilson beni korkutuyor. Ajanlar devamlı hatalar yapıyorlar...”

Okuduğumuz şu sözlerden, İngiltere'nin Ermeni ve Kürt meselesine hangi açıdan yaklaştığını güzel bir şekilde anlamaktayız..

İngiliz-Kürt münasebetlerini belirtmesi bakımından önem arzeden böyle yazışmalar hayli fazladır. Hemen hemen, yine aynı tarihlerde tertip edilen bir seri rapor vardır ki, konumuz için ehemmiyetlidir. Bu defa İngiliz Yüksek Komiseri Robeck'in Lord Curzon'a göndermiş olduğu bir seri raporu görüyoruz 19.Ağustos.1919 ve 8.Aralık. 1919 tarihlerinde verilen bu raporlarda;

“..Kuvvetler (İngiliz ve Fransız) Kürtleri Türkiye Cumhuriyetine karşı kullanmak için her parayı ödemeye hazırdır..”

şeklindeki bazı sözleri pek açık mânâlar ortaya koyar. Yine Robeck'in, 26.Mart.1920 tarihli bir raporunda ise şu görüşlere rastlanır:

“..Kürdistan, Türkiye'den tamamen ayrılp bağımsız olmalıdır. Ermeniler ile Kürtlerin çıkarlarını bağdaştırabiliriz. İstanbul'daki Kürt klübü başkanı Seyit Abdülkadir ve Paris'teki Kürt delegesi Şerif Paşa hizmetimizdedir..”

Bu arada İngiltere'nin İstanbul'da bazı siyasi kuruluşları organize ettiğini de görülmektedir. Ermeni - Kürt

işbirliğini temin etmek maksatı ile ortaya çıkartılan Hoybon Cemiyeti'de tamamen İngilizlerin bir oyunuydu. İngilizlerin finanse ettiği Kürt Teali Cemiyeti, İngiliz Muhipler Derneği ile Hürriyet ve İtilâf Partisi'nin bazı üyeleri de müstakil bir Kürdistan Devletinin kurulması çabası içindeydiler. Özellikle bu sıralarda, İngilizlerin teşviki ve Seyit Abdülkadir'in önderliğinde sürdürülen Kürtçülük hareketi büyük boyutlara erişmiş ve mensuplarını o derece sarhoş etmiştir ki; Kürt Yükseltme Cemiyeti'ne, Vilâyat-ı Şarkiyeye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti tarafından yapılan, kendilerine katılma teklifine bu Kürt teşkilâtı aynen şu cevabı vermişti:

“..İtilâf Devletleri bize her türlü yardımı yapacak. Sizin ile konuşacak birşeyimiz yoktur..”

Şu kesin sözlerde dahi, başta İngiltere olmak üzere Fransa'nın ve diğer emperyalist devletlerin propogandalarının tesir derecesi rahatlıkla görülmektedir.

KÜRT HAREKETİ İÇERİSİNDE DİĞER MERKEZLER

Başlangıcından beri Rusya ve İngiltere'yi Kürt meselesinde birbirleri ile bir yarışma içinde buluruz. Bu yarışmada bazan birbirlerine yardım dahi ettikleri görülür. Çünkü o noktada menfaatleri birleşmiş ve müşterek hareket her ikisi için daha verimli sonuçlar doğurmuştur. Fakat, bu iki emperyalist devletin konu içindeki mücadelesine diğer bazı merkezlerin de katıldığını zaman zaman görmekteyiz. Misyon faaliyetleri ile bu hareket içinde yerini bulan Amerika'yı ve çoğu kez doğrudan meseleye yönelen Fransayı da unutmamak gerekir.

Fransa'da "Şark Meselesi" ortaya atılınca, Rusya ve İngiltere'yi kuvvetine uygun bir şekilde takip etmiş, Osmanlı Devleti'nin terekesinden payına düşen miktarı daha ziyade artırmak için çaba göstermiştir.

Fransa Hükümeti'nin 1893-1897 yıllarında yayınlamış olduğu, Ermenistan ve Ermeni meselesi ile ilgili "Sarı Kitap"ta; Ermenilerin yanısıra Kürtlere'de yer verdiğini, Van, Bitlis gibi vilayetlerde azınlıkları sayarken Kürtleri baş sıralara koyduğunu görmekteyiz. Kürtler konusunda Fransız uzmanların diğerlerinden ayrı bir görüşleri vardır ve buna göre stratejilerini çizmişlerdir. Onlara göre Ermeni'ler ile Kürtler aynı soya mensup birer urugdurlar. Bu fikrin savunucuları eserlerinde devamlı olarak aynı görüşü işlemişlerdir. Fikrin sahiplerine göre; Ermenistan ve Kürdistan adı verilen yerlerin hemen hemen aynı sınırlar içinde buldukları, buralarda yaşayan gerek Ermeni ve gerekse Kürtlerin geçmişlerinin kesin olarak bilinmemesi, bunların aynı kaynağa mensup oldukları düşüncesini ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca, Ermeniler Pamir yaylalarından gelen Aryan boylar ile Mezopotamya'dan

kuzeye çıkan Sami ırka mensup grupların karışımından ibarettir. Kürt halkı ise, Ermenilere katılan Aryen'ler ile çok yakın akrabadırlar. Buna göre; Kürt'ler, Ermeniler'in dağlık bölgelerde oturan kardeşleridirler. Dağlık bölgelerde oturdukları ve yaşamlarını buralarda sürdürdükleri için, kendilerini buldukları bölgeye adapte etmişlerdir. Ayrıca, yine yazarlara göre, bu iki unsurun dilleri de birbirine benzemektedir. İşte, Fransız propogandacı yazarlarının bir devreye ait iki unsur hakkında düşüncelerinin ana hatları bu şekildeydi.

Fakat burada belirtelim ki, bu iki unsurun böylece biraraya getirilme işlemi başarılı olmamıştır. Ancak Millî Mücadele yıllarının başlarında bazı yakınlaşmaların olduğu görülür. Esasında Kürtler Ermenileri hiç sevmezler.. Ermeni Kürt yakınlaşması bahsinde, Dışişleri Bakanlığı yapmış olan Noradunkyan'ın faaliyetlerini de unutmamamız gerekir. Noradunkyan tarafından kurulan bir dernek aracılığı ile, Ermenilerin ve Kürtlerin aynı ırka mensup oldukları propoganda edilirken, Ermeni alfabesinin de Kürtler tarafından kabul edilmesi için gayret sarfediliyordu. Yine böyle bir yakınlaşmaya, Paris barış görüşmeleri sırasında şahit oluruz. Konferansa giden Ermeni temsilcisi Bogos Nubar Paşa ile Kürtlerin temsilcisi Kürt Şerif Paşa'nın, kurulacak Ermenistan ve Kürdistan üzerinde, sınırları bakımından anlaşmaya vardıklarını ve bunu bir bildiri ile milletlere duyurduklarını daha evvelki bahislerde konu etmiştik.

Bu konuda Amerika'ya gelince.. Amerika'nın Kürt meselesi ile ilgilenmesi 1810 yıllarından sonra başlamıştır. O sıralarda, daha yeni kurulmuş sayılabilecek bir devlet olan Amerika'nın bilhassa misyon faaliyeti ile Anadolu'ya sızına gayretleri görülür. Yetiştirilmiş misyonerlerin Doğu'daki Kürt toplulukları arasında dolaştıklarını ve çok de-

fa aynı gayeye hizmet eden İngiliz ve Rus ajanlarına yardım ettiklerini biliyoruz. Amerikan misyon faaliyeti bilhassa 1820 yılından sonra daha düzenli ve tesirli bir şekle girmiştir. Bu yıllarda İzmir'de bir okul açılıyor ve bu okul misyon faaliyetinin merkezi olarak faaliyet gösteriyordu. Türkiye'deki bu faaliyetleri "Amerikan Board" müessesesi organize ediyordu. 1820 yılında Anadolu'da, İzmirdeki okul ile başlayan misyoner teşkilatlanması, kısa zamanda gelişmiştir. Bazı kaynakların belirttiğine göre Sultan İkinci Abdülhamid zamanında sadece Amerikan misyon müesseselerinin sayısı 400'ü aşmıştı. Bu miktarın yanında aynı gayeye hizmet eden İngiliz, İtalyan, Rus ve Alman misyon teşkilatlarını da unutmamak gerekir.

Önceleri bu şekilde başlayan Amerika'nın Kürtlere yönelme işlemi, daha sonraki yıllarda zamanın politikasına uygun olarak fevkalade gelişmiştir. Bugün dahi Amerika'nın birçok merkezlerinde Kürtler ile ilgili cemiyet ve dernekler faaliyet göstermektedir. Meselâ, buna örnek olarak Washington'daki "Koomelai Huendekarani" adı altında faaliyet gösteren Kürt teşkilatını gösterebiliriz.

Esasen bugün Kürt meselesi, emperyalist bütün devletlerin iştahını çeken ve istismara fevkalade müsait bir konu halinde ehemmiyetini sürdürmektedir.

1965 YILINDA KURULMUŞ GİZLİ TÜRKİYE KÜRDİSTAN DEMOKRAT PARTİSİNİN TÜZÜĞÜ

(Aşağıda verdiğimiz parti tüzüğü, 12 sahifelik bir giriş ile başlayıp, 51 ana madde ve 2 geçici maddeden ibarettir.)

Madde : 1 — Partinin adı : Türkiye Kürdistan Demokrat Partisidir.

Madde : 2 — Partinin istekleri :
Parti, Türkiye Cumhuriyetinde; Kürtlerin siyasi, iktisadi ve kültürel haklarını tanıtsın.

Madde : 3 — Bu şartların yerine getirilmesi için :

- a . Türk Anayasasına şu kayıtlar konmalıdır. "Türk Devleti; Kürt ve Türkler'den teşekkül eder. Bu iki millet her hususta eşittirler."
- b . Türkiye parlamentosunda; Kürtler nüfus nisbetine göre temsil edilmeli, vekiller heyetinde yer almalıdırlar.
- c . Türkiye ve Kürdistan bölgelerinin hudutları belirtilmelidir. Kürdistan topraklarına muhacir yerleştirilmemelidir. Kürdistan vilayet ve köylerinin isimleri değiştirilmemeli, yahut değişmiş olan varsa eski isimlerine çevirilmelidir.
- d . Kürdistan şehirlerine; vali, idare amirleri, adli ve bütün memurlar Kürtlerden olmalı, Kürtlerin örf ve adetleri kanunla yer almalıdır.
- e . Türkiye Kürdistanında resmi dil Kürtçe olmalıdır.

- f . Kürdistan okullarında tahsil Kürtçe olmalıdır. Fakat Türkçe'de öğretilmelidir. Kürdistan üniversitesi kurulmalı, Kürtlerin tahsili devlet tarafından karşılanmalıdır.
- g . Kürdistan'da Kürtçe radyo ve televizyon kurulmalıdır.
- h . Kürtçe kitap, mecmua ve gazeteler neşredilmelidir.
- i . Dinî ibadetler için : âlim ve molla ile ibadethaneler devlet tarafından sağlanmalıdır.

Madde : 4 — Parti ; Kürdistan'ın kalkınması için devletin, Kürdistan'a öncelik tanınmasını istemektedir. Bunun Yapılması İçin :

- a . Köylere, ev, toprak, tohum ve kredi sağlanmalı, tütün ekim ve satışı serbest bırakılmalıdır.
- b . Sanatkârlara, çiftçilere ve işçilere, iş sahası temin edilmelidir.
- c . Esnaf ve tüccarlara geniş kredi verilmelidir.
- d . Göçebeler yerleştirilmeli, hayvanlarına yayla, otlak, yer sağlanmalıdır.

Madde : 5 — Yol, sed, baraj, fabrika ve ağır sanayi ile hastahaneler yapılmalıdır.

Madde : 6 — Petrol ve madenler çıkarılmalı ve Kürdistan da tesviye edilmelidir.

Madde : 7 — Kürdistan'da çıkan petrol ve madenlerden temin edilen kârın % 75'i Kürdistan'a sarfedilmelidir

PARTİ TEŞKİLATI

Madde : 8 — Parti idealinin tahakkuku için aşağıdaki şekilde kurulmuştur.

- a. Civana Mezin ..... Genel Kurul (Büyük Kurultay)
- b. Koma Navkom ..... Parti Meclisi
- c. Koma Heremi ..... Merkez yönetim Kurulu
- d. Koma Cî ..... Mahalli Teşkilat
- e. Koma Alikev ..... Yardımcı Grup
- f. Koma Bıra ..... Kardeş Grubu

Madde : 9 — GENEL KURUL : Büyük Kurultay

- a. Genel kurul ; iki parti meclisi üyesi ve her merkez yönetim kurulundan seçilmiş ikişer üye ile parti başkanlığından teşekül eder.
- b. Genel kurul; ya iki senede bir veya parti başkanın emri ile veyahutta parti meclisi kurulunun 2/3'ünün kararı ile toplanır.
- c. Genel kurul ; en yüksek parti kademesidir.

Madde : 10 — GENEL KURULUN GÖREV VE YETKİLERİ

- a. Partiye ad koymak ve değiştirme,
- b. Parti başkanını değiştirme veya seçmek ve parti meclisi üyelerini seçmek,
- c. Partinin takip edeceği yolu seçmek veya tayin etmek,

- d. Parti meclisi çalışmalarını ve parti bütçesini kontrol ve parti meclisi kararlarını fesheder,
- e. Partiyi kapatır veya fesheder.

Madde : 11 — Parti Meclisi :

- a. Genel Kurul'dan sonra parti içerisindeki diğer kademelerin en yükseğidir.
- b. Parti idealinin tahakkuku için bütün çalışma ve parti işlerini yürütür ve diğer grupların çalışmalarını sağlar (Genel Kurulun ilk toplantısı arasında)

Madde : 12 — Parti Meclisi ; büyük kurultayda seçilen 11 üyeden teşekkül eder.

Madde : 13 — PARTİ MECLİSİ ÜYELERİNİN VASIFLARI :

- a. Yaşı, 25 den aşağı olmamak,
- b. En az dört sene partide çalışmış olmak,
- c. Şeref ve haysiyet sahibi olmak.

Madde : 14 — Parti Meclisi; bünyesinden bir sekreter ve dört icra komitesi üyesi seçer. Parti komitelerinin ilerlemesi ve faaliyeti için çalışır.

Madde : 15 — Büyük Kurultay'ın (Genel Kurul) kararlarını tatbik eder.

Madde : 16 — Partinin inkişafı ve kuvvetlenmesi için kararlar alır ve bu kararların tahkkukunu kontrol eder.

- Madde : 17 — Üyeler arasındaki geçimsizliği ve üyeler ile icra komitesi arasındaki ihtilafları bir toplantı ile halleder,
- Madde : 18 — Parti paralarının sarfını kontrol eder,
- Madde : 19 — Türkiye'de ilerigitimmiş siyasi partilerin politikalarını tesbit eder,
- Madde : 20 — Partinin; siyasî, iktisadî görüşlerini Birleşmiş Milletlere duyurur.
- Madde : 21 — Mevcut nizamaya göre, Kürdistan'daki sanatkar ve çiftçileri aydınlatır,
- Madde : 22 — Gazete ve mecmua çıkarılması ve beyanname dağıtılması ile çıkacak kararların dağıtımını sağlar,
- Madde : 23 — Soru ve şikayetleri halletmek, partinin meşgalelerindedir.
- Madde : 24 — Genel Kurulun toplantı yer ve zamanını tayin eder ve gündemini hazırlar,
- Madde : 25 — Büyük Kurultaya delege olabilme usulünü tesbit eder,
- Madde : 26 — Alt kademelerin kararlarını iptal eder,
- Madde : 27 — Merkez yönetim kurulu ile mahalli teşkilatın yerlerini tesbit eder,
- Madde : 28 — İcra komitesinin hesaplarını kontrol ve vazifelerini tayin eder.
- Madde : 29 — Kendi kademesinden 1-2 üyeyi mahalli teşkilat ve merkez yönetim kuruluna tayin eder.
- Madde : 30 — Teşkilatın kuvvetlenmesi ve idealin tahakk

kuku için bütün parti kademelerine yardımcı ve haberci gönderir.

Madde : 31 — Parti Meclisi ; iki ayda bir veya lüzum hâsıl oldukça toplanır.

Madde : 32 — Parti uğruna çalışma sebebi ile hapis, sürgün edilen ve uzak yere gitmiş olan yerleri doldurulur.

İCRA KOMİTESİ :

Madde : 33 — İcra Komitesi ; parti meclisi sekreteri ile seçilen dört parti meclisi üyesinden teşekkül eder.

Madde : 34 — İcra Komitesi ; parti meclisinin kararlarını tatbik eder. Parti siyasetinin değişmesi halinde, parti meclisi toplanır. Eğer bu toplantı yapılmazsa, o takdirde parti işlerini icra komitesi yürütür.

Madde : 35 — **PARTİ BAŞKANI :**

Parti başkanı; partinin ve parti meclisinin başkanıdır. Görevi parti meclisine ve icra komitesine fikir vermektir. Genel Kurul ve parti meclisi, onun başkanlığında toplanır.

Madde : 36 — **BAŞKANLIK YETKİLERİ :**

- a. Mühim hallerde,
- b. Büyük Kurultay'ın zamanı geçerse. Parti meclisi kararı dışında büyük kurultayı (Genel Kurul) toplantıya davet edilir.

Madde : 37 — İcra komitesi üyeleri, parti meclisi sekreterine karşı sorunludur. İdari işler, yazışmalar, parti emirleri yetkili kimseler tara-

fından imzalanır veya yardımcılarının imzaları ile gönderilir. Partinin bütün siyasi işlerinin tanzimi icra komitesi üyelerine aittir. İcra komitesi üyeleri, ihtisaslarına göre görevlendirilir. Sekreter bütün işleri icra komitesi üyelerine bildirir, fakat kendi başına karar veremez.

Madde : 38 — MERKEZ YÖNETİM KURULU :

Parti meclisinin belirttiği merkez yönetim kurulunun kuruluşu :

- a. Parti meclisi üyelerinden seçilen 5-9 kişiden teşekkül eder.
- b. İki ayda bir toplanır.

Madde : 39 — Merkez Yönetim Kurulu, bünyesinden üç üye seçer. Bunlardan biri reis olur ve diğer iki üye ile merkez yönetim kurulunun işlerini yürütür. Parti Meclis'inin, merkez yönetim kurulu başkanını tasvip etmesi gerekir.

Madde : 40 — Parti Meclisinin müsadesi ile merkez yönetim kurulu bir gazete veya dergi çıkarabilir.

Madde : 41 — MAHALLİ TEKİLAT :

Mahalli Parti, parti meclisinin belirttiği yerde, merkez yönetim kurulu tarafından kurulur. Başkan ve 3-7 yardımcısından teşekkül eder. Kurulduğu yerde partiyi temsil eder. Partinin idare ve çalışmasından sorumludur. Bölgesinde; gelen emirlerin yerine getirilmesini sağlar, parti çalışmalarını emir ve nizamla göre yürütür.

Madde : 42 — MAHALLI PARTİNİN GÖREV VE YETKİLERİ :

- a. Bölgesindeki iş ve çalışmalarını tesbit eder. Bunların yapılması için karar alır. Yardımcı ve kardeş gruplara, çalışmalarını için yol gösterir.
- b. Mahalli parti başkanını ve iki yardımcısını kendi aralarından seçerler.
- c. Parti Meclisinin ; mahalli başkan seçimini kabul etmesi gerekir. Parti Meclisi, seçilen şahsı kabul etmediği takdirde, mahalli parti, ikinci bir seçimle tekrar seçer ve parti meclisine bildirir. Parti meclisi bu defa eski ve yeni seçilen iki şahıstan birini kabul eder. Aldığı kararda mahalli partiye bildirir.
- d. Mahalli parti başkanı ve iki yardımcısı ; üst kademedен gelen emir ve kararları, parti nizamname ve emirlerine göre yürütür ve o yerden partiyi idare eder.
- e. Mahalli Parti ile Merkez Yöneyetim Kurulu arasındaki alıp verme işleri ; mahalli parti başkanı tarafından sağlanır.
- f. Mahalli Parti Başkanından maada her bir üye, ayrı bir grubun başıdır.
- g. Mahalli Parti ayda bir toplanır. O ayda, o yerde olan işler üzerinde durulur. Bunun için tedbir kararları alınır. Partinin haberi

olmayan mühim hadiseler, merkez yönetim kuruluna duyurulur.

- h. Kardeşlerin sorgu, suallerine cevap verir Kardeş grubuna düşecekler hakkında karar verir.
- i. Yardımcı ve kardeşlerin kusur ve hatalarını kendilerine bildirir, takdir eder ve onları muvakkaten altı ay müddetle partiden uzaklaştırabilir. Partiden uzaklaştırılmaları için Merkez Yönetim Kurulunun muvakatını almak şarttır. Bunun üzerine Merkez Yönetim Kurulu, bir üyeyi bir işin tahkikine memur eder. Tahkikat raporu, merkez yönetim kuruluna verilir. Üyelerin 2/3'nün kararı ile partiden uzaklaştırılabilirler.
- k. Üç ayda bir faaliyetini merkez kuruluna bildirir. Merkez yönetim kurulunda, keyfiyetten daha üst yardımcından teşekkül eder.

YARDIMCI KOMİTE :

Madde : 43 — Yardımcı Komite ; bir mahalli üye ile dört üyeden teşekkül eder.

- a. Mahalli Parti üyeleri bu grubun başıdır.
- b. Başkan olan üyeler, aralarında yardımlaşırlar. Mahalli Parti; kararını bunlara bildirir ve belletir.
- c. Yardımcı komitenin görevleri şunlardır : Mahalli partinin verdiği emir ve kararları, kardeş grubuna gösterir ve belletir. Onların sorunlarını mahalli partiye iletir.

- ç. Her ay gazete ve dergi bedellerini toplayıp mahalli partiye teslim eder.
- d. Yardımcı komite başkanından maada hiçbir üye ve partili, mahalli parti başkanını ve üyelerini bilmeyecektir.
- e. Yardımcı komite üyelerinin, en az bir sene kardeş gurubunda çalışmış olması gerekir.
- f. Mahalli partinin kararları ile kardeş gurup üyeleri yükseltilip, yardımcı komiteye alınır.

KARDEŞ GRUBU :

Madde : 44 — Kardeş Grubu üç kişiden teşekkül eder. Bu üç kişiden biri grubun başıdır. Başkan, grubun işlerini yürütür. Kardeş grubu, parti teşkilâtının temelidir.

- a. Partinin emirlerine göre ; kardeş grubu, parti fikirlerini halka yayar. Partinin kuvvetli ve sağlam olmasına çalışır.
- b. Kardeş grubu haftada bir toplanır. Vazifelerin tam olarak yapılıp yapılmadığı kontrol edilir. Ve o hafta yapılacak yeni görevler, üyeler arasında taksim edilir.
- c. Partiden gelen ve belletiler, emir ve görevler yerine getirilir.
- ç. Halkın durumu partiye bildirilir.
- d. Kardeş ve partililerin verdikleri gazete ve dergi bedelleri ile aylık aidat ve teberruları yardımcı komiteye gönderir.
- e. Partinin ; beyanname, gazete ve dergilerini dağıttırır, bunların bedellerini toplar fikir ve isteklerini üst kademeye bildirir.

- f. Bir veya birbuçuk senede bir ; lâıyk olan sempatizanları partiye (mahalli partiye) bildirir.
- g. Ayda bir kendi çalışmaları hakkında yardımcı komiteye bilgi verir.
- h. Kendini ; taraftarlarına ve milletine sevdilir.
Şunun için; milletin ahvalini öğrenip, partinin fikirlerini onlara iyice öğretebilsin.

SEMPATİZANLAR :

Madde : 45 — Halk içinde, kendi milletine bağılı, iyi ahlaklı ve taraftar olabilecek kimselerdir. Sempatizanlar da, parti emirlerini bir parti üyesi gibi yerine getirirler. Ve aidat öderler. Aynı zamanda parti üyeleri gibi, partinin sır ve menfaatlerini kollarlar.

PARTİ ÜYELERİNİN GÖREVLERİ :

- Madde : 46** — Parti üyeleri ; parti işlerinin ve idealinin fedaileridir.
- a. Parti emirlerini eksiksiz yerine getirirler.
  - b. Herzaman, parti ile halk arasında irtibatı sağlar,
  - c. Kendisinin ve arkadaşlarının bilgi sahibi olmasına çalışır.
  - d. Kendisinin ve arkadaşlarının noksanlarını partiye bildirir ve partiden hiçbirsey saklamaz.
  - e. Halkla münasebetlerini arttırmaya çalışır, onların fikir ve isteklerini öğrenir, aralarındaki kurgınlıkları giderir, dertlerine

derman bulur, partinin gayesini ve fikirlerini onlara açıklar.

- f. Gruplar arasındaki geçimsizlikleri giderir, birlik ve kardeşlik konusunda ; ferdi, ailevi ve aşiretler arasındaki hoşnutsuzluğu giderir ve eşitliği sağlar.
- g. Partinin müsadese olmaksızın ; başka bir siyasi partiye ve resmi hizmete geçemez.
- h. Partinin müsadese olmaksızın ; kendi yerini ve bağlı bulunduğu merkez yönetim kurulunu değiştiremez.

Madde : 47 — Partiye Girme Şartları :

- a. Partinin nizamnamesini (tüziüğünü) okumak, partinin ideal ve fikirlerini tamamen kabullenmek.
- b. Parti gruplarında çalışmayı kabullenmek.
- c. 17 yaşından aşağı olmamak.
- d. Şerefli, namuslu, iyi ve doğru olmak.
- e. Partinin fikir ve idealine aykırı görünmemek.
- f. Kürt milletine karşı hiyanette bulunmamış olmak.
- g. Başka bir milletin fikrine sahip olmamak.
- h. Kuvvet ve iş gücünden düşmüş olmamak.
- i. Milliyetperver ve siyasi fikir sahibi olmak.

Madde : 48 — Partiye girişte yemin etmek :

- a. Partiye girişte haline göre bir miktar para yardımı yapmak,
- b. Her ay aidatını ödemek,
- c. Aylık aidat miktarı en az 1, en çok 100 Türk lirasıdır.

PARTİDEN ÇIKMA VE ÇIKARILMA :

Madde : 49 — Her üye, istediği anda, partinin müsaadesi ile ayrılabilir.

- a. Üyelerin ayrılma usulü şöyledir; Şahıs kardeş grubunda ise, mahalli parti, yardımcı gruptan veya mahalli partiden ise merkez yönetim kurulu, merkez yönetim kurulunda ise, parti meclisi, parti meclisi üyeleri ile parti başkanının ayrılması, genel kurulun müsaadesi ile olur.
- b. Partili bir kimse partinin müsaadesi ile ayrıldığı takdirde; bir müddet sonra tekrar partiye girmek isterse, eski yerine alınmaz. Ancak, parti meclisinin müsaadesi ile semtizam olarak kaydı yapılır.
- c. Partili bir kimse, görevi sebebi ile partiden ayrılmış ise, işi neticelendiğinde eski yerine alınabilir.
- d. Partinin müsaadesi ile ayrılmış olanlarda ; partiden çıkarılanlara uygulanan işleme tabidirler.

Madde : 50 — **PARTİDEN ATILMA :** Aşağıdaki şartlar dahilinde üyeler partiden atılırlar ;

- a. Parti sırrını dışarıya açıklayanlar,
- b. Parti idealine aykırı hareket edenler.
- c. Parti işlerini mazeretsiz yapmayanlar,
- d. Üç ay müddetle üst üste veya bir yılda üç aidat vermeyenler.

Madde : 51 — **PARTİDEN ATILMA KARARI ŞÖYLEDİR :**

- a. Kardeş veya yardımcı gruptan olanların atılmasına, merkez yönetim kurulu,

- b. Mahalli Parti ve Merkez Yönetim Kurulunda olanların atılmasına parti meclisi karar verir.
- c. Ancak, parti meclisi üyelerinin atılışı için genel kurulun onayı gereklidir.
- d. Partiden atılanlar, bir daha partiye giremezler.

GEÇİCİ MADDE :

- Madde : 1 —** Büyük Kurultayın (Genel Kurul) toplantısına kadar parti meclisi ve genel kurul görev ve yetkileri kurucuların elindedir.
- Madde : 2 —** Kurucular beş seneye kadar büyük kurultayı (genel kurul) toplamayabilirler.

TÜRKİYE KÜRDİSTAN DEMOKRAT PARTİSİ PROGRAMI

- Madde :** 1 — Partinin adı : Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi
- Madde :** 2 — Partimiz ilerici ve devrimci bir siyasi organizasyon olup, Türkiye'de kurulmuştur.
- Madde :** 3 — Partimiz Türkiye Kürdistan'ında yaşayan Kürt halkının, kendi kaderini bizzat kendisinin tayinine hakkı bulunduğuna inanır. Bu amaca varmak için, Kürt millî varlığının resmen tanınmasını ve Kürt millî demokratik haklarının istirdatını temel şart sayar.
- Madde :** 4 — Partimizin mücadelesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğü espirisi içinde, Türk Millî imtiyazları yerine, Türk ve Kürt haklarının tam eşitliğine müstenid gerçek kardeşliğini ve beraberliğini iktisade etmek esasına dayanır.
- Madde :** 5 — Türkiye hudutları dahilinde yaşayan Kürt halkının ana tabanı Kürdistan'ın geniş köylü kitleleridir. Bu nedenle partimiz, ana amaç ve hedeflerinin gerçekleştirilmesi uğrunda girişilecek eylemlerinde, Kürdistan köylüsüne dayanacaktır.

İşçiler ve partimizin programını benimseyen aydınlar, öğrenciler, memurlar, esnaf ve sanatkarlar gibi orta tabaka mensupları, Kürdistan köylüsünün tabii yardımcıları ve müttefikleridir.

Madde : 6 — Kürt hareketinin ve dolayısı ile Kürdistan'ın geniş köylü kitlelerinin öncü ve organizatörü durumunda bulunan partimiz sosyal-siyasi eylemlerinin seyri boyunca, şu temel görüşleri titizlikle göz önünde tutar:

- a. Türkiye'deki siyasi iktidarın gerçek kuvveti, cunta-subay-aydın gruplarıdır. Diğer benzer bazı az gelişmiş ülkeler de olduğu gibi ekonomik bir temele sahip bulunmamakla beraber, cuntalar siyasî iktidarı zorla (açık yada kapalı) ellerinde tutmaktadır.
- b. 1946 dan beri cuntaların açık ırkçı-faşist diktatoryası şekli sona ermiş gibi gösterilmekte ise de, 27 Mayıs 1960 hükümet darbesi ve sonrasındaki olaylar, cunta gruplarının perde arkasında, siyasi iktidarın iplerini ellerinde tuttuğunu isbat etmektedir.

Bu nedenle, Türkiye'de birden fazla siyasi partinin ve seçim sisteminin varlığına rağmen, gerçek bir demokrasi ve fikir hürriyeti asla mevcut değildir. Ve biçimsel demokrasinin yaşaması dahi, her türlü garantiden mahrumdur.

- c. Türkiye'de siyasi iktidarı ele geçiren cunta grupları, Türkiye halklarının büyük bir dilimini teşkil eden Kürt halkının, millî varlığını inkar ve temel millî demokratik haklarını gasbettikleri için, 1920-23 müşterek kurtuluş

mücadelesinin ilerici, haklı muhtevasına ihanet etmişler ve bu nedenle de meşruiyetlerini yitirmişlerdir.

- d. Bu açıdan T-KDP. gerek iktidar ve gerekse muhalefette bulunsunlar Türkiye'nin diğer siyasi kuruluşları ile, ancak Kürt millî varlığının tanınması ve Kürt millî demokratik haklarının açıkça teslimi şartı ile fikir ve eylem birliğine girebilir.
- e. Bu temel ve önşartı hesaba katmayan, yani Kürt milletinin millî varlığını inkâr ve Kürt millî haklarının gasbını tasvip yada görmemezlikten gelen tüm siyasi, gayri siyasi kuruluşları; Kürt halkını ezen ırkçı-faşist hükümetlerin ve baskı kuvvetlerinin suç ortağı sayar.

Madde : 7 — T-KDP. si emperyalizmi ve özellikle günümüzde ortaya çıkan bazı az gelişmiş ülkelerdeki dahili millî-sosyal çelişkileri bilimsel metodlarla analiz eder.

Giriş bölümümüzde mahiyeti kısaca belirtilen dahili millî çelişki çözülemediği, yani Türkiye'deki Kürt halkının inkârı ve demokratik millî haklarının gasbı şeklinde ortaya çıkan dahili millî ezme tatbikatı sona ermediği müddetçe Kürt halkının dahili millî muhalefet potansiyelini münhasıran, "Milletler arası emperyalizme karşı savaş" alanına kanalizé etmek isteyen tüm fikri ve aksiyonel sahaları, kötü

bir tuzak yada fahiş bir yanılığın olarak telakki eder.

Madde : 8 — Türkiye Kürdistanı adı tanınmalı ve hudutları etnik, coğrafi ve tarihi gerçeklere uygun olarak belirlenmelidir.

Madde : 9 — Kürt dili, Türkiye Kürdistanının resmi dili olarak kabul edilmelidir.

Madde : 10 — Kürt kültürü serbestçe gelişmeli ve Kürtlere kendi çocuklarını tahsilin her kademesinde, kendi ana dilleri ve öz kültürleri ile yetiştirme hakkı tanınmalıdır.

Madde : 11 — Türkiye Kürdistanı'nda sağlık, eğitim ve öğretim hizmetleri tamamen karşılıksız görülmeli ve Kürt çocukları için tahsilin her kademesi tamamen parasız olmalıdır.

Madde : 12 — Türkiye'nin tüm yeraltı ve yerüstü servetlerinden sağlanan gelirlerden Kürdistan'ın hissesi, Türkiye genel nüfusu oranında tesbit edilmelidir.

Madde : 13 — Ekonomik plânlamadan, günümüze kadar bir sömürge alanı zihniyeti içinde sömürülmüş ve talan edilmiş Kürdistan'ın kalkındırılmasına öncelikle ve ivedilikle yer verilmelidir.

Kalkınma plânları bu esaslara göre hazırlanmalıdır.

Madde : 14 — Sanayi kuruluşları, özellikle ağır sanayi tesislerinin dağıtımında günümüze kadar âşikâr bir şekilde tatbik edilen sö-

mürgeci tasarruflardan vazgeçilmeli ve Kürdistan'ın yeraltı servetleri mutlak olarak Kürdistan'da işletilmelidir.

Madde : 15 — Partimiz, emperyalizmin her türlüüne karşı millî ve sosyal hak talebinde bulunan, yada kurtuluş mücadelesini veren tüm dünya halklarından yanadır.

İÇ TUZUK

Madde : 1 — Üyelik Şartları :

1. Her Kürdistanlı partiye üye olabilir.
2. Partinin programı, disiplin ve fikir yapısına inanmak ve bu esaslar üzerinde çalışmayı kabul etmek,
3. Parti hücrelerinden birinde çalışmak,
4. Tesbit edilen üyelik aidatını muntazam ödemek, üyelik aidatı en az bir (1) TL. dir. Partiye girişte ise bir aidat fazla alınır.
5. 16 yaşından küçük olmamak,
6. Çevresinde dürüst ve iyi ahlaklı olarak tanınmış olmak,
7. Partinin amaç ve hedeflerini gerçekleştirmek için, bütün imkânları ile partinin disiplin, program taktik ve stratejisine göre çalışmak,
8. Partinin sırlarını açıklamamak,
9. Bilgisini, uyanıklığını, politik şuurunu teori. ve devrimciliğin temel esasları ile arttırmaya çalışmak,

10. Tenkit etme ve tenkit edilme (oto-kiritik) esaslar üzerinde çalışmak, partiden hiçbirşeyi saklamamak, gurur ve mace-racılıktan kaçınmak,
11. Herhangi bir kimse ancak bölge komite-sinin kararı ile partiye üye olarak alınabilir. Bölge komitesi, sosyal ve siyasi ki-şiliği bakımından ihtilâl yaratabilecek durumda bulunan yada o şekilde tanınan kimselerin partiye kabulünden önce, po-lit büronun rızasını almak zorundadır,
12. Partimizin üyesi olmak isteyen siyasi partilerin üyeleri, partiden ayrılmış olup-ta tekrar partiye girmek isteyenlerin bu istekleri, ancak polit büro tarafından ka-rara bağlanır,
13. Hiçbir üye, partinin muvafakatını alma-dan yerini ve partinin haberi olmadan işi-ni değiştiremez.

Madde : 2 — Üyelerin Cezalandırılması :

Üyeler şu durumda cezalandırılırlar :

Alt komite veya hücrelerden bir üyenin isteği ve bunun denetleme ve istihbarat komitesi tara-fından desteklenmesi üzerine, merkez komitesi bir üyeyi partiden çıkarabilir. Ayrıca mahalli komite aşağıdaki durumlardan birini yaratmış olan üye-nin elinde sorumluluk yetkisini alır, hakkında araş-tırmaya geçebilir.

- a. Partinin sırlarını açıklamışsa,
- b. Partinin birliğini bozacak faaliyette bulunmuş

veya parti aleyhinde çalışacak gruplar meydana getirmeye çalışmışsa,

- c. Partiyi kendisinin veya başkalarının çıkarlarına, alet etmişse,
- d. Birini uyarmadan sonra ikinci bir kez, bir disiplinsizlikte bulunmassa,
- e. Partinin belirttiği yol ve programdan ayrılıp, parti ideolojisinin aleyhinde çalışmışsa,
- f. Partinin müzadesi olmadan başka bir partiye veya teşkilata üye olmuşsa,
- g. Mazeretsiz olarak iki ay arka arkaya aidatını ödememişse,
- h. Mazeretsiz olarak arka arkaya iki ay toplantıya katılmamışsa,
- ı. Üyelik şartlarından birini kaybetmişse,

Üyelik Hakları :

- a . İç tüzüğe uygun bir şekilde eleştiri yapabilir, soru tevcih edebilir ve görüşlerini açıklayabilir,
- b . Çaresiz ve sıkıntılı durumlarda yardım talebinde bulunabilir,
- c . Parti içi yaptıkları çalışmalar yüzünden tutuklanan, sürülen veya çeşitli sıkıntılara maruz bırakılanlar partiden, partinin imkanları elverdiği kadar yardım görür,
- d . Herhangi bir suçlamadan ötürü, kendini cezalandırmak amacı ile alınan kararlara

karşı, savunmasını ilgili komiteye gönderebilir,

- e . Mensubu bulunduğu komite, isteğinin dışında bir karar aldığı zaman, önce kayıtsız-şartsız olarak bunu yerine getirmek zorundadır. Ancak bunu yerine getirdikten sonra bu konudaki fikri ve görüşlerini hiyerarşik sıra kanalıyla, üst komitelere iletebilir.

Madde : 3 — Parti Teşkilatının Kuruluşu :

Parti teşkilâtı aşağıdan yukarıya doğru şu kuruluşu takip etmektedir: Hücre, köy komitesi, mahalli komite, bölge komitesi, merkez komitesi..

Madde : 4 — Parti Şu Temel Esaslar Üzerine Kurulmuştur :

- a . Merkezi otorite,
b . Parti, hiyerarşik sistem içinde merkezi otoritenin çok dar ve ciddi bir disiplini içinde çalışır,
c . Parti komiteleri, kararları adi çoğunluk esaslarına göre alınır,

Madde : 5 — Parti Komiteleri merkezi otoriteyi sarsmayacak bir şekilde ve parti politikasına uygun olmak şartı ile, acil durumlarda gerekli kararları alabilir,

Madde : 6 — Partinin alt komiteleri üst komitelerin kararlarını aynen yerine getirmek zorundadırlar. Bu kararların yanlış ve eksik ta-

rafları olsa bile, bu konudaki görüşlerini ancak bu kararları yerine getirdikten sonra ilgili komiteye iletebilirler.

Parti Komitelerinin Görev ve Yetkileri :

Madde : 7 — Hücre :

a. Hücre, partinin en alt kuruluşudur. Üç kişiden meydana gelir. Hücre sorumlusu bağlı bulunduğu komite tarafından tayin edilir.

b. Hücrenin görev ve yetkileri :

1. Partinin program, politika ve çalışma planlarına göre çalışmak, partinin amaç, vazife ve isteklerini yerine getirmek.
2. Üyeleri arasında görev dağıtımını yapıp en az onbeş günde bir defa toplanmak.
3. Partinin ve hedeflerinin propogandasını yapmak ve partinin yayınlarını dağıtıp, okutmak.
4. Üyelerin aidatlarını, taraftarların teberrularını ve parti yayınlarından sağlanan paraları toplayıp bir üst komiteye derhal göndermek,
5. Üye ve taraftarların politik şuurunu, politik ve partibilik bilgilerini artırma-ya çalışmak,
6. Üst komiteye üyelerin isteklerini ve lüzumlu haberleri hemen iletmek,

7. Üst komite çalışmaları hakkında her ay bilgi vermek,
8. Kendi bölgesinde halkın çalışmalarını kontrol etmek, partinin programına uygun bir şekilde halka devrimci çalışmayı öğretmek, halkla bağlarını kuvvetlendirmek ve halkın istek ve önerilerini öğrenip partiyi bundan haberdar etmek.

Madde : 8 — Köy Komitesi :

- a. Köy komitesi, partinin ana tabanını teşkil eden köylü kitlesinin organizasyonu olup, müsait köylerde kurulur. Köy komitesi üç kişiden oluşur.
- b. **Köy Komitesinin görev ve yetkileri :**
En önemli görevi partinin program, iç tüzük ve politikasına uygun olarak köylülere devrimci çalışmayı öğretip organize etmek olan köy komitesi, 9.cu maddenin (b) şıkında zikredilen, 9.cu maddede hariç, geriye kalan tüm mahalli komitenin yetki ve görevlerine sahiptir.

Madde : 9 — Mahalli Komite :

- a. Mahalli komite, bölge komitesinin belirteceği yerlerde kurulan, partinin bir kuruluşu olup, üç kişiden meydana gelir.

Mahalli Komiteler, merkez komitesi veya bölge komitesi üyelerinden birisi tarafından başkalarına kurdurtulur.

b. Mahalli Komitenin görev ve Yetkileri :

1. Partinin program, iç tüzük, karar ve isteklerine uygun bir tarzda; kendisine bağlı bulunan üye, hücre ve köy komitelerinin çalışmalarını yönetmek,
2. Mahalli komiteyi kuran ve mahalli komitenin üst komite ile irtibatını sağlayan üye, aynı zamanda mahalli komitenin sekreteridir ve mahalli komite onun yönetiminde çalışmalarını yönetir.
3. En az onbeş günde bir toplanıp, müzakerelerde bulunmak ve çalışmalarını kontrol etmek,
4. Partinin program, stratejisine ters düşmeyecek işçi, köylü, öğrenci ve gençlik hareketlerini desteklemek,
5. Üyelerin aidatlarını, teberrularını ve parti yayınlarından sağlanan paralarını bir üst komiteye derhal göndermek,
6. Kendi bölgesinde her türlü millî hareketlerin yönetimini kontrol altına almaya çalışmak ve yönetimine iştirak etmek,
7. Kendi bölgesinde meydana gelen meseleleri partinin politikasının ışığı altında çözümlenmek ve bu olaylardan komiteleri haberdar etmek,

8. Parti çalışmalarını genişletmek, halk sınıflarının içine girmek için gerektiğinde meslek komitelerini görev ve yetkilerini belirterek kurmak,
9. Mahalli komite üyelerini şu şekilde cezalandırabilir: İkaz, ihtar, ve altı aydan fazla olmamak şartıyla görevden düşürmek.

Madde : 10 — Bölge Komitesi :

Bölge komitesi, merkez komitesinin tesbit ettiği bölgelerde merkez komitesinin üyelerinin bir veya ikisi tarafından kurulur ve 3—5 kişiden meydana gelir.

Birden fazla merkez komitesi üyesinin bulunduğu bölge komitesinin sekreteri, merkez komitesinin bu üyeleri arasından seçtiği bir üyedir. Merkez Komitesi ile rabıtayı o kurar.

Bölge komitesinin kendi bölgesindeki yetkilileri, mahalli komitenin kendi mahallinde sahip bulunduğu yetkilerin aynı olup, görevleride mahalli komitenin mahallinde yerine getirmekle sorumlu bulunduğu görevlerin aynıdır.

Madde : 11 — Merkez Komitesi :

a. Merkez Komitesi, partinin en yüksek organı olup, bütün otorite kendisinde toplanmıştır.

b. **Merkez Komitesinin görev ve yetkileri :**

1. Merkez Komitesi, şartların getirdiği

durumlarda tam üye sayısının yarısından fazlasının kararıyla tüzüğü değiştirebilir.

2. Partinin ismini değiştirmek ve güdülecek politikayı saptamak,
3. Partinin bütün işlerini yürütecek ve bütün parti komitelerini yönetecek bir genel sekreter ve dört üyeden oluşan polit büroyu seçmek,
4. Partinin yakın ve uzak hedeflerini gerçekleştirmeye çalışmak, gerekli strateji ve taktiği saptamak,
5. Partinin devrimci amaçlarını, sırlarını ve birliğini yıkıcı saldırılardan korumak,
6. Partinin diğer parti, cephe ve kuruluşlar karşısındaki tutumunu belirtmek,
7. Partinin mali gücünü korumak, gelir ve giderlerini, lüzumsuz harcamaları önleyecek bir şekilde düzenlemek,
8. Parti propogandistlerini çok şuurlu ve uyanık bir şekilde yetiştirerek, halka, program bölümünde zikredilen devrimci hedeflerini kavramalarını sağlamak,
9. Üyelerin şikâyet, tenkit ve sorularını cevaplandırmak, sorunlarını halletmek,

10. Merkez komitesi alt komitelerin kararlarını bozabilir,
11. Merkez komitesi gerekli gördükçe bölge ve mahalli komiteler kurabilir,
12. Partinin bütün organları merkez komitesinin kararlarını yerine getirmek zorundadır,
13. Merkez komitesi her altı ayda bir toplanır,
14. Merkez komitesi polit büronun çalışmalarını denetler, kendisine gerekli vazifeleri verir ve gerekli stratejiyi saptar,
15. Merkez komitesi, denetleme ve istihbarat tahkikatı sonunda partiden her türlü ihraçı yapabilir, ihraç kararı toplantıda bulunan merkez komitesi üyelerinin adi çoğunluğunun kararı ile alınır.
16. Merkez komitesinin herhangi bir üyesi, ihracını gerektiren bir durum yaratırsa, merkez komitesi, üye tam sayısının yarısından fazlasının kararı ile bu üyeyi partiden ihraç edebilir.
17. Merkez komitesi, organizasyonu kuvvetlendirmek, politik şuurlandırmayı artırmak, işleri yürütmek için bölge ve mahalli komitelere özel temsilcilerini gönderebilir ve parti propogandislerini değiştirebilir.
18. Merkez Komitesi, yurt dışında parti

üyelerinden meydana gelen ve parti-
nin program ve iç tüzüğüne göre ça-
lışacak komiteler kurabilir.

19. Merkez Komitesinin ekseriyeti her-
hangi bir sebepten ötürü görev yap-
mayacak duruma düşse bile, geri ka-
lan merkez komitesi üyeleri, merkez
komitesinin görev ve yetkilerine sa-
hiptir.

20. Merkez Komitesi, üye tam sayısının
yarısından fazlasının oyu ile merkez
komitesi üyelerinin sayısını artırabi-
lir.

Madde : 12 — Polit Büro :

- a. Polit Büro, parti genel sekreteri ile
merkez komitesi üyelerinin kendi ara-
larında seçtikleri dört üyeden meyda-
na gelir. Polit Büro üyeleri arasında
ayrıca görev dağıtımı yapar.
- b. Polit Büro, merkez komitesinin iki
toplantısı arasındaki dönemde merkez
komitesinin kararlarını yerine getirir.
Parti politikasının değiştirilmesini ge-
rektiren bir durum hasıl olduğunda
merkez komitesini hemen toplantıya
çağırır.
- c. Polit Büro, merkez komitesinin topla-
namadığı durumlarda, 11. ci maddenin
(b) fıkrasının 5,6,7,9,10,15,17 ve 18.ci
şıklarında yazılı yetkileri kullanabi-
lir.

Madde : 13 — Denetleme ve İstihbarat Komitesi :

•kez komitesi seçer ve merkez komitesi ile polit büroya karşı sorumludur.

a. Denetleme ve istihbarat komitesini merkez Komite üç üyeden meydana gelir ve bunlardan aralarından birisini sekreter tayin ederler.

b. **Denetleme ve İstihbarat Komitesinin görev ve yetkileri :**

1. Merkez Komitesine işlerinde yardım eder ve sürekli olarak istihbarat işlerini yönetir, polit büronun kendisinden istediği çalışmayı yapar,
2. Partinin gelir ve giderlerinin, program, iç tüzük ve kararlarının yerine getirilip getirilmediğini kontrol edip, polit büroya gelen raporlardan işleri ile ilgili olanları incelerler,
3. Üyelerin şikayetlerini inceleyip, gereken araştırmaları yaptıktan sonra, kendi kanaat ve tavsiyelerinde belirten bir raporla durumu ilgili komiteye bildirir,
4. Üyelerin ve parti komitelerinin hata ve sapmalarını belirten raporları inceler ve polit büroya bu konuda gerekli tavsiyelerde bulunur,
5. Denetleme ve istihbarat komitesinin herhangi bir yönetme yetkisi yoktur.

Madde : 14 — Denetleme ve İstihbarat Komitesinin talep edebileceği cezalar :

1. Üyeler için :

- a. Sözlü ve yazılı uyarma,
- b. Ferdi ihtar veya herhangi bir komiteyi toptan ihtar,
- c. Yetkilerini elinden alma,
- d. Geçici ihraç,
- e. Kesin ihraç,
- f. Hain olarak cezalandırmak, ki bu en büyük cezadır.

2. Parti Komiteleri için :

- a. İkaz ve ihtar,
- b. Komitenin lağvedilip yerine merkez komitesinin ilk toplantısına kadar başka bir komitenin tayin edilmesi,
- c. Komitenin lağvedilip, üyelerinin partinin diğer komitelerine dağıtılması,

Madde : 15 — Parti Genel Sekreteri :

- a. Parti genel sekreteri, merkez komitesinin ve aynı zamanda polit büronun da başkanıdır. Ve adı geçen bu komiteler onun başkanlığında toplanırlar. Herhangi bir oylamada, oyların sayısı eşit çıktığı zaman, sekreterin bulundu-

ğ u tarafın oylamayı kazandığı kabul edilir.

- b. Genel sekreter, polit büronun diğ er üyeleri ile birlikte partinin bütün çalışmalarından ve yönetiminden sorumlu olup, partinin bütün yazışmaları onun veya polit büronun tesbit ettiğı yardımcıının imzasını taşır.
- c. Genel sekreter, polit büro üyelerinin toplanmalarının mümkün olmadığı durumlarda, parti komitelerine parti adına ve kendi imzası ile tavsiyelerde bulunabilir ve emirler verebilir.
- d. Genel sekreter, görev yapamayacak durumda olursa, bu durumda görevi yardımcısı yüklenir. O da çalışma imkanını kaybederse ; polit büro üyeleri kendi aralarında birini merkez komite toplantısına kadar, bu görevi yürütmekle görevlendirebilir.
- e. Olağ an üstü durumlarda merkez komitesinden, toplanmasını isteyebilir.

Madde : 16 — Partinin Mali Durumu :

- a. Partinin gelir kaynakları ş unlardır :
  1. Üyelerin aidatları,
  2. Üye ve sempatizanların bağışları,
  3. Partinin yayın organlarından sağlanan gelir,
  4. Partinin propagandası amacı ile

yaptırılan şenlik, toplantı, ve gecelerden sağlanan gelir. (Bu toplantı ve gecelerin tertiplenmesi için önceden polit büronun izini şarttır.)

- b. Üyeler, ödeyebilecekleri aidatları bağlı buldukları hücre veya komiteye ifade ederler. Sonra diğer tamamlayıcı bilgi ile birlikte aidatın miktarı üst komiteye bildirilir.
- c. Aidat ve diğer gelirler, her ay hiyerarşik yolla polit büroya gönderilir.
- d. Her üst komite bir alt komiteyi kendisine ulaşan para miktarından haberdar eder.
- e. Hiçbir komite, merkez komitesinin izni alınmadan kendisi için tesbit edilen miktardan fazla harcamada bulunamaz.

Geçici Madde :1 — Merkez Komitesi, kongre toplama imkanını buluncaya kadar kongrenin bütün yetkilerine sahiptir. Merkez kongresi, toplandığında, yapılan toplantının bir merkez komitesi toplantısı mı, yoksa bir kongremi olduğunu tesbit ederek çalışmalarına başlar.

Geçici Madde : 2 — Kongre toplandıktan sonra, parti çalışmalarında uygulanan otorite merkeziyetçilik sistemi, yerini demokratik merkeziyetçilik sistemine bırakır.

PARTİYE GİRİŞ YEMİNİ

“Ben biliyor ve inanıyorumki, mensubu bulunduğum Kürt halkı; zorbalar tarafından bütün insanî, millî, sosyal ve kültürel haklardan; zorla, hile ile, kabalıkla ve kalleslikle mahrum edilmiştir.

Halkımızı özgürlüğe kavuşturmak, onurlu ve mutlu kılmak ve bunları koruyabilmek için; devrimci çalışma ve mücadele yapmak, özellikle millî bir teşkilât kurmak zaruridir.

Bu nedenle: ölünceye kadar sorisger (devrimci) yolda yürüyeceğime, arkadaşlarımı koruyacağıma, Kürt halkının özlem ve isteklerini gerçekleştirmek için tüm gücümü harcayacağıma ve partimizin saflarında çalışacağıma; namusum, şerefim, tüm fikir ve maddi mukaddesatım üzerine yemin ederim.”

KAYNAKLAR

- 1 — Aegleton, William : Mehabat Kürt Cumhuriyeti
Çev : M. E. Bozarlan
Koral Yayınları, Nu : 1
Öztürk Matbaası-İst. 1976
- 2 — Armaner, Dr. Neda : İslâm Dininden Ayrılan Ce-
reyanlar (Nurculuk)
Ank. Üniv. İlâhiyet Fakül-
tesi Yayınlarından, Milli
Eğitim Basımevi, Ankara
-1964
- 3 — Atay, Falih Rifki : Çankaya
Doğan Kardeş Matbaacılık
Sanayii A. Ş. Basımevi, İs-
tanbul-1959
- 4 — Avcioğlu, Doğan : Millî Kurtuluş Tarihi (1838
den 1995'e)
Birinci Kitap
İstanbul Matbaası. İstan-
bul-1974
- 5 — Aydın, Sıtkı : Bitlis Tarihi
Acar Matbaası. İstanbul
-1967
- 6 — Baytok, Taner : İngiliz Kaynaklarından
Türk Kurtuluş Savaşı
Başnur Matbaası, Ankara
-1970

- 7 — Bayur, Hikmet : Türkiye Devletinin Dış Siyaseti
Türk Tarih Kurumu Yayınlarından, T.T. Kurumu Basımevi. Ankara-1973
- 8 — Bedirhan, K. — Şivan, S. : Zmanê Kurd (Kürd Dili)
Kava Yayınları.
Haşmet Matbaası. İstanbul-1976
- 9 — Belen, Fahri : 20 nci Yüzyılda Osmanlı Devleti
Remzi Kitabevi
Yükselen Matbaacılık. İstanbul-1973
- 10 — Çapar, Dr. Mahmut : Doğudaki Aşiretlerin Türklüğü
Akın Yayınları. İstanbul-1972
- 11 — Devrimci Doğu Kültür : Komal Yayınları, I. Basım
Ocakları Dava Dosyası : Kalite Matbaası. Ankara-1975
- 12 — Doğuda Referandum Üzerine : Halkın Kurtuluşu Yayınları
Eser Matbaası. İstanbul-1977
- 13 — Dursunoğlu, Cevat : Millî Mücadelede Erzurum
T.C. Ziraat Bankası Matbaası. Ankara-1946
- 14 — Edip Karahan'ın Anısına : Komal Yayını, Er-Tu Matbaası. İstanbul-1977

- 15 — Emre, Ahmet Cevat : İki Neslin Tarihi/Hilmi Kitabevi, Nurgök Matbaası, İstanbul-1960
- 16 — Esengin, Kenan Millî Mücadele'de Hıyanet Yarışı / Ulusal Basımevi, Ankara-1969
- 17 — Esengin, Kenan Kürtçülük Sorunu, Su Yayınları, Er-Tu Matbaası, İstanbul-1976
- 18 — Esmer, Ahmet Şükrü : Siyasi Tarih/Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınlarından, Maarif Matbaası, İstanbul-1944
- 19 — Ezrak, İbn'ül : Mervani Kürtleri Tarihi Çev : M. E. Bozarslan/Koral Yayınları, Yelken Matbaası, 1975
- 20 — Fırat, M. Şerif : Doğu İlleri Ve Varto Tarihi/3. Baskı Kardeş Matbaası, Ankara-1970
- 21 — Gerede, Hüsrev İran - 1930/1934 (Siyasi Hatırlar)/Vakit Basımevi, İstanbul-1952
- 22 — Gökalp, Ziya : Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik İncelemeler/Komal Yayınları, 1. Basım Kalite Matbaası, Ankara-1975

- 23 — Granville, Edgar : Çarlık Rusyasının Türki-
yedeki Oyunları/Çev: Or-
han Arıman
Yarın Yayınları
Nüve Matbaası. İstanbul
-1967
- 24 — Gstrein, Dr. Heinz : Avukatsız Halk Kürtler
Çev : Selçuk Barlas, Üçün-
cü Dünya Yayınları-1977
- 25 — Halfin : 19.yy'da Kürdistan Üzeri-
ne Mücadele/Komal Ya-
yınları
Kalite Matbaası. Ankara
-1976
- 26 — Hânî, Ahmed-f : Mem-û Zîn
Çev : M. E. Bozarslan
Koral Yayınları, 2. ci Bas-
kı
Yelken Matbaası. İstanbul
-1975
- 27 — Irak Kürt Halk Hare-
keti : Komal Yayınları
Ve Baas Irkçılığı : Kalite Matbaası. Ankara
-1975
- 28 — İslâm Ansiklopedisi : Kürtler Maddesi 6. cı Cilt
Sayfa : 1089-1114
- 29 — Karacan, Ali Naci : Lozan/Milliyet Yayınları,
II. Baskı Lâtin Matbaası.
İstanbul-1971

- 30 — Kaypakkaya, İbrahim : **Bütün Yazılar, Derleyen : Hasan Cançöte Tufan Yayınları Öztürk Matbaası -1976**
- 31 — Kılıç, Doğan : **Barzani Ve Kürdistan Cumhuriyeti Kuruluşu Yörük Matbaası. İstanbul -1968**
- 32 — Kınal, Dr. Füzulan : **Eski Anadolu Tarihi/T.T.K. Yayınları No. 7 T.T.K. Basımevi. Ankara -1962**
- 33 — Kırşehirlioğlu, E. : **Türkiye'de Misyoner Faaliyetleri/Bedir Yayınları, Ahmed Said Matbaası. İstanbul - 1963**
- 34 — Kırzioğlu, M. Fahrettin : **Kürtler'in Türklüğü/A.Ü. Ziraat Fak. Talebe Derneği Yayını, Kurtuluş Matbaası -Ankara-1968**
- 35 — Kırzioğlu, M. Fahrettin : **Dede-Korkut Oğuznâmeleri (I. Kitap)/Burhanettin Erenler Matbaası, İstanbul -1952**
- 36 — Kırzioğlu, M. Fahrettin — **Her Bakımdan Türk Olan KÜRTLER (I Bölüm)/Çalışkan Basımevi, Ankara -1964**

- 37 — Koçaş, Sadi : Tarih Boyunca Ermeniler Ve Türk-Ermeni İlişkileri Altınok Matbaası. Ankara -1967
- 38 — Keçkiri Halk Hareketi 1919-1921 Kemal Yayınları Kalite Matbaası. Ankara -1975
- 39 — Ksenophon : Anabasis/Çev : Hayrullah Örs. İnkilâp Ve Aka Kitabevleri Koll. Şti. 3. cü Baskı Halk Matbaası. İstanbul - 1975
- 40 — Kitsikis, Dimitri Yunan Propogandası/Meydan Neşriyat, Toker Matbaası. İstanbul
- 41 — Kürt Millî Meselesi : Aydınlık Yayınları/Hilâl Matbacılık Kol. Şirketi İstanbul-1977
- 42 — Meram, Ali Kemal : Türk-Rus İlişkileri Tarihi Kitaş Yayınları, Yaylacık Matbaası. İstanbul-1969
- 43 — Minorksky, V.V. Kürtler Komal Yayınları Er-Tu Matbaası. 1977
- 44 — Moltke, H. : Türkiye Mektupları, İstanbul - 1969
Çev : Hayrullah Örs, Remzi Kitabevi, Yükselen Matbaası.

- 45 — Nikitin, Bazil. : Kürtler (I. Cilt)/Çev : H. D. Özgürlük Yayınları, Özdemir Kardeşler Matbaası -1976
- 46 — O'Ballance, Edgar : 1961-1970 Irak Kürdistanı Kurtuluş Mücadelesi, Çev : Mehmet Göreli Doğuran Matbaası
- 47 — Özder, M. Âdil : Artvin Ve Çevresi (1828 -1921 Savaşları)/Artvin Turizm Ve Tanıtma Derneği Ankara merkezî Yayını Ay Matbaası. Ankara-1971
- 48 — Öztuna, T. Yılmaz : Türkiye Tarihi (Cilt : 12) Hayat Kitapları, Doğan Kardeş Matbaacılık Sanayi A.Ş. Basımevi İstanbul-1967
- 49 — Rişvanoğlu, Dr. Mahmut : Doğu Aşiretleri Ve Emperyalizm/Türk Kültür Yayını, II. Baskı, Sebil Matbaacılık ve Ticaret. İstanbul -1975
- 50 — Sevgen, Nazmi : Doğuda Kürt Meselesi Harb Akademileri Kom Yayınlarından, Harb Akademileri Basımevi. İstanbul-1970

- 51 — Steinhaus, Kurt : Atatürk Devrimi Sosyolojisi/Çev : M. Akkaş, Sander Yayınları, Hilâl Matbaası. İstanbul-1973
- 53 — Şeref Han : Şerefname (Kürt Tarihi) Çev : M.E. Bozarlan, Ant Yayınları, Osmanbey Matbaası. İstanbul-1971
- 54 — Şehri, Ufuk : Doğulu Aşiretlerimiz ve Menşei/İstanbul Ün Talebe Birliği Yayını
- 55 — Tahsin Paşa : Abdülhamit Ve Yıldız Hatıraları/Muaşlim Ahmet Halit Kitaphanesi, Milliyet Matbaası. İstanbul-1931
- 56 — Taneri, Aydın : Kürtler/Doğuş Matbaacılık ve Ticaret Limited Şirketi Basımevi. Ankara -1976
- 57 — Tansel, Selâhattin : Mondros'tan Mudanya'ya Kadar (I. Cilt)/Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayını, Başbakanlık Basımevi. Ankara-1973
- 58 — Toynbee, Arnold : Türkiye-Bir Devletin Yeniden Doğuşu/Çev : Kasım Yargıcı, Milliyet Yayınları, Baha Matbaası. İstanbul -1971

- 59 — Tökin, F. Hüsrev : **Türk Tarihinde Siyasi Partiler Ve Siyasi Düşüncenin Gelişmesi/Elif Yayınları Ekim Basımevi. İstanbul-1965**
- 60 — Turgut, Hulûsi : **Barzani Dosyası/Haşmet Matbaası. İstanbul-1969**
- 61 — Ulubelen, Érol : **İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye/Yaylacık Matbaası. Ankara-1968**
- 62 — Ulugay, Osman : **Amerikan Basınında Türk Kurtuluş Savaşı/Yelken Matbaası. 1974**
- 63 — Us, Asım : **Asım Us'un Hatıra Notları Vakit Matbaası. İstanbul-1966**
- 64 — Van Tarihi : **Altınok Matbaası. Ankara-1960 II. Baskı**
- 65 — Yetkin, Çetin : **Türkiye'de Soldaki Bölünmeler / 1960 - 1970 / Toplum Yayınevi, Hilâl Matbaacılık. İstanbul-1970**
- 66 — Yetkin, Çetin : **Türk Halk Hareketleri Ve Devrimler/May Yayınları, Yeni Bahar Matbaası. İstanbul-1974**
- 67 — Yalçın, Ayhan : **Belgelerin Işığında Türk-Ermeni Meselesinin İçyüzü/Eser Matbaası. İstanbul-1975**
- 68 — Yavuz, Edip : **Tarih Boyunca Türk Kavimleri/Kurtuluş Matbaası-Ankara-1968**

→

ROJA NEWÊ

Ön tarafta ilk sayfasının klagesini gördüğümüz Roja Newê gazetesi 1960 sonrası Türkiye'de organize olan Kürt hareketleri içerisinde kültürel çabayı sürdürmek amacı ile, tanınmış kürtçülerden Doğan Kılıç Şihhesenanlı tarafından çıkarılmıştır.

Hem Türkçe ve hemde Kürtçe yazılar ihtiva eden bu mecmua, yayın hayatını sürdürememiş az zaman içerisinde kapatılmıştır.

DİCLE - FIRAT

Kapak kılıgesini gördüğümüz Dicle - Fırat gazetesi de, 1960 sonrasının Kürtçülük hareketi içinde görülen bir çabanın eseri. Tanınmış Kürtçülerden Edip KARAHAN tarafından çıkarılmıştır.

FERDIN FAZIL TURBENTLI

Kalender

SATIRMAK - DEVLET

تاریخ تالیفات

۱۳۳۱

جلد

۱

مۆھرىم

مىنىستىر

مىنىستىر

۱

روزنامه

۱۳۳۱ سنه ۶ خوزان سنه شىمالك آيدى بى ئىمىر اولتور

ROJA - KURD

İkinci Meşrutiyet Hareketinin akabinde İstanbul'da yayımlanan Roja - Kurd mecmuasının kapak resmini görüyorsunuz. 1908 yılında İstanbul merkez olmak üzere kurulan Hêvi (Umut) adı verilen Kürt teşkilatlarının yayım organı olarak çıkarılmıştır. İmtiyaz sahibi ve mesul müdürlüğünü Abdülkerim'in yaptığı bu mecmua, birliği bozucu nitelikleri görülerek hükümet tarafından kapatılmıştır.

تعاون و قومی غزنیسی

۳۲۴

جمینک واسطه نشر انکاریدر
داریج تاسیسی ۱۳۲۶ - ۱۳۲۴

شعبدیک هزده برده نشر اوله حق دینی، علمی و سیاسی، ادبی، اجتماعی غزنیسی

مذرجات

سلیانیلی . . . . . توفیق	کریمه نصاب	بدیع الزمان ملا سعید کریمی
شک بیانامی	کریمه مناهل	سیاح شوقی
خبر سیاسی	کریمه شعور	سلیانیلی توفیق
در وگردستان	سلامتی رسم طالبی	
ای امریاتی وسادت	پونوژ = تحریر	
مستقله عشر	کریمه ازبک فکر و وقت زمانه	
کوک	انوار	
م بر صریفه	رئیس . . . . . سید عبدالقادر	
د و شجاعت انوام	ملا شیبلی	

KÜRT TEAVÜN VE TERAKKİ GAZETESİ

Kapak resmini gördüğümüz gazete yine 1903 sonrasının Kürtçülük hareketleri içinde yayım hayatına girmiştir. 1908 yılında merkezi İstanbul da olmak üzere kurulan "Kürt Teavün Cemiyeti" nin yayın organıdır.

Haftalık olarak yayım hayatına atılan bu Kürtçü gazetesinin yazarları bizim için hiçte yabancı deyildir. Yukarıdan aşağıya bakıldığında pek meşhur Kürt İdeologlarını bu listede buluruz. Süleymaniye'li Teyfik, Babanzade İsmail Hakkı, Diyarbakır'lı Ahmet Cemil, Süleymaniye'li Fethi, Kürt Cemiyetinin Reisi Seyyit Abdülkadir, Malatyalı Bedri ve daha birtakım yazarların burada Kürtçülük üzerine yazılar yazdıklarını görüyoruz.

Bilhassa; geçmişte pek karanlık olan ve yakın tarihlere kadar Kürt hareketinin hemen her cephesinde boy gösteren Said-i Kürdî ise, "Kürtçe Nasihat" adı altında ve "Bediüzzaman Mol-la Said-i Kürdî" imzası ile burada bir yazı ile yine karşınıza çıkmaktadır.

۲۴۰ غر و قدر
آلی آلی ۱۳۰ غر و قدر

بیرنجی

تمسککرمه و آقن املات
مع المسموعه بوج اولیور

دین و ادبیات و اجتماعات و اقتصادیات و بحث اولیور کورد

عید انجمنی

بو کوردده ۱۳۳۳ سنه هجریه سنک مبارک قرین بارامنی انور الایله کورد
 کونلر، قیلر مزدهکی آجیلر، رشاشات تسلیه سرین برور و سیه اولیور و انجمنی
 مرآحی بی موقه اولسون او یوقو انجمنی حال بو که کوردن ایسول کورد
 اولیور، قاچ رمضان و حاج بارامنی که کورد کندی و وطنین کورد
 غریب انلرده؛ اینی دنگه کین، بر نظره مر حنه مطهر انجمن
 انلرده اشکنجه لی بر سقالتک مر تورلوسی کوردی و وطنین
 تسعید ایتدیکی بو باراملر، اوکا دوشکونلکی و بدخللی بر
 حسن ایتدیرمن بر ریب اولدی و وطنده قالا نلرده مر دوقمن الی و سید
 مفدور بیکی اولدیله، ایظک دفعه، وعد و تهنیه شعله لر بارملی
 آی اولکی دورک کوردلری ایصال ایتدیکی قوراق بر تومیندی
 کورد مهاجرلرینک یابانجی طویز اقلرده کی ایزکینلر
 صلاحیتدارلر و متقدر ایچون یک قولای بر آقن آلی ایتدی
 اند، ۹، باسلاما دی دینه نلر کاردن بر گناه ایشلامی

JIN

Kürtçe "Hayat" anlamında olan JIN isimli bu mecmua Kürtçe - Türkçe olarak yayımlanmıştır. 1918 yılında İstanbul'da kurulan "Kürt Teali Cemiyeti" üyelerinin strateji anlaşmazlığına düşerek bölünmeleri sonunda bir grup Kürtçü'nün oluşturduğu "Teşkilât-ı İctimaiyye" adındaki yeni teşkilâtın yayım organı olarak çıkarılmıştır.

KURDISTAN

İstanbul'da Kürdistan Cemiyeti'nin organı olarak 1918-1919 yılında çıkarılan bu mecmua yine doğrudan doğruya Kürt İdeolojisine hizmet için çaba sarfetmiştir..

Deng

Doğunun sesidir

1963 50
HËVİYA ROJHILAT

DOGUDA TEMİZLİK

Çay kenarında, yalınayak ve tezek dumanı içinde Ayşo'ların,
Fato'ların hayal pahasına... (E)

DENG

1960 sonrasının Kürtçülük faaliyetleri inde görülen neir organlarından birisidir. 1963 yılından itibaren çıkarılmaya başlanmıştır. Doğu meselelerini konu olarak ele alan ve böylece Doğu'ya yönelen mecmuanın içinde Türkçe yazıların yanısıra Kürtçe yazı ve şiirler de vardır.

KÜRDİSTAN

İstanbul'daki Kürdistan mecmuasının yayınlanmasından çok evvel Cenevre'deki Kürtçüler tarafından negredilen Kürtçü mecmuadır. 1899 - 1900 tarihlerinde yayımlanan bu mecmuanın sahip ve başyazarı olarak Bedirhan Paşazade Abdurrahman ismi görülmektedir. Ki biz, bilindiği gibi Türkiye'deki Kürt hareketlerinin birçoklarında Bedirhan ailesinin fertlerine rastlarız.

Gazetenin başlığında, "Kürdistan dahilinde olupta isteyenlere parasız gönderilir" şeklinde bir söz vardır ki; buda mecmuanın gerçekten Kürtçülük faaliyeti içerisinde bilinçli bir çabada olduğunu gösterir..

PARTİYE GİRİŞ YEMİNİ

"BEN BİLİYOR VE İNANIYORUM Kİ, MENSUBU BULUNDUĞUM KÜRT HALKI; ZORBALAR TARAFINDAN BÜTÜN İNSANİ, MİLLİ SOSYAL VE KÜLTÜREL HAKLARDAN; ZORLA, HİLE İLE, KABALIKLA VE KALLEŞLİKLE MAHRUM EDİLMİŞTİR.

HALKIMIZI ÖZGÜRLÜĞE KAVUŞTURMAK, ONURLU VE MUTLU KILMAK VE BUNLARI KORUYABİLMEK İÇİN; DEVRİMCİ ÇALIŞMA VE MÜCADELE YAPMAK, ÖZELLİKLE MİLLİ BİR TEŞKİLÂT KURMAK ZARURİDİR.

BU NEDENLE: ÖLÜNCEYE KADAR SORİŞGER (DEVRİMCİ) YOLDA YÜRÜYECEĞİME, ARKADAŞLARIMI KORUYACAĞIMA, KÜRT HALKININ ÖZLEM VE İSTEKLERİNİ GERÇEKLEŞTİRMEK İÇİN TÜM GÜCÜMÜ HARCAYACAĞIMA VE PARTİMİZİN SAFLARINDA ÇALIŞACAĞIMA NAMUSUM, ŞEREFİM, TÜM FİKİR VE MADDİ MUKADDESATIM ÜZERİNE YEMİN EDERİM."

— Türkiye, Kürdistan Demokrat Partisi İç Tüzüğünden —

Fiati : 150.TL.